

AKSOS

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER
ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

BAHAR / SPRING 2023

Sayı 13 - Hakemli Dergi
Issue 13 - Peer Reviewed Journal

ISSN: 2630 – 5623 (Elektronik)

Bahar 2022 - Sayı 13 - Hakemli Dergi

Spring 2022 - Issue 13 - Peer – Reviewed Journal

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından yayınlanan Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS) yayın hayatına 2017 yılında başlamıştır. Dergi 2017 yılı itibarıyla Bahar ve Güz olmak üzere yılda iki sayı olarak yayınlanmaktadır. Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, hakemli akademik bir dergidir. DergiPark tarafından listelenmekte ve Eurasian Scientific Journal Index tarafından taranmaktadır.

Dergi; iktisat, işletme, maliye, pazarlama, sosyal politika, çalışma ilişkileri, siyaset bilimi, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler, uluslararası ticaret ve lojistik, hukuk, davranış bilimleri, tarih, sanat tarihi, arkeoloji, Türk dili ve edebiyatı, eğitim bilimleri, coğrafya, iletişim bilimleri, sosyoloji, felsefe, antropoloji, sanat ve tasarım, yabancı diller ve edebiyatları, dil bilim, din bilimleri, toplumsal cinsiyet çalışmaları, turizm, gerontoloji, gastronomi ve mutfak sanatları, spor bilimleri alanlarında üretilen Türkçe ve İngilizce çalışmaları ve araştırmaları yayınlamak Türkiye’de bu alandaki birikime katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Yazarların Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne gönderdikleri makalelerin benzer versiyonlarının başka bir yerde daha önce basılmamış olmaları gerekmektedir. Yazılar yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, tüm yayın hakları Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi’ne aittir ve yazarlar telif haklarını devretmiş sayıldıklarından yazarlara ayrıca telif ücreti ödenmez. Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Kaynak göstermeden alıntı yapılamaz.

Akdeniz University Journal of the Institute of Social Sciences (AKSOS), which is a peer-reviewed and multi-disciplinary academic journal, began to be published in 2017. The journal will be published on a biannual basis (Spring and Autumn issues). AKSOS is listed by DergiPark and indexed by Eurasian Scientific Journal Index.

The AKSOS welcomes original, up-to-date articles from all disciplines in social sciences and aims to make contribution to the literature and the field of social sciences by publishing theoretical articles and empirical research in Turkish or English to provide a forum for the dissemination of knowledge and findings. Areas relevant to the scope of the AKSOS include: economics, finance, business management, social policies, labour relations, political sciences, public administration, international relations, international trade and logistics, law, behavioral sciences, history, art history, archaeology, Turkish language and literature, pedagogy, geography, communication sciences, sociology, philosophy, anthropology, art and design, foreign languages and literatures, linguistics, theology, gender studies, tourism studies, gerontology, sport sciences and gastronomy and culinary arts.

All papers (or their similar versions) submitted to AKSOS journal must be unpublished. Authors submitting manuscripts to the journal should not simultaneously submit them to another journal. The copyrights of the papers accepted for publication are deemed transferred to Akdeniz University Journal of the Institute of Social Sciences (AKSOS). Authors will not be paid any royalty fees. Responsibility of published papers belongs to the authors. Citing without giving due credit is prohibited.

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına İmtiyaz Sahibi
Grant Holder in behalf of Akdeniz University, Institute of Social Sciences
Prof. Dr. Engin Karadağ

Editör / Editor
Doç. Dr. Ayşad Güdekli

Editör Yardımcıları / Assistant Editors
Öğr. Gör. Dr. Fahrettin Kayan
Arş. Gör. Şükrü Aydın

Yabancı Dil Editörü / Foreign Language Editor
Prof. Dr. Arda Arıkan

Kapak Tasarımı / Sayfa Tasarımı / Cover Design / Page Design
Serkan Kırbacı

Adres / Address: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Akdeniz Üniversitesi Enstitüleri Binası B Blok 2. Kat Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus / ANTALYA

Sekreterlik / Secretarial
Ad : Durmuş Yıldız
E-posta : durmusyildiz@akdeniz.edu.tr
Telefon : 02422274400 - 1485 (dahili)
E-Mail : aksosdergi@gmail.com
Web : aksosjournal.com / aksos.akdeniz.edu.tr

ESJI Eurasian
Scientific
Journal
Index
www.ESJIndex.org

ASOS
indeks

Yayın Kurulu* / Editorial Board

Prof. Dr. Ahmet Ögke	Akdeniz Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Prof. Dr. Ahmet Ayhan	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Beykan Çizel	Akdeniz Üniversitesi, Turizm Fakültesi
Prof. Dr. Emine Uçar İlbuğa	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Erol Esen	Akdeniz Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bil. Fakültesi
Prof. Dr. Hasan Şahan	Akdeniz Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi
Prof. Dr. Mehmet Altunkaya	Akdeniz Üniversitesi, Hukuk Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Adak	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Gülmez	Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Mustafa Şeker	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi
Prof. Dr. Nurşen Adak	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Osman Eravşar	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Prof. Dr. Selim Çağatay	Akdeniz Üniversitesi / İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi
Prof. Dr. Zekeriya Karadavut	Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Doç. Dr. Ömür Tosun	Akdeniz Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi
Doç. Dr. Zehra Yiğit	Akdeniz Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi
Dr. Öğr. Üyesi Onur Öksüz	Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi

Danışma Kurulu* / Advisory Board

Prof. Dr. Abdullah Koçak	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Ata Yakup Kaptan	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Aylin Göztaş	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Barbaros Gönençgil	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Kaya	Giresun Üniversitesi
Prof. Dr. Belma Güneri Fırlar	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal Karabulut	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

* İsmine göre alfabetik olarak sıralanmıştır. / – in alphabetical order by name

Prof. Dr. Burak Özçetin	İstanbul Bilgi Üniversitesi
Prof. Dr. Cengiz Alyılmaz	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Çisil Sohodol Bir	Bahçeşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Ebru Güzelcik Ural	Beykent Üniversitesi
Prof. Dr. Ed Emmer	Emporia State University
Prof. Dr. Edibe Sözen	Hasan Kalyoncu Üniversitesi
Prof. Dr. Emel Şerife Baştürk Akca	Kocaeli Üniversitesi
Prof. Dr. Gian Paolo Luppi	Conservatorio Di Musica G. Battista Martini
Prof. Dr. Gönül Demez	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. Güliz Uluç	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Günseli Bayraktutan Sütçü	Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati Aktaş	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. İhsan Bulut	Akdeniz Üniversitesi
Prof. Dr. İrfan Erdoğan	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Yılmaz	Ordu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Zaman	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu Binark	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Gökçe	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Süleyman İrvan	Üsküdar Üniversitesi
Prof. Dr. Ümit Atabek	Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Ayselin Gözde Yıldız	Yaşar Üniversitesi
Doç. Dr. Gül Aktaş	Pamukkale Üniversitesi
Doç. Dr. Güvenç Dinç	Akdeniz Üniversitesi
Doç. Dr. Kamil Şahin	Kırıkkale Üniversitesi
Doç. Dr. Sefa Usta	Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Doç. Dr. Serhat Yener	Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Doç. Dr. Sırrı Serhat Serter	Anadolu Üniversitesi

Editörden...

Siz saygıdeğer okuyucularımızla yeniden bir araya gelmenin mutluluğunu ve onurunu yaşarken, dergimizin on üçüncü sayısı ile karşınızdayız. Bu sayıda da önceki sayılarda olduğu gibi yine çeşitli disiplinlerden önemli araştırmaları değerli okuyucularımızla buluşturmanın haklı gururunu duyuyoruz. Bu sayıda toplamda sekiz çalışma yer almakta olup, konuları aile içinde karar alma ve kadın, haberlerdeki dil kullanımından Antalya'daki bal ormanlarına, sağlık haberciliğinden medya güvenilirliğine, iktisadi düşünce tarihinden terörizm kavramına uzanmaktadır. Fidan Alhas'ın "**Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**" başlıklı çalışması, örgütsel iletişim ve psikoloji arasındaki ilişkiyi derinlemesine incelemektedir. Güzide Kayıtmazbatır tarafından kaleme alınan "**Terörizmin Tarihinde Görmezden Gelen Bir Olgu: Devlet Terörü**" adlı çalışma ise dikkate değer bir konuyu ele almaktadır. Gizem Musul'un "**Thomas Aquinas'ın İktisat Düşüncesinde Iustum Pretium/Adil Fiyat Kavramı Üzerine Bir İnceleme**" başlıklı makalesinde ise iktisadi düşünce tarihine ve önemli bir yapı taşı olan fiyat kavramına odaklanılmaktadır. Sema Çetinkaya ve Alpaslan Aliağaoğlu tarafından kaleme alınan "**Balikesir'de Şehirselleşme Nitel Bir Değerlendirme**" başlıklı çalışma, şehir planlamasına yeni perspektifler sunmaktadır. Mehmet Yumrutaş'ın "**Alıntı Sözcüklerin TRT Haber ve Anadolu Ajansı Haber Bültenlerinde Kullanım Durumu**" başlıklı çalışması ise devlet yayın organlarının haber dilini irdelemektedir. Mehmet Avcı ve Sinan Gira'nın ortak çalışması olan "**Aile İçi Karar Mekanizmalarında Kadının Yeri Üzerine Nitel Araştırma**" ise kadın ve aile konularında önemli bulgular sunmaktadır. Sera Karaağaç'ın İhsan Bulut'un "**Antalya'daki Bal Ormanlarının Dağılımı ve Sürdürülebilir Yönetimi (2010-2022)**" başlıklı çalışması, bal ormanlarının son on yılda analizini sunmaktadır. Murat Ertan Doğan'ın "**Sağlık Enformasyonu Kaynağı Olarak Sosyal Medyanın Güvenilirliğinin ve Doğruluğunun Değerlendirilmesi: Youtube'da Hipertansiyon İle İlgili Videolara İlişkin Bir Durum Çalışması**" başlıklı çalışması, sağlık haberciliği ve sağlık okuryazarlığı alanında özgün bir çalışma sunmaktadır. Bu on üçüncü sayımızın siz değerli araştırmacılarımıza ve okurlarımıza ulaşmasını sağlamak için büyük bir özveriyle çalışan Dr. Öğr. Gör. Fahrettin Kayan ve Arş. Gör. Şükrü Aydın'a teşekkür etmek isterim. Ayrıca, dergimizin mizanpaj çalışmalarını titizlikle yürüten Serkan Kırbacı'ya da minnettarız. Bu sayıya katkılarıyla dergimizin yabancı dil editörü olan Prof. Dr. Arda Arıkan'a, desteklerinden dolayı enstitü müdürümüz Prof. Dr. Engin Karadağ'a, enstitü sekreterimiz Atiye Koyuncu'ya ve enstitü çalışmamız Durmuş Yıldız'a teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Ayrıca, bu zorlu süreci anlamlı kılan, kıymetli okuyucularımıza içtenlikle teşekkür ederim.

İyi okumalar dilerim.

Doç. Dr. Ayşad GÜDEKLİ

Editör

İçindekiler / Contents

- 9** | Aile İçi Karar Mekanizmalarında Kadının Yeri Üzerine Nitel Araştırma
Mehmet AVCI, Sinan GİRA (*Araştırma Makalesi*)
- 28** | Alıntı Sözcüklerin Trt Haber Ve Anadolu Ajansı Haber Bültenlerinde Kullanım Durumu
Mehmet YUMRUTAŞ (*Araştırma Makalesi*)
- 56** | Antalya'daki Bal Ormanlarının Dağılımı ve Sürdürülebilir Yönetimi (2010- 2022)
Sera KARAAĞAÇ, İhsan BULUT (*Araştırma Makalesi*)
- 74** | Balıkesir'de Şehirselleşme Yaşanabilirlik Nitel Bir Değerlendirme
Sema ÇETİNKAYA, Alpaslan ALIĞAĞOĞLU (*Araştırma Makalesi*)
- 107** | Evaluating The Reliability And Accuracy of Social Media as a Source of Health Information:
A Case Study of Hypertension Related Videos On Youtube
Murat Ertan DOĞAN (*Araştırma Makalesi*)
- 121** | Örgütsel Bağlılık Ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi
Fidan ALHAS (*Araştırma Makalesi*)
- 147** | Terörizmin Tarihinde Görmezden Geline Bir Olgu: Devlet Terörü
Güzide KAYITMAZBATIR (*Derleme*)
- 167** | Thomas Aquinas'ın İktisat Düşüncesinde Iustum Pretium/Adil Fiyat Kavramı Üzerine
Bir İnceleme - **Gizem MUSUL** (*Araştırma Makalesi*)

Aile İçi Karar Mekanizmalarında Kadının Yeri Üzerine Nitel Araştırma

Mehmet AVCİ¹

Sinan GİRA²

Öz

Bu araştırma aile içi karar mekanizmalarında kadının yerini belirlemek için kadının değeri, karar alma sürecindeki etkisi ve rolü hakkındaki düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen derinlemesine görüşmelerden oluşan nitel bir çalışmadır. Toplumda özellikle de ailede kadının değeri, karar alması ve rolüne ilişkin durumlar günümüzde sıkça üzerinde durulan ve tartışmaya konu olan alanlardan biridir. Kadının topluma dâhil olması açısından çeşitli toplumsallaşma boyutu olan ve ailedeki kadın-erkek ilişkisini de doğrudan etkileyen kadına değer, kadının karar alması ve rolü önemli bir sorun olmakta ve evliliğin, kadın-erkek ilişkisini sağlıklı sürdürülebilirliğini engellemektedir. Bu amaçla kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen, Şanlıurfa ilinde yaşayan ve çeşitli demografik özelliklere sahip olan 18-69 yaş grubunda olan 11 kadın çalışma grubuna dâhil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak, literatürden yararlanılarak araştırmacılar tarafından oluşturulan görüşme formu revize edilip kullanılmıştır. Görüşmeler salgın koşullarından dolayı zoom üzerinden yapılmıştır. Araştırma sonucunda kendi adına karar alamaması, sadece ev içi işlerden (temizlik, çocuk bakımı, yemek yapan vs.) sorumlu olma, söz hakkı tanınmaması gibi durumların kadını değersizleştirdiği bilgisine ulaşıldı.

Anahtar Kelimeler: Kadın, değer, rol, karar alma, toplumsal cinsiyet

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 07.10. 2022- Kabul Tarihi: 10.04.2023

Avcı, M. & Gira, S. (2023), "Aile İçi Karar Mekanizmalarında Kadının Yeri Üzerine Nitel Araştırma", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 13, s. 9-27.

1 Öğretmen, Şanlıurfa Fen Lisesi, jager2121@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-5795-9675

2 Öğretmen, Şanlıurfa Fen Lisesi, girasinan@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4754-9071

Abstract

This study is a qualitative research conducted through in-depth interviews aimed at determining the women's thoughts on the value of women, their influence, and their role in the decision-making processes within the family. The value of women, their decision-making abilities, and their roles within society, particularly within the family, are areas that are frequently emphasized and subject to discussion in contemporary times. The concept of women's value, their decision-making abilities, and their roles within the family, which directly impact the relationship between men and women, present significant challenges, hindering the healthy sustainability of marital relationships. To achieve the research objectives, a snowball sampling method was utilized, and a group of 11 women aged between 18 and 69, residing in the Şanlıurfa province and possessing various demographic characteristics, were included in the study. An interview form, developed by the researchers based on the literature, was revised and employed as the data collection instrument. Due to the pandemic conditions, the interviews were conducted via Zoom. The research findings revealed that situations such as the inability of women to make decisions for themselves, being solely responsible for household chores (cleaning, childcare, cooking, etc.), and the lack of voice given to women, contribute to the devaluation of women.

Keywords: Women, value, role, decision-making, gender

GİRİŞ

Toplumda kadın; annelik rolüyle hem ebeveynlerin hem de çocukların gözünde yaşamını ailesine, çocuğuna adayan ve karşılık beklemeden çocuğunu seven fedakâr, kutsal ve vazgeçilmez olan bireydir. "Aile bireyleri için anne, aileyi bir arada tutandır ve ailenin direğidir. Aile içinde tek ebeveyn olan anne eşi ile birlikte yaşayan anneye kıyasla daha güçlü olması gereken; çocuğu için hayata tutunan ve sürekli mücadele içinde olan bir birey olarak algılanmaktadır" (Feyzioğlu ve Kuşcuoğlu, 2011).

Kadına bakış, kadına yüklenen görevler, sorumluluklar ve beklentiler zamanla değişmesine rağmen günümüzde hala kadının iş gücüne katılmasına, sosyal alandaki varlığı yönelik olumsuz toplumsal yargılar olduğu bilinmektedir. Toplumun çeşitli kesimlerinde, birçok konuda kadınlara yönelik farklı ön yargılar bulunmaktadır. Kadının içinde bulunduğu toplum değişen ve gelişen toplum ile birlikte hem doğrudan kadının değerine, kararlarına, kişiliğine

yönelik menfi bir bakış açısı ve eleştiri yapabilmekte hem de kadının içinde bulunacağı her alanda ailenin reisi durumundaki erkeklerin izni ve denetimine bağlı kalabilmektedir.

Edibe Sözen'e (1999) göre gündelik yaşamın neredeyse her alanında kadınlık ve anneliğin birbirinden ayrı eylemlermiş gibi yargı hâkimdir. Bu anlayış bağlamında 19. yüzyılda batıda güçlü bir söylem halini olan anneliğin sosyalleştirici rolünün olmasıdır. Dönem içerisinde yazılan eserlerin çoğu çocuk yetiştirme üzerine olmuş; iyi insan yetiştirme, dindar insan yetiştirme gibi sorumluluklar doğrudan annelik görevi düşünüldüğünden anneliğin sosyalleştirici rolü üzerinde durulmuştur. Lakin yüzyılın sonuna gelindiğinde annelik cefa çeken, kendini adak olarak adayın durumlarından dolayı eleştirilerek onun kadınlığını hatırlamasının gerekliliği üzerinde daha çok durulmuştur (Sözen, 1999). Böylelikle kadınlık ev olmayan dışarıyla özdeşleştirilerek cefa çeken annenin gündelik yaşamın dışına çıkmasıyla özgürleşeceği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Sonuç itibariyle modern yaşam kadınlık bilinci üzerine, geleneksel gündelik yaşamı aşan yeni bir modern gündelik yaşam üretme derdini gütmektedir.

Ülkemizde kadınların erkeklerle aynı oranda karar verme sürecine katılması durumu, önemli engellerle karşılaşmıştır. Bu engellerin bir bölümü toplumsal iken bir bölümü de kültürelidir. Aile kurumunda karar verme bir mutabakat biçimidir. Kırsal alandaki kadının karar verme sürecine katılımı ailedeki ataerkil yapının boyutları ve kadının statüsü ile doğrudan bağlantılıdır (Bayoğlu, 2010).

Woolf'e göre ev kadını olmak akli evlilik görüşüyle yetiştirilen kadın olmaktır. Evliliği düşünen kadının bir piyanoya dokunuşu da orkestraya katılımının yasaklanması, bu kitabı okusa da şu kitabı okumasına, güzelleşme ve konuşma izninin olmaması; bu görüşler doğrultusunda eğitilen kadının hizmetçi olarak yetiştirilmesi, kırlarda, sokaklarda dolaşmaması ve yalnız kalma hakkına dahi sahip olmaması (2004) aslında toplumsal cinsiyet rollerinin bir kadına ne vadettiğini göstermektedir.

Simone de Beauvoir, kadın kendine göre değil, erkeğe göre belirlenip tanımlanıyor. "İnsanlık erildir ve erkek kadını kendisi için değil, erkeğe göre tanımlar; kadın özerk bir varlık olarak görülmez. Erkek kadına referansla değil, kadın erkeğe referansla tanımlanır ve farklılaştırılır. Kadın rastlantısal olandır, özsel olana karşıt özsel olmayan varlıktır. Erkek Öznedir, Mutlak varlıktır; kadınsa nesnedir yani Öteki Cins'tir (Beauvoir,1993).

Simone de Beauvoir, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tarihsel olarak kavranılır hale getirmeye çalışmaktadır. Ona göre, erkek faaliyetleri ile yaşamın karmaşık güçlerine karşı üstün gelirken hem doğayı hem de kadını itaati altına almıştır. Çünkü eski ilkel zamanlarda erkeğin çalışan insan olarak geliştiği bir ortamda kadın çok daha güç olan, ancak yeterince değer verilmeyen biyolojik analık görevi ile geri planda kalmıştır. Erkek dünya nimetlerinden yararlanabilmek için kendini tehlikeye atan eylemde bulunurken, kadın ise bu tehlikeli işlerden uzak kalarak en büyük talihsizliği yaşamıştır. Erkek varoluşunu başka bir varlığa can vererek değil, gerektiğinde canını tehlikeye atarak gerçekleştirmiş ve yeni araç ve gereçler yaratarak, yeni şeyler üreterek dünyanın adeta kabuğunu değiştirmiş, geleceğe doğru kendi varlığını aşmıştır. Kadının ise doğal işlevi doğum ve emzirme olduğu için ve bu durum da bir "tasarı" olmadığı için doğum ve emzirme yoluyla varoluşunu gerçekleştirme imkânı bulamamıştır. Kadının içgüdüsel olarak kendini adadığı annelikle uyum sağlayan tek faaliyet olan ev işleri ise, kadına tekrardan başka bir şey getirmemiş, kadını kendi içine hapsedmiştir (Beauvoir, 1993).

Şanlıurfa ilinde kadının değeri, karar alması ve rolü üzerine toplumsal cinsiyet düzeninin konu edildiği bu çalışmada, önemli oranda ataerkil yapının kendini muhafaza ettiği ilin sosyal, ekonomik ve kültürel yapısına uygun olarak şekillenen toplumsal cinsiyet düzeni ve buna uygun olarak gelişen çeşitli mekanizmaların neler olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Kadınların görüşlerini alarak toplumsal cinsiyet rollerinin somut ilişkiler içinde nasıl görüldüğünü, kadının değer, karar alma ve rol açısından ataerkillikten ne yönde etkilendiğini ortaya çıkarmak, kadınların sosyodemografik özelliklerine bağlı olarak değişen koşullardaki yeni sosyo-ekonomik konumlarının bir resmini çizmek ve toplumsal cinsiyet rolleri algısının sosyodemografik açıdan değişim gösterip göstermediğini incelemek amaçlanmaktadır.

Bu çerçevede kadının değeri, karar alması ve rolü hakkındaki düşüncelerin ve kadını ataerkil yapının girdabına alan faktörlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştiren bu çalışma için yapılan literatür taraması sonucunda toplumsal cinsiyet açısından kadının ele alınması yönüyle benzer araştırmalardan biri olduğu ancak kadının değeri, rolü ve karar alma faktörüne değinmesi bakımından sınırlı araştırmalardan biri olduğu görülmüştür. Kadının değeri, rolü ve karar alması gibi faktörler çeşitli demografik özelliklere sahip kadınların gözünden değerlendirilmiş olması araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgu bilim deseni ile gerçekleştirilmiştir. Bu bilim araştırmaları, farkında olunan ancak ayrıntılı bir anlayışa sahip olunmayan olgulara odaklanmaktadır. Bu yöntemde veriler, araştırmanın merkezinde olan olguyu yaşayan ve bunları dışı vurabilecek bireyler ya da gruplardan toplanır. Bu yöntemde başlıca veri toplama aracı görüşmedir.

Aile içi karar mekanizmalarında kadının yerini belirlemek için kadının değeri, karar alması ve rolü hakkında düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmada derinlemesine görüşmeler yapılmış ve neticede nitel bir çalışma ortaya çıkarılmıştır. Nitel araştırmanın temelinde gözlem, görüşme gibi yöntemler aracılığıyla insanların algıları, davranış ve düşünce ve tüm bunları yaşamlarına uygulama biçimleri hakkında bilgiler verme vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2004). Nitel araştırma yönteminde görüşme, genellikle sözlü iletişim yoluyla ve yüz yüze gerçekleştirilen veri toplama tekniği biçimidir (Karasar, 2014). Nitel araştırmada derinlemesine görüşme tekniği, görüşme yapılan kişilerin araştırma konusuna ilişkin bakış açısı, görüş, düşünce, fikir ve tecrübelerinin ifade edilmesine imkân sağlayan bir yöntemdir.

Veri Toplama Süreci

Görüşmeler 24.04.2021 – 20.05.2021 tarihleri arasında salgın koşullarının olmasından dolayı ve bazı katılımcıların yaşları da dikkate alınarak zoom yapılmıştır. Görüşmeler gönüllülük esası ve gerekli izinler alınarak gizlilik ilkesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Görüşme ortalama 8-15 dakika aralığında sürmüştür. Görüşme sürecinde katılımcıların onayları ile görüşmeleri yazıya aktarılmıştır.

Araştırmanın amacı doğrultusunda görüşmeler kartopu örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenen Şanlıurfa ilinde yaşları 18-69 aralığında olan farklı demografik özelliklere sahip 11 kadın ile yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada katılımcıların sosyodemografik bilgileri, evlilikle ilgili özellikleri ve kadınların toplumsal cinsiyet açısından değeri, karar alması ve rolü hakkında hakkındaki düşünceleri, ilgili literatür taraması sonucunda oluşturulan kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme formu ile elde edilmiştir. Kişisel bilgi formunda, katılımcıların yaşı, medeni durum, eğitim durumu, mesleği, gelir düzeyi, evlenme şekli sorulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda

genel olarak katılımcılar için kadın olarak değerli görmek, kadın olarak hayatta en değerli hissettiğiniz an, kadın olarak hayatta en değersiz hissettiğiniz an, kadının ailedeki rolü ve kadına biçilen rollerden birini değiştirmek, kadınlara yeterince söz hakkı veriliyor mu, kadın olarak sevdiğiniz için ne ifade ediyorsunuz, kadın aile açısından değerli ve olmazsa olmaz üye midir, ailede sorumluluk erkekte mi yoksa kadında mı olmalıdır, kadının çalışması konusunda fikriniz nedir, önemli konularda karar alınırken son sözü kim söylemelidir gibi sorular hakkında düşüncelerini ve deneyimlerini belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Verilerin Analizi

Toplanan bulgular analiz aşamasında öncelikle zoom yoluyla gerçekleştirilen görüşmeler yazıya aktarılmış olup her bir katılımcı K1, K2, K3... olarak kodlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu Şanlıurfa ilinde yaşayan ve çeşitli demografik özelliklere sahip 11 kadın ile sınırlıdır. Araştırma sürecinde katılımcıların doğru ve güvenilir bilgiler vereceği ve araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılacak soruların araştırmanın amacına ulaşmada gerekli olan bilgileri toplamak için yeterli olacağı varsayılmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde görüşmelerden elde edilen verilere yer verilmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcılara yönlendirilen sorulardan elde edilen verilere göre oluşturulan Tablo 1 katılımcılara ait kişisel bilgileri içermektedir. Veriler görüşmecilerin verdiği yanıtlar doğrultusunda alıntılar alınarak yorumlanmış ve aşağıda sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Veriler

Katılımcı	Yaş Aralığı	Eğitim/ Öğrenim Durumu	Gelir TL	Medeni Durum
K1	66 +	Okuryazar Değil	Yok	Eşi Vefat Etmiş
K2	25-35	Ortaokul	Yok	Evli
K3	56 -65	Okuryazar Değil	Yok	Evli
K4	46-55	Okuryazar Değil	Yok	Evli
K5	36-45	Okuryazar Değil	Yok	Evli
K6	25-35	Ortaokul	Yok	Evlenip Ayrılmış
K7	36-45	Üniversite	6001 +	Evli
K8	25-36	Üniversite	5001 -6000	Bekâr
K9	46-55	Okuryazar Değil	Yok	Evli
K10	25-35	Yüksek Okul	4001-5000	Evli
K11	36-45	Üniversite	5001-6000	Bekâr

Tablo 1'e göre katılımcıların yaş aralığı 18-69 olup araştırmaya katılan kadınlardan eğitim durumları; 5'i okuryazar değil, 2'si ortaokul, 1'i yüksek okul ve 3'ü üniversite de mezundur. Kadınların 7'si ev hanımı, 3'ü öğretmen ve 1'i de memurdur. Aylık ortalama gelir dağılımına bakıldığında, geliri olmayan 7, 4001- 5000 TL arası gelire sahip 1, 5001-6000 TL üstü gelire sahip 2 ve 6000 TL üstü 1 katılımcının olduğu görülmektedir. Görüşülen kadınlardan 2'si bekâr, 7'si evli, 1'i evlenip boşanmış ve 1'nin eşi vefat etmiştir.

Aile içi karar mekanizmalarında kadının yeri araştırması nitel verilerin elde edilme aşamasında görüşmecilerin kadının yeri ile ilgili görüşleri, 'kadının değeri', 'kadının rolü', 'kadının karar alması' gibi üç ayrı kategoride ele alınmış ve yorumlanmıştır. Her kategori için önceden sorular hazırlanmış olup görüşmeciler sorulara verdikleri yanıtlarla aile mekanizmasında kadının yeri ile ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir.

Kadının Değeri

Kadın varoluşsal olarak değerli bir yapıya sahip varlıktır. Toplumsal açıdan kadını değerli görmek, kadına değer atfetmek bir birey olarak görmek

kadını önemli bir yere koymaktadır. Toplumsal cinsiyet açısından bakıldığında ise sırf annelik rolü ya da ev işleriyle uğraşan kişi olarak kadını görmek nesneleştirmek demektir.

Yapılan görüşmelerde ilk olarak katılımcılara yöneltilen “*Kendinizi bir kadın olarak değerli görür müsünüz?*” sorusuna katılımcılar şu yanıtları verdiler:

Tablo 2. “Kendinizi bir kadın olarak değerli görür müsünüz?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Değerliyim çocuklarım ve çevremdeki es dost akrabalar bunu hissettiriyor.</i>	K1
<i>Evet. Kadın ailenin yapı taşıdır.</i>	K2
<i>Evet, bazen</i>	K3
<i>Değerliyimdir.</i>	K4
<i>Evet anneyim bunu önemsiyorum çocuklarım iyi bir insan olarak yetiştirmek lazım toplum inşası için artı Rabbime karşı sorumluluklarım var.</i>	K5
<i>Evet, görürüm.</i>	K6
<i>Evet. Bir birey ve kadın olarak değerli ve anlamlıyız.</i>	K7
<i>Değerliyim ama kimseden daha değerli değil. Her insan ve her canlı kadar değerli olduğumu biliyorum.</i>	K8
<i>Kendimi eski zamana göre daha çok değerli görüyorum.</i>	
<i>Eskiden daha değersizdim ve bütün ailenin işleri bendeydi. Eşimin ailesinin bütün işleri bendeydi...</i>	K9
<i>Ben kendimi tatbikî bir kadın olarak değerli görüyorum önemli olanda budur elbette ama mahalli baskılar bu değeri hissederek yaşamamıza birçok durumda mümkün kılmıyor.</i>	K10
<i>Değerli oluşumu sadece cinsiyetim açıklamaz. Kendimi gerçekleştirme yolunda attığım her adımdan ötürü değerli bir bireyim.</i>	K11

Görüşülen katılımcılardan K11, K7 ve K8 birey olarak kendini değerli görmesi, kendi varlığının bilincinde ve sosyal açıdan değerli olması kadının değeri için önemli bir ipucu olarak gösterilebilir. Öbür taraftan görüşülen K10 ve K9 ise mahalli baskılar gibi faktörlerden dolayı değersizleştiğini belirtmeleri ise geleneksel ya da ataerkil yapının bir dayatmasının sonucu olarak değerlendirilebilir. Yani özneliği elinden alınan ve nesne konumuna konulan bir varlığa dönüştürülen kadın değersizleşmektedir. K1 görüşmecisi ise aile içinde tek ebeveyn olması ve aile reisi konumundan dolayı kendisine değer verildiğini belirtmiştir. Bu görüşmecinin aile büyüğü rolünden değeri ön plana çıkmaktadır. Görüşmecilerden K5 annelik rolünün verdiği sorumluluktan

dolayı hem dinsel açıdan hem de toplumsal açıdan değerli bir insan olduğunu belirtmiştir.

Yapılan görüşmelerde ikinci olarak katılımcılara yöneltilen “*Bir kadın olarak hayatta en değerli hissettiğiniz anı tanımlar mısınız?*” sorusuna katılımcılar şu yanıtlarını vermiştir:

Tablo 3. “Bir kadın olarak hayatta en değerli hissettiğiniz anı tanımlar mısınız?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Eşimin bana ilk aldığı hediyeği verdiği zaman</i>	K1
<i>Fikirlerime önem verilmesi farklı konularda görüşlerimin alınması</i>	K2
<i>İlk anne olduğum zaman</i>	K3
<i>Kardeşlerim tarafından hep değere layık görülmem</i>	K4
<i>Çocuklarımı doğurduğum anne olduğum zaman. Benden bir parça</i>	K5
<i>Ailemin geçmişte olan sıkıntılarında yanımda olması</i>	K6
<i>Saygı ve anlayışın olduğu tüm an ve ortamlar. Cinsiyetçi zihniyetin hâkim olmadığı tüm alanlar ve durumlarda.</i>	K7
<i>Değerli hissettiğim anlar genellikle kadın olarak değil özel hayatımla ilgili anlar</i>	K8
<i>Hatırlamıyorum ama ayrı eve geçtiğim zaman gibiydi</i>	K9
<i>Çocuğumu kucağıma aldığı an</i>	K10
<i>Tek bir an hayatta en değerli hissettiğim an olarak tanımlanamaz. Kızlarımı doğurduğum anda çok değerli hissetmişim, yaptığım akademik çalışmalarda da çok değerli hissediyorum.</i>	K11

Görüşmeci katılımcılardan bir kısmı “anne olmak, fikrine önem verilme, ilk hediye, özel hayat, eşinin davranış ve tutumu” en değerli anı olarak tanımlarken diğer kısmı da “akademik çalışmalar, özgür ve özgüven, cinsiyetçi dil olmadığı zamanı” en değerli anı olarak tanımlamıştır. Bu bağlamda görüşmecilerin kendilerini en değerli olarak görme durumlarının farklılık gösterdiği söylenebilir. Kadının kendisini değerli yapacak durumlar ve anlar genel itibarıyla önemsizlik ve içgüdüsel yapı gereği kendisinde bulunan annelik duygusudur. Sonuç itibarıyla görüşmeci katılımcıların tümünde birey olarak var olma ve bu var olma hem zihinsel olarak hem de biyolojik türünün ona verdiği varoluştur. K9 görüşmecisi ise geniş aile yapısından çekirdek aile yapısına geçişle birlikte en değerli anı olarak belirtmiştir.

Yapılan görüşmelerde üçüncü olarak katılımcılara yöneltilen “*Bir kadın olarak hayatta en değersiz hissettiğiniz anı tanımlar mısınız?*” sorusuna katılımcılar

şu yanıtlarını vermiştir:

Tablo 4. “Bir kadın olarak hayatta en değersiz hissettiğiniz anı tanımlar mısınız?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Eşimi kaybettiğim zaman</i>	K1
<i>Aile içerisinde fikrimin alınmadan benim adıma kararların alınması</i>	K2
<i>Hatırlamıyorum</i>	K3
<i>Maddi imkânsızlıklar içinde olduğumuz yıllar</i>	K4
<i>Erkekler karşısında savunmasız olmamdı</i>	K5
<i>Hayatımın geçmişte olmaması gereken kişilerin olması</i>	K6
<i>Saçı uzun aklı kısa muamelesi</i>	K7
<i>Neredeyse her gün kadınların toplumdaki yerinin sorgulandığını gördüğümde, kadınlar katledilirken sesini çıkarmayan insanları gördüğümde, insan olarak değil kadın olarak değerlendirildiğimde ve kadın haklarının hala sorgulandığını gördüğümde kendini ne yazık ki değersiz hissediyorum</i>	K8
<i>İlk evlilik yıllarımdaki zamanlar</i>	K9
<i>Güvensiz hissedildiğim ya da yapılmayan şeylerle suçlandığım anlarda</i>	K10
<i>Cinsiyetçi imalarda bulunduğu zaman. Örneğin; ..... çalıştığım bir dönemde kredi hattı önerdiğim bir müşterinin “siz istersiniz de ben kredi kartı almaz mıyım” ifadesi bana kendimi çok değersiz hissettirmişti</i>	K11

Görüşülen katılımcılardan kimileri “cinsiyet ayrımcılığı, fikrinin alınmaması, erkeklere karşı savunmasız olma” gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini dayatan anları yaşamaları ve toplum tarafından ikinci cins, muhtaç ve ihtiyaç sahibi olarak görüldüklerini belirtmiştir. K1 görüşmecisi ise eşini kaybettiği zaman değersizleştiğini belirtmiştir. Bu değersiz durumu mutlu bir evliliğin sona ermesi ve eski günlerin bir daha yaşanamayacak olması gibi durumlarla **açıklanabilir**. K6 görüşmecisinde ise “geçmiş yaşantılar” gibi durum ön plana çıkmıştır. Bu görüşmeci de geçmiş yaşantıların değersizlik hissi mutsuz bir evlilik deneyiminin olduğu ve sonrasında ayrılıkla sonuçlandığının ipucunu vermektedir.

Yapılan görüşmelerde dördüncü olarak katılımcılara *yöneltilen* “Bir kadın olarak sevdiğiniz için ne ifade ediyorsunuz?” sorusuna katılımcılar aşağıdaki yanıtlarını vermiştir:

Tablo 5. “Bir kadın olarak sevdiğiniz için ne ifade ediyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Bence ben onların tüm dünyasıyım her şeyleriyim</i>	K1
<i>Ailem için öncelikle anneyim. Annelikte kutsal bir görev</i>	K2
<i>Evinin her şeyi</i>	K3
<i>Enerjilerinin tek sebebi ve ev içi düzeni sağlayan</i>	K4
<i>Evin çeviren düzenleyen dengeye sağlayan</i>	K5
<i>Değerimin olması</i>	K6
<i>Aileye sormak lazım</i>	K7
<i>Ailem benim için çok değerli ve onlar için çok değerli olduğumu biliyorum</i>	K8
<i>Kıymetli ve önemli olduğumu, vazgeçilmez olduğumu düşünüyorum</i>	K9
<i>Bunu benim dillendirmem sanırım saçma olacak ne dersem ne ifade ettiğini bilemeyeceğim çünkü bu soru aileme sorulması gereken sorudur kanımca</i>	K10
<i>Ailenin organizatörüyümdür</i>	K11

Görüşme yapılan katılımcılarda annelik, değerli bir varlık, güç kaynağı, organizatör, denge sağlayan ve evinin her şeyi gibi nitelikler ön plana çıkmıştır. K7 ve K10 görüşmecileri ise ailenin verdiği değer doğrultusunda kendilerini ifade edebileceğini belirtmiştir. K1 görüşmecisi “*Bence ben onların tüm dünyasıyım her şeyleriyim*” görüşüyle dağılmış geniş ailenin en büyük ferdi ve ailede içindeki reislik konumu itibarıyla ailenin vazgeçilmezliği yönünde görüşünü yansıtmıştır. K3 “*Enerjilerinin tek sebebi....*” İki görüşmeci kadının aile içinde düzen sağlayan ve psikolojik açıdan da çocukları için enerji kaynağı oldukları yönünde fikir belirtmektedir.

Kadının Rolü

Aile mekanizmasında kadın oldukça önemli bir konumdadır. Aileyi sadece erkek imgesiyle açıklamak her daim eksik bir açıklamadır. Bu bağlamda aile tanımlanırken kadın imgesine de ayrı bir parantez açmak gerekir. Sosyal koşullar değişse de kadın aile açısından her zaman farklı rolleri bünyesinde barındıran bir aile ferdi olarak var olacaktır.

Katılımcı görüşlerinin çoğunda kadın-erkek ayrımını reddeden ve her iki cinsi ortak konuma alan cevaplar yaygındır. Katılımcılar kadının en az erkek kadar aile içi işlerde sorumluluk ve görev üstlendiğini belirtmektedir.

Yapılan görüşmelerde beşinci olarak katılımcılara yöneltilen “*Sizce kadının*

ailedeki rolü nedir? Kadına biçilen rollerden birini değiştirmek isteseydiniz hangisini değiştirdiniz?” sorusuna katılımcılar şu yanıtlarını vermiştir:

Tablo 6. “Sizce kadının ailedeki rolü nedir? Kadına biçilen rollerden birini değiştirmek isteseydiniz hangisini değiştirdiniz?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Eve katkı sağlamak amacıyla çalışmasını istemezdim</i>	K1
<i>Kadın öncelikle annedir. Bazı insanlar tarafından kadının evlerde sadece hizmet için var olduğu düşüncesinde... Kadına biçilen hizmetçilik rolünü değiştirdim. Zorunlu bir görevmiş gibi evin her şeyini kadının üstlenmesi yanlış</i>	K2
<i>Kadına, temizlik, yemek yapan, evin işleriyle ilgilenen bir roller verilmiştir. Bu roller kadının kaderi gibi olmuştur. Bunlar değişmeli erkekle beraber yapılmalıdır</i>	K3
<i>Kadın ailenin her şeyidir. Kadın olmazsa evde düzen olmaz. Bu rolü ev işi rolü sadece kadının değildir</i>	K4
<i>Kadın deyince her şey ona aitmiş gibi görünüyor ama bu mantığın değişmesini herkesin sorumluluğunu bilmesini yerine getirmesini isterim.</i>	K5
<i>Kadının dışlanması olması gereken istediği yerde özgür bırakılmaması</i>	K6
<i>Aileye sormak lazım</i>	K7
<i>Çocukların tamamen kadınların sorumluluğunda olmasını değiştirdim. Ne yazık ki çocukları yetiştirenler evi temizleyen evi kuran evdeki her şeyden sorumlu olanlar kadın gibi görülüyor oysa o çocuğu sadece anne yapmadı. O evde sadece anne yaşamıyor. Kadına yüklenen sorumluluklar o kadar normalleştirilmiş ki çocuk kötü biri olduğunda annesinin suçu iyi biri olduğunda babasının başarısı olarak görülüyor.</i>	K8
<i>Kadının her yerde dışlanması olması gereken istediği yerde özgür bırakılmaması... Bu durumu değiştirmek isterdim.</i>	K9
<i>Kadın ne iş yaparsa yapsın evin düzeni, çocukların bakımı var gelişimi, yemek saatlerinin sadece kadının işi olması durumunu değiştirmek isterdim</i>	K10
<i>Bunu benim dillendirmem sanırım saçma olacak ne dersem ne ifade ettiğini bilemeyeceğim çünkü bu soru aileme sorulması gereken sorudur kanımca</i>	K11

K8, K2, K4 ve K11 görüşmecileri, kadının daha çok ev içi işlerden sorumlu olması ev içine kapatılması görüşmeci katılımcılar tarafından istenilmeyen bir durum olarak görülmektedir. Bu durumda kadını hem ekonomik anlamda aile içi ücretsiz çalışma rolünden dolayı nesneleşmekte hem de kadının ev içi işlere mahkûm olmaktan dolayı “rehine” konumuna gelmektedir. Bu bağlamda bakıldığında sadece ev içi rolüyle toplumda değer atfedilen kadınlık, annelik ve ev içi işlerden sorumlu olması gibi durumlar kadını nesneleştirdiği görülmektedir. Bu durumda “yuvayı dışı kuş yapar, kadının yeri kocasının dizinin

dibidir” gibi ataerkil dil ve yaşam biçimi, alışkanlık, dans, davranış, duygu, sözlü ve yazılı geleneklere, düşünme tarzlarına, müzik, alışkanlık, tutum ve hatta giysi biçimlerine sinmektedir (Hassanpour, 2005). Görüşmecilerden K10 ise namusun kadınla özdeşleştiğini belirtip bu durumun değiştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Çünkü namus olgusuyla erkek, kadın üzerinden meşruluğunu yeniden inşa etmektedir.

Yapılan görüşmelerde altıncı olarak katılımcılara yöneltilen “*Kadın aile açısından değerli ve olmazsa olmaz üye midir?*” sorusuna katılımcılar şu şekilde yanıtlar vermiştir:

Tablo 7. “Kadın aile açısından değerli ve olmazsa olmaz üye midir?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Kadın olmadan aile olmaz olamaz</i>	K1
<i>Elbette. Kadın ailenin olmazsa olmaz üyesidir. Erkeği tamamlayan aileyi tamamlayan kadındır</i>	K2
<i>Evet, kadın bence ailenin kendisidir kadınsız bir aile düşünülemez</i>	K3
<i>Evet, güç verir çekip çevirir</i>	K4
<i>Ailesiz kadın olamaz</i>	K5
<i>Evet</i>	K6
<i>Kadın olmadan da aile olmaz</i>	K7
<i>Kadın ailedeki her birey kadar değerlidir</i>	K8
<i>Kadın ailedir. Aile de kadınla vardır</i>	K9
<i>Olmazsa olmazdır doğurandır üretendir yaşam verendir Allah'ın izniyle</i>	K10
<i>Olmazsa olmaz üyesi niteliği temizlik yemek çocuk bakımı ile ilgilendiği için verilen bir sıfatsa kadın ailenin olmazsa olmaz üyesi değildir</i>	K11

Kadının aile açısından değerine bakıldığında “*kadın ailedir, kadın olmadan aile olmaz, erkeği tamamlayan, aileyi bir arada tutan, doğuran, üreten*” gibi yönleriyle ön plana çıkmıştır. Genel itibarıyla kadın öncelikle ailedir ve ailenin içindeki şefkat ve sevgi abidesidir. Aynı zaman bir eş olup erkeği tamamlayandır. Bir anne, kardeş, eş ve kadın olarak değişik işlevleri barındıran zengin bir imgedir. Kadının aile açısından pozitif enerji kaynağı oluşu aile hayatının huzurlu ve mutluluğunu da sağlamaktadır. Bu bağlamda bakıldığında kadının değeri ailenin değeriyle aynı paraleldir. K11’in görüşü ele alındığında kadını toplumsal cinsiyet rolleri doğrultusunda kadını ev içi işlere mahkûm edip kadından sadece bu alana yönelik görev beklemek kadının aile açısından değerini yansıtmadığı yönünde fikrini beyan etmiştir.

Yapılan görüşmelerde yedinci olarak katılımcılara yöneltilen “*Ailede sorumluluk erkekte mi yoksa kadında mı olmalıdır?*” sorusuna katılımcılar aşağıdaki yanıtları vermiştir:

Tablo 8. “Ailede sorumluluk erkekte mi yoksa kadında mı olmalıdır?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Erkekte olmalı. Erkeğin de sorumluluğu kadında olmalı</i>	K1
<i>Sorumluluk ortak olmalıdır. Gerektiği yerde kadında gerektiği yerde erkekte olmalıdır. Beraber yaşanan ailede olması gereken budur</i>	K2
<i>İkisinde de olmalıdır</i>	K3
<i>Erkekte olmalı daha doğrusu eşitlik olmalı yerine ve zamanına göre bu değişmeli</i>	K4
<i>Sorumluluk her iki tarafın birbirine olan sevgisi ve mutlu bir aile için ortak olmalıdır</i>	K5
<i>Erkekte</i>	K6
<i>Sorumluluklar eşit olmalı. Denge olmazsa bir taraf daha ezilen yıpranan olur. Hem maddi hem manevi</i>	K7
<i>Her ikisinde de eşit olmalıdır</i>	K8
<i>Her İkisinde de olmalıdır</i>	K9
<i>Sorumluluk her iki tarafta da olmalı hayat müşterek</i>	K10
<i>Sorumluluk eşit düzeyde olmalıdır</i>	K11

Katılımcıların genelinde “*sorumluluk eşit, ortak, ikisinde*” gibi ifadelerle kadınında sorumlulukta pay sahibi olması gerektiği düşüncesi yaygındır. Aile kurumunda ortak yaşam söz konusu olduğundan paylaşım ve ortaklık olmalı görüşünü bu bağlamda da ele almak gerekir. K6 ve K1 katılımcılarında ise sorumluluk erkekte olmalı görüşü hâkimdir. Bu iki katılımcının görüşlerini içinde bulunduğu aile ve ailelerin gelenekler doğrultusundaki yaşamlarının kadına verdiği değerler doğrultusunda değerlendirmek gerekir. Ayrıca değişen toplum yapısının kadına verdiği hak ve özgürlükler kadının da ortak yaşamda sorumluluk almayı ve ortaklaşa bir yaşam sürdürmeyi vazgeçilmez kılmıştır.

Yapılan görüşmelerde sekizinci olarak katılımcılara yöneltilen “*Kadının çalışması konusunda fikriniz nedir?*” sorusuna katılımcılar şu yanıtlarını vermiştir:

Tablo 9. “Kadının çalışması konusunda fikriniz nedir?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Bence çalışmamalı is hayatında olmamalı</i>	K1
<i>Kadının kendi özellik ve tecrübelerine göre çalışacağı ayakları üzerinde durabileceği bir işte çalışmasını olumlu bakıyorum</i>	K2
<i>Kadının çalışmasını çok sağlıklı görmüyorum. Çünkü kadın hem işte hem evde çok daha fazla yıpranıyor</i>	K3
<i>Bence kadın evinde kalmalı çocuklarına evine bakmalı</i>	K4
<i>Kadının kararın önemli ama ortak karar sonuçta aynı evdeler. Kadının çalışmasını isterim</i>	K5
<i>Kadının kimseye muhtaç olmadan kendi ihtiyaçlarını karşılaması çalışması lazım</i>	K6
<i>Kadınlar da toplumda statü olarak yer almalı. Aslında birçok sektörü döndüren kadınlar</i>	K7
<i>Kadınlar kendilerini ifade edebilmek ve kendilerini güçlü hissedebilmeleri için çalışmalarının gerektiğini düşünüyorum</i>	K8
<i>Kadının kendi özellik ve tecrübelerine göre çalışacağı ayakları üzerinde durabileceği bir işte çalışmasını olumlu bakıyorum</i>	K9
<i>Hiçbir kadın hayatını, ekonomisini, hayatını asla bir erkeğin eline vicdanına bırakmamalıdır</i>	K10
<i>Her kadın çalışmalı, kendi parasını kazanmalı</i>	K11

Katılımcıların genelinde kadın iş hayatında olmalı görüşü hâkimdir. Bu bağlamda kadının iş hayatında olmasının nedeni de ayrıca önemlidir. Bu nedenler; “*aillesine ve kendisine ekonomik açıdan destek, bir birey olarak özgürlüğünü fark etme, kendi ayakları üzerinde durabilme ve erkeğe ekonomik açıdan bağımlı olmama*” gibi nedenler sıralanabilir. Görüşmecilerden K1 ve K4’ün görüşü ise ataerkil/geleneksel yapıda yaygın olan “kadının yeri kocasının dizinin dibidir.” sözüyle açıklanabilir. İki görüşmecinin kadının çalışma hayatında olmamalı düşüncesini geleneksel yapının cinsiyet rolleri doğrultusunda kadına biçtiği rolle de açıklanabilir. Ayrıca bu roller kadını daha çok ev içi işlere yönlendirmektedir. Bu yönlendirmeler doğrultusunda kadına kültürün ve geleneklerin dayattığı rollerle kadının rolünün tanımlaması kadın tarafından yeniden yapılmaktadır.

Karar Alma

Aile kurumu anne, baba ve çocuktan oluşur. Ailedeki kararı sadece bir kişinin

kararı doğrultusunda açıklamak aile kurumuyla uyuşmayan bir sonuç verecektir. Çünkü aile birlik ve beraberliğin olduğu bir mekanizmadır. Birlik ve beraberlik ortamının huzuru için ortak çıkarlar doğrultusunda tüm aile fertlerinin katılımıyla karar alınmalıdır.

Yapılan görüşmelerde dokuzuncu olarak katılımcılara yöneltilen “*Sizce kadınlara yeterince söz hakkı veriliyor mu?*” sorusuna katılımcılar şu yanıtlarını vermiştir:

Tablo 10. “Sizce kadınlara yeterince söz hakkı veriliyor mu?” sorusuna verilen cevaplar

<i>Bence hak edene yeteri kadar söz hakkı veriliyor</i>	K1
<i>Tam olarak verilmiyor. Gelişen değişen dünyada kadının konum itibariyle daha fazla söz hakkına sahip olması gerekiyor</i>	K2
<i>Bence hak edene yeteri kadar değer veriliyor</i>	K3
<i>Konuşma hakkı verilmiyor</i>	K4
<i>Hayır verilmiyor. Aile büyüklerinin etkisi çok vardır</i>	K5
<i>Hayır verilmiyor</i>	K6
<i>Eskiye nazaran bir tık daha çok sesini duyuruyor kadınlar. Yasal düzenlemeler kadını korumaya yönelik daha yaptırımli olursa kadın her alanda sesini duyurur</i>	K7
<i>Hayır. Kadınların ne evde ne toplumda ne de devlet erkânında yeterince söz hakkına sahip olduğunu düşünmüyorum. Evin reisi babalar. İdarecilerin müdürlerin milletvekillerinin çoğu erkek</i>	K8
<i>Hayır, söz hakkı verilmiyor bana şimdi biraz veriliyor</i>	K9
<i>Bu herkes için farklıdır bana verilen söz hakkı komşuma verilmiyor olabilir. Ama gerektiği kadar verildiğini söyleyemem genelleme yapıyorum bu konuda</i>	K10
<i>Kadın istediği zaman söz alır. Söz hakkı verilmesini beklemek gerekmiyor</i>	K11

Görüşülen katılımcıların çoğunda kadına söz hakkı verilmediği cevabı yaygındır. Söz hakkının kadına verilmemesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin çeşitli yönlerinden biridir. Kadına söz hakkı vermeme “*saçı uzun akli kısa gibi*” gibi ataerkil dil ve yaşam biçimi, alışkanlık, dans, davranış, duygu, sözlü ve yazılı geleneklere, düşünme tarzlarına, müzik, alışkanlık, tutum ve hatta giysi biçimleriyle desteklenmiştir (Hassanpour, 2005). K1 görüşmecisi için ise yaşının vermiş olduğu olgunluk ve aile reisliği doğrultusunda söz hakkına sahip olduğu söylenebilir. Genel anlamda veriler analiz edildiğinde her ne kadar yasal düzenlemeler olsa da kültürel ve ataerkil yapının birleşimi olan zihin yapısının kadına dayattığı roller hâkimdir ve bu roller kendini farklı alanlar ve mekânlarda zaman ve mekân bağlamında yeniden inşa edilmiştir.

Yapılan görüşmelerde son olarak katılımcılara yöneltilen “Sizce önemli konularda karar alınırken son sözü kim söylemelidir?” sorusuna katılımcılar şu yanıtlarını vermiştir.

Tablo 11. “Sizce önemli konularda karar alınırken son sözü kim söylemelidir?” sorusuna verilen cevaplar

Ailenin reisi olarak erkek son sözü söylemeli	K1
Eşler arasında fikir birliğine varılarak karar alınmalıdır. Son sözü aile reisi almalıdır	K2
Aile içindeki kişiler arasında olmalı. Bir kişinin olmaması gerekiyor. Kararı veren kişi yanlış düşünebilir	K3
Eşlerin ortak kararı olması gerekir	K4
Ailede bir karar varsa ve son sözü söyleme yetkisi bir kişiyle olmamalıdır. O kişi yanlış düşünmeyebilir.ve sonuçta çok zarar verebilir	K5
Birlikte oturulur. Tartışılır ve babanın son sözü neyse ona göre karar verilir	K6
Ortak karar	K7
Son sözü her zaman aynı kişi söylemez. Kimin kararı daha mantıklıysa konuşulur Aile büyüğü daha tecrübeli o dikkate alınmalıdır. Kim ailenin reisi ise o vermeli ve ortak karar alınır	K8
Son söz anlaşarak ortak yolu bularak her iki tarafında memnuniyeti sonrasında alınan karardır	K9
Ailede “son söz” ifadesi benim ve çocuklarımla görüşümü içerir	K10
Ortak karar	K11

Aile kurumu, anne, baba ve çocuktan oluşan toplumun en küçük birimidir. Bu bağlamda ailede kararlar sadece bir kişiye ait olmamalıdır. Görüşmeye katılanların büyük bir kısmında “*aile bireyleriyle, ortak kararlar, mantık*” doğrultusunda olmalı görüşleri hâkimdir. Kimi görüşmecilerde ise son söz hakkı “*erkek olmalı*” görüşü hâkimdir. Görüşmecilerden K5’in yanıtı tek kişinin kararı bazen yanlış sonuç verebilir. Bu açıdan tek kişinin kararı ya da onay merci bir kişiyle sınırlamamak gerekir. Çünkü aile, içindeki bireyler açısından ortak yaşam alanıdır. Katılımcıların genel görüşünde ortak kararın olmasının önemine vurgu yapılmıştır. Bir birey ve düşünen bir varlık olarak kararlarda kadının da olması gerektiği düşüncesi ön plana çıkmaktadır. Kadın aile içerisinde kendine güvenen, özgür düşünebilen ve karar alma sürecinde kendi inisiyatifi alabilen bir birey olmalıdır. Ayrıca tek kişinin kararındansa kararların tartışılması gerektiği ve mantıklı olanın dikkate alınması gerektiği

düşüncesi de ön plana çıkmıştır.

SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kadınların toplumsal cinsiyet açısından değeri, karar alması ve rolü hakkında düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla Şanlıurfa ilinde yaşayan ve çeşitli demografik özelliklere sahip 11 kadın ile derinlemesine görüşmeler aracılığıyla yapılan bu nitel çalışmada genel olarak kadının kendini değerli görmesi, en değerli/değersiz anı, ailedeki rolü ve biçilen rollerden birini değiştirme isteği, söz hakkı, aile için ne anlam ifade ettiği, sevdikleri açısından değeri, ailedeki sorumluluğu, çalışması, önemli konularda karar alınırken son söze etkisi hakkındaki görüşlerine yer verilmiştir.

Görüşme gerçekleştirilen kadınların tamamı Şanlıurfalıdır. Toplumsal cinsiyet rollerinin ediniminde önemli bir dönem olan sosyalizasyon sürecinin bebeklik, çocukluk yıllarını örf, adet ve geleneklerin günlük hayat ve insanlar arası ilişkilerde belirleyici olduğu geleneksel yapıda geçiren kadınların toplumsal değişim süreci ve günümüz koşullarının etkisiyle cinsiyet rollerinde değişim yaşanıp yaşanmadığını görebilmek açısından kadınların Şanlıurfa ili sınırları içinde dünyaya gelmesi ve hayatlarını Şanlıurfa da geçiriyor olmaları araştırmaya olumlu katkı sağlamıştır

Toplumsal cinsiyet rollerinin edinilmesinde sosyalizasyon sürecinin etkisinin olduğu bilinmektedir. Kız ve erkek çocuğundan beklentilerin farklı olması sonucu cinsiyet rolleri doğrultusunda toplumsallaşmasına neden olmaktadır. Araştırmada elde edilen bulgular değerlendirildiğinde kadının değerli bir varlık olarak görülme istenmesinin temelinde bir birey olarak kadının var edilmesi gerektiğidir. Bir birey olarak var olan bu kadın nesne durumunda değil özne durumunda olmalıdır. Kadınlık değeri, karar alması ve rolü bu açıdan ele alıp değerlendirilmelidir.

Kadının sosyalleşme süreciyle toplumdaki sosyo-kültürel, ekonomik vb. pek çok unsurdan dolayı erkeklere göre tanımlanması kadının kadınlık değerini yitirmekte ve kadının kendi hayatıyla ilgili karar verme sürecini de olumsuz etkilemektedir. Ataerkil yapıdaki kültürel kalıpların bireylere aktarılması olan toplumsal cinsiyet, bu aktarım sürecinde aynı zamanda kadınlara var olan bu kalıp yargıları aşamayacaklarını, çevresindeki şartları kontrol edemeyeceğini göstererek, şartların kadını daha kolay kontrol edebilir hale getirmekte ve kadını değersizleştirmektedir (Gökkaya, 2015).

Sonuç itibariyle gerek kadının biyolojik yapısı gerekse de ataerkil yapı doğrultusunda toplumun kültürel değerler aracılığıyla kadını özne konumundan alıp nesne konumuna ittiği ve bu nesne konumundan dolayı da kadının her alanda eşitsizliğe uğradığı görüşmeciler tarafından dile getirilmiştir. Bu toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçmek için de hem kadının hem de erkeğin birtakım sorumluluklar alması ve toplumda eşit koşullarda olması gerektiği savunulmaktadır.

KAYNAKÇA

Bayoğlu, A.S. (2010), “Kırsal Alanda Kadının Ekonomik Konularla İlgili Karar Verme Sürecine Katılımı: Polatlı Örneği”, *Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26.

Beauvoir, S.(1993), *Kadın “İkinci Cins I” Genç Kızlık Çağı*, (Çev. B. Onaran), İstanbul: Payel Yayınları.

Feyzioğlu, S., Kuşcuoğlu, C. (2011), Tek Ebeveynli Aileler, *Aile ve Toplum Dergisi*, 7(26)

Gökkaya, B. V. (2015), Çaresizliği Öğrenen Kadın: Öğrenilmiş Çaresizlik, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/14 Fall 2015*, p. 53-70, ISSN:1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8921>, Ankara-Turkey. (Son Erişim 30.04.2021)

Hassanpour, A. (2005), “Kürt Dilinde Ataerkilliğin (Yeniden) Üretilmesi”, *Devletsiz Ulusun Kadınları* (der: Shahrzad Mojab), İstanbul: Avesta Yayınları.

Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi*. 27. Basım, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Sözen, E. (1999), *Demir Kafesten Plastiğe Kimliklerimiz/ Sekülerleşme Sürecinde Kimliklerin İnşası*, İstanbul: Birey Yayıncılık.

Woolf, V. (2004), *Kadının Toplumsal İşlevi*, (Erol Esençay, Çev.) İstanbul: Gün Yayınları.

Yıldırım, A., Şimşek, H. (2004), *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. 4. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

<https://www.frmtr.com/kadinca/4234704-dul-kadinin-toplumdaki-yeri.html> (Son Erişim 27.04.2021)

ALINTI SÖZCÜKLERİN TRT HABER VE ANADOLU AJANSI HABER BÜLTENLERİNDE KULLANIM DURUMU

Mehmet YUMRUTAŞ¹

*"Ben imparator olsam ilk işim bir lügat yazdırmak olurdu.
Herkes ne dediğini bilsin diye."*

Konfüçyüs

Öz

İletişimin temeli dildir. Dil ile iletişim arasındaki ilişki mutlak olup birbirinden ayrı düşünülemez. Dünya üzerinde konuşulmakta olan diller arasında birbirine ödünç olarak geçen alıntı sözcükler bulunmaktadır. Bu sözcükler, o dillerin anlatım gücünün daha da zenginleşmesini sağlamaktadır. Bir kitle iletişim aracı olarak televizyon ve internetin halkı bilgilendirme işlevi vardır ve bu işlev haber bültenleri aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Haberin doğru anlaşılması ise haberlerdeki dilin doğru ve anlaşılır olmasına bağlıdır. Bu çalışmanın amacı, Türkçe Sözlük'teki alıntı sözcüklerin, haber bültenlerindeki kullanım durumunu belirlemektir. Bu amaca ulaşmak için öncelikle Türkçe Sözlük'teki, ardından farklı tarihlerde sunulan TRT Haber ve Anadolu Ajansı haber bültenlerindeki alıntı sözcükler tespit edilmiştir. Araştırma bir durum çalışmasıdır ve betimleyici niteliktedir. Araştırmada Türkçe Sözlük'teki söz varlığının yaklaşık beşte biri alıntı sözcüklerden oluşmaktadır. Bu oran haber bültenlerinde daha yüksek bulunmuştur. TRT Haber kanalı ana haber bültenleri ortalama 1.655, Anadolu Ajansı haber bültenleri ise ortalama 1.400 civarı sözcük ile sunulurken bu sözcükler içerisindeki alıntı sözcük oranı yaklaşık olarak TRT Haber'de %29, Anadolu Ajansında %33'tür. Alıntı sözcükler içinde hem Türkçe Sözlük'te hem de haber bültenlerinde ilk sırada Arapça gelmektedir. Haber bültenlerindeki alıntı sözcüklerin Türkçede kullanım sıklığı olan ve Türkçenin öz unsuru haline gelen sözcükler olduğu söylenebilir.

Anahtar Sözcükler: Dil, Sözlük, Alıntı Sözcük, İletişim, Haber Bülteni

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 09.02. 2023- Kabul Tarihi: 01.06.2023

Yumrutaş, M. (2023) "Alıntı Sözcüklerin Trt Haber Ve Anadolu Ajansı Haber Bültenlerinde Kullanım Durumu", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 13, s. 28-55.

¹ Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım, yumrutasmehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0114-9387

Status of the Loan Words in TRT News and Anadolu Agency News Bulletins

*If I were the emperor, my first task would be to write a dictionary.
So that everyone knows what you're saying.*

Confucius

Abstract

Language is the basis of communication. The relationship between language and communication is absolute and cannot be considered separately. Some words are loaned from other languages that are being spoken in the world. These loanwords make those languages more enriched with the power of expression. As mass media, television and the Internet have the function of informing the public, which is carried out through news bulletins. The correct understanding of the news depends on the correct and understandable language in the news. The purpose of this study is to review the usage status of the loan words in the Turkish Dictionary in the news bulletins. The loanwords were identified in the Turkish Dictionary, TRT News (in Turkish TRT Haber) and Anadolu Agency (in Turkish Anadolu Ajansı) news bulletins presented on different dates to achieve this goal. This research is a case study and is descriptive. In the research, approximately one-fifth of the vocabulary in the Turkish Dictionary consists of loan words. This rate was found to be higher than in news bulletins. The TRT News channel's main news bulletins are presented with an average of 1,655 words, and the Anadolu Agency news bulletins are presented with an average of 1,400 words. In contrast, the loan word ratio in these words is approximately 29% in TRT News and 33% in the Anadolu Agency. Among the loan words, Arabic takes first in Turkish Dictionary and the news bulletins. It can be said that the loanwords in the news bulletins are the words that have a frequency of use in Turkish and have become the core component of the Turkish language.

Keywords: Language, Dictionary, Loan Words, Communication, News Bulletin

Giriş

İnsanlar duygu ve düşüncelerini birbirlerine dil aracılığıyla aktarmakta ve iletişim kurmaktadır. Dil, bir iletişim aracı olmanın ötesinde bir topluluğu millet yapan unsurlar arasında bulunmakta ve kültürün taşıyıcısı olarak kabul edilmektedir. Dil, aynı zamanda bireyin ve ulusal kimliğin en önemli unsurlarından biri olup öteden beri önemi bilinmektedir. Çinli bilge

Konfüçyüs'e "Bir ülkenin yönetimi size verilseydi ilk olarak değişime nereden başladınız?" sorusuna verdiği yanıt bu düşünceyi doğrular niteliktedir (Kavcar, vd., 2011: 7; Ünalın, 2012;1; Yaylagül, 2015: 58):

Hiç kuşkusuz dili gözden geçirmekle işe başladım. Çünkü dil kusurlu olursa kelimeler düşünceleri iyi anlatamaz. Düşünceler iyi anlatılmazsa yapılması gerekenler doğru yapılamaz. Ödevler gereği gibi yapılmazsa töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir.

Bu yanıtın dilin sözlü ve yazılı anlaşma aracı olmasının yanında bir düşünme aracı olarak toplum, kültür ve millet açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır. Türk halk kültüründeki "İnsanlar konuşa konuşa, hayvanlar koklaşa koklaşa anlaşır" atasözünden de anlaşılacağı üzere insanlar duygularını, düşüncelerini konuşarak yani dil vasıtasıyla yaparlar ki insanı insan yapan ve diğer canlılardan ayrı ve üstün kılan da düşünen bir varlık olmasıdır. Düşüncelerin dışavurumu dil aracılığıyla gerçekleşmektedir (Doğan, 2016:71; Kavcar, vd., 2011: 8; Ünalın, 2012: 8-13; Yaylagül, 2015:57).

Sözcükler, duygu ve düşünceleri anlatma ve anlama aracıdır. Sözcükler, iletişimi sağlamak amacıyla kullanılan simgelerdendir. Sözcüklerin anlamını bilmeden dinleme, okuma, konuşma ve yazma becerileri zorlaşır; anlama ve anlatma imkânsız hale gelebilir. İletişim için bu denli önemli olan sözcüklerin anlamlarının yazılı olduğu kaynaklar ise sözlüklerdir. Sözlüklerin ne zaman kullanılmaya başladığı tam olarak bilinmemektedir. Yazıdan önce çeşitli düşüncelerle mağara duvarlarındaki çizimlerin bir tür resim sözlüğü olarak kabul edilebileceği varsayılmaktadır. Öte yandan bilinen en eski sözlük *Urra Hubullu*'dur. Bu sözlük yaklaşık olarak MÖ 2300'lü yıllarda kil tabletlere yazılmış olup Sümerce-Akadca karşılıklar kılavuzu niteliğindedir. Daha sonra Asur, Yunan, Latin, Çin ve Arap dillerinde sözlükler geliştirilmiştir. Türk dilinin ilk sözlüğü ise Kâşgarlı Mahmud'un kaleme aldığı *Divanü Lugati't-Türk*'tür. Bu sözlüğün Türk dilinin Arapça kadar zengin olduğunu kanıtlamak ve Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazıldığı belirtilmektedir (Akalın, 2010: 270; Kolukısa, 2013: 30; Ölmez, 1998:109-110).

İnsanlar var oldukları günden bu yana bulduğu veya keşfettiği her nesneye bir ad vermiş ve bu adları sosyal yaşamlarında bir anlaşma aracı olarak kullanmışlardır. Zamanla insan topluluklarının çoğalarak gruplara ayrılması, ayrı toplulukların ve milletlerin ortaya çıkması, kimi sözcüklerin unutulması veya yok olması kimi yeni sözcüklerin türemesiyle farklı diller ortaya çıkmıştır.

Netice itibariyle bugün dünya üzerinde insanların kullandığı altı binden fazla dil olduğu tahmin edilmektedir (Tomasello, 2017: 230). Dil sayısındaki bu çeşitlilik, insanlar ve diller arasındaki temasa dikkat çekmektedir. İnsanlar arasındaki etkileşim, milletler arasındaki etkileşimi de beraberinde getirmiştir. Milletler arasındaki etkileşim doğrudan dile yansımış ve diller arasında sözcük alış verişi başlamıştır. Alıntı sözcük olarak adlandırılan bu sözcükler, her dilde olup toplumların siyasal, kültürel, sosyal ve ticari ilişkileri neticesinde bir dilden başka bir dile geçen, çoğu o dilin ses yapısına ve kurallarına uyarlanan sözcüklerdir. Alıntı sözcükler (loan words) ödünç alınmış sözcük (borrowed words) olarak da adlandırılmaktadır (Gulshan, 2018; Jaafar et al, 2019: 96; Karaağaç, 2013: 418).

İletişim simge kullanımına göre sözsüz, sözlü, yazılı ve görsel iletişim olarak sınıflandırılmaktadır. Sözlü iletişim seslerin sözcüklere dönüşmesiyle gerçekleşmektedir. Yazı, sözü kayda geçirerek iletişimin daha da güçlenmesine aracılık etmiştir. İletişim kişinin kendi kendine içe dönük iletişimi, kişilerarası, gruplar arası, örgütler arası, uluslararası, kültürlerarası iletişim ve kitle iletişimi şeklinde farklı boyutlarda gerçekleşmektedir. Kitle iletişimi ateş ve dumanla başlamıştır. Zamanla resimler, yazı, telefon, telgraf, radyo, televizyon ve internet gibi araçlarla sağlanır olmuştur (Güngör. 2018: 44-57). Kitle iletişim araçları olarak adlandırılan bu araçların halkı eğitme, eğlendirme ve bilgilendirme gibi birçok işlevi bulunmaktadır. En önemli işlevlerinden birisi de haber aktarma işlevidir. Haberler, haber bültenleri aracılığıyla televizyon, radyo ve internet mecralarında sunulmaktadır. Haber bültenleri, televizyonlarda en çok izlenen program türüdür. Bu durum medyanın haber verme/bilgilendirme işlevinin önemini gözler önüne sermektedir (Radyo ve Televizyon Üst Kurulu [RTÜK], 2018: 53). Haber bültenleri, kitle iletişim araçları vasıtasıyla aynı anda milyonlarca kişiye ulaşabilme kabiliyetindedir. Bu yüzden gerek yazılı gerekse sözlü haber bültenleri herkesin anlayabileceği bir dil ile aktarılmalıdır. Zira Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından yapılan bir çalışmada televizyon yayınlarında Türkçenin iyi kullanılmasının çok önemli olduğunu düşünenlerin oranı (%91,2), haber bültenlerinde güzel ve anlaşılır bir dil kullanımının önemine dikkat çekmektedir (RTÜK, 2018: 65).

Alıntı sözcüklerle ilgili alanyazında birçok çalışma yer almaktadır. Bu çalışmalar, daha çok alıntı sözcüklerin neler olduğu, hangi dillerden alıntı yapıldığı ve alıntı sözcüklerdeki ses olaylarına yönelik çalışmalardır (Baxsheyish, 2017; Güngörmüş, 1998; Haspelmath & Tadmor, 2009; Karaağaç, 2002; Saygın Akbaşak, 2020; Uysal, 2017). Alıntı sözcüklerin halkı bilgilendirme işlevi olan

kitle iletişim araçlarındaki haber bültenlerine yansımalarını inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu çalışma, alan yazındaki bu boşluğu doldurması bakımından önem arz etmektedir. Araştırma, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT) kanallarından TRT Haber kanalının ve Anadolu Ajansının (AA) 19 Ekim 2022 ve 13 Ocak 2023 tarihlerindeki haber bültenleri ile sınırlıdır. Bu tarihlerin seçilmesinde herhangi bir özel durum yoktur. Yalnızca bir haber bülteni üzerinden bir yargıya varmak yerine iki farklı haber içeriğinden, dolayısıyla haber metinlerinin ve haberlerdeki sözcüklerin farklı olması gerekliliğinden hareketle rastgele seçilen tarihlerdir. Araştırmanın, haber programı yapımcıları ve editörlerine kılavuzluk etmesi umulmaktadır.

Bu çerçevede makalede, Türk Dil Kurumu (TDK) Türkçe Sözlük'teki alıntı sözcüklerin, Türkiye'de yazılı ve sözlü iki farklı mecrada yayın yapan AA ile TRT Haber kanalının haber bültenlerinde kullanım durumlarının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için aşağıdaki sorulara yanıt aranmaktadır.

1. Türkçe Sözlük'te (bundan sonra "Sözlük" olarak kullanılacaktır) ne kadar alıntı sözcük bulunmaktadır?
2. Sözlük'teki alıntı sözcüklerin alıntı yapılan dillere göre dağılımı nasıldır?
3. Alıntı sözcükler, TRT Haber kanalı ana haber ve AA haber bültenlerinde ne kadar kullanılmaktadır?
4. Haber bültenlerindeki alıntı sözcüklerin alıntı yapılan dillere göre dağılımı nasıldır?
5. Haber bültenleri ortalama kaç sözcük ile sunulmaktadır?

Makalede sırasıyla dil, iletişim, alıntı sözcük, sözlük ve haber bültenine dair kavramsal bir çerçeve sunulmaktadır. Ardından araştırmanın yöntemi, sözlük ve haber bültenlerinin incelenmesi çerçevesinde ulaşılan bulgular ve bu bulguların değerlendirildiği bölüm gelmektedir. Son olarak çalışmada elde edilen veri ve bulgular sonuç bölümünde ele alınmakta ve buradan hareketle önerilere yer verilmektedir.

1. Dil, İletişim ve Haber Bülteni

Dil, sesteş bir sözcük olup birden çok anlamı bulunmaktadır. TDK'ye göre tat alma organı, gönül, yürek anlamında da kullanılan dil, *insanların düşündüklerini duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban* anlamındadır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2019: 662-4). Başka bir tanımda dil, sözlü ve yazılı göstergelerden oluşan ve insanları diğer canlı türlerinden

ayırt ettiği öne sürülen simgesel bir iletişim sistemidir (Mutlu, 2012: 77). Dil, bir konuşma biçimidir, insanların kendi aralarında kullandığı bir iletişim sistemidir (Janson, 2015: 37). Dil, bir insan topluluğuna özgü olan, o topluluktaki bireylerin duygu ve düşüncelerini anlatmak ve birbirleriyle iletişim kurmak için kullandıkları sesli ve kimi zaman da yazılı göstergeler dizgesidir. John Dewey'e göre dil, araçların aracıdır; Heidegger'e göre düşüncenin evidir; Leibniz'e göre aklın aynasıdır. En genel anlamıyla dil, iletişim kuracak öznelerin, aktarmak istedikleri bilgileri kodlayarak birbirlerine iletmekte kullandıkları şifreler bütünü olarak da tanımlanabilir (Ünalın, 2012: 3). Dil, iletişim kurmak için kullanılan sesli ve yazılı bir semboller sistemidir. Dil denildiğinde Türkçe, Arapça, Fransızca, İngilizce, Çince, İspanyolca gibi dünya üzerinde onlarca türü bulunan, konuşma ve yazı dili olarak kullanılan farklı diller akla gelmektedir. Bunun yanı sıra işaret dili, beden dili, kuşdili gibi farklı dil kavramsallaştırmaları da yer almaktadır. Her dilin kendine özgü kullandığı alfabe, semboller ve kurallar bulunmaktadır. Dillerin nihai hedefi insanların birbirleriyle nitelikli bir iletişim kurarak anlaşmasına aracılık etmektir.

İletişim birçok tanımı olan kavramlardan biridir. E.X. Dance ve Carl E. Larson, 1972'de alan yazında 126 değişik iletişim tanımı bulmuşlardır (Mutlu, 2012: 77). Günümüzde bu tanımların daha da fazlaştığı söylenebilir. Zira o günden bugüne iletişim kavramı ve biçimleri değişmekte, iletişime yeni anlamlar yüklenmektedir. Öyle ki içinde bulunulan çağın adlandırılmasında bile iletişim kavramı kullanılmaktadır. John Fiske (2014: 71) iletişimi, herkesin bildiği ancak çok az kişinin doyurucu biçimde tanımlayabildiği bir insan etkinliği şeklinde tanımlamaktadır. Düşünür'e göre iletişim yüz yüze konuşmadır, televizyondur, enformasyon yaymadır, saç biçimidir, edebi eleştiridir ve daha niceleri olarak çoğaltılabilecek bir kavramdır. İletişim, Theodron & Theodron'a göre esas olarak simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da bir gruptan diğer(ler)ine bilginin, fikirlerin, tutumların veya duyguların aktarılmasıdır. Berelson & Steiner'a göre ise bilginin, fikirlerin, duyguların, becerilerin vb.'nin simgeler kullanılarak aktarılmasıdır (akt. Mutlu, 2012: 148). Bu tanımlamalardan yola çıkarak iletişimi, insanların bilgilerini, duygu ve düşüncelerini birbirlerine aktarması ve anlamlandırması süreci olarak özetleyebiliriz.

İletişim, dilin kullanıldığı sistemli bir yapıdır. İletişim denildiğinde ilk olarak iki kişinin karşılıklı sohbet etmesi, konuşması akla gelir. Ancak insanların tüm tavırları, davranışları, bakışları, el, kol ve yüz hareketleri de iletişimin bir parçasıdır. İletişim sözlü olabileceği gibi sözsüz, yazılı ve görsel olarak da gerçekleşebilmektedir. İnsanlar arasında doğal dil aracılığıyla

gerçekleşen iletişim sözel iletişim olarak kavramsallaştırılırken konuşma dışındaki araçlarla gerçekleşen iletişim ise sözel olmayan iletişim olarak kavramsallaştırılmaktadır. Sözlü iletişim seslerin sözcüklere dönüşmesiyle gerçekleşen iletişimdir. Seslerin hecelere, hecelerin sözcüklere, sözcüklerin cümlelere dönüşmesiyle sözlü iletişim sistemi gelişmiştir. İnsana özgü en temel iletişim türü sözlü iletişimdir. Sözsüz iletişim jestler, göz hareketleri veya ses nitelikleri gibi kodlar aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu kodlar, o ana veya oraya ilişkin iletiler verebilir. Sesin tonu, konuya ve dinleyicilere karşı o andaki tutumunu gösterir. Yazılı iletişim ise sözlü iletişimin kayıtlara geçen biçimi olarak değerlendirilebilir. Yazılı iletişim, zamansal olarak sözün kalıcılığını sağlarken uzamsal boyutta basılı ve dijital mecralar aracılığıyla geniş kitlelere ulaşarak yaygınlaşmakta ve evrensel bir boyut kazanmaktadır. Görsel iletişim görme duyusuna dayanmaktadır. Ateş ve dumanla başlayan, mağara resimleri ile devam eden görsel iletişim, günümüzde sinema, televizyon ve internet teknolojisiyle sürmektedir (Güngör, 2018: 43-9; Fiske, 2014: 156-7).

İletişimde kaynak, mesaj, alıcı, kanal ve kod öğeleri bulunmaktadır. Kaynak mesajı gönderen, iletişimi başlatan, alıcı ise mesajı alan kişi veya kişilerdir. İletişimin gerçekleşmesi mesajın alıcıya iletilmesine bağlıdır. Kanal, mesajın iletiildiği araçtır. Mesaj dil aracılığı ile iletilir. İletimde sesler, yazılar ve simgeler kullanılır. Bu iletiler televizyon, sinema, radyo, gazete ve internet gibi kitle iletişim araçları ile gerçekleştirilir. İletişimin gerçekleşebilmesi için mesajın alıcı tarafından açık ve net bir biçimde anlaşılır olması gerekir. Bu bakımdan karmaşık mesajların iletilmesinde dil ve sözcüklerin seçimi ve anlaşılır olması önem arz etmektedir. Kod ise gönderici ve alıcı arasındaki ortak dildir. Bu bağlamda dil, bir kod sistemidir. Kodu bilenler arasında anlatma ve anlama bir başka deyişle iletişim sağlanmış olur (Özkan, 2010: 16-7; Güngör, 2018: 59-60). Gönderici ve alıcı arasındaki ortak yaşantı alanı ne kadar çok olursa, kullanılan dildeki sözcüklerin anlamı ne kadar çok bilinir ve söylenişi ne kadar güzel olursa nitelikli bir iletişim olasılığı da o kadar çok olur denilebilir.

İnsan nüfusunun artışına bağlı olarak kişiler arası iletişimin yanında bireyin diğer gruplardan ve insan topluluklarından haberdar olması kitle iletişim araçları yani medya vasıtasıyla sağlanır olmuştur. Zira medyanın işlevlerinden biri de haber vermedir. Haber tam bir tanıma yapılmaya da herhangi bir zaman diliminde geçen olay, fikir ya da sorunun özetidir. Olaylar, fikirler ve sorunlar hikâye yoluyla veya özetlenerek haber yapılır (Tokgöz, 2019: 224). Bir başka tanıma göre haber, yeni ortaya çıkan olay veya söylemin ya da süregelen bir olayın yeni unsurunun gazetecilik kuralları çerçevesinde uygun

biçimlere sokularak kamuoyuna yansıtılmasıdır (Anadolu Ajansı [AA], 2018: 26). Kamuoyuna yansıtma gazete, televizyon, sinema, radyo ve günümüzde internet gibi farklı medya teknolojileriyle sağlanmaktadır. Bugün kitle iletişim araçları denildiğinde akla gelen bu araçlardan televizyon ve internet mecraları en önemli haber alma kaynaklarıdır.

Haberler yazılı, sözlü ve görsel biçimde sunulabilmektedir. Günümüzde yeni medya araçlarının modülerlik özelliğiyle yazılı, görsel ve işitsel özellikler bir arada bulunabilmektedir. Ayrıca yeni medya araçları yer ve zaman mefhumunu ortadan kaldırmakta, bir takım kısıtlılıklar dışında 7/24 haberlere ulaşılabilir. Yeni iletişim araçlarının sağladığı bu olanaklar, Mc Luhan'ın deyişiyle dünyayı adeta "küresel bir köy" haline getirmiş durumdadır. Ancak öteden beri alışlagelen özellikle televizyon haberciliğindeki "ana haber bülteni" geleneği hala sürmektedir.

Ana haber bültenleri halkın haber alma gereksinimini karşıladıkları programlardır. Ana haber bültenleri televizyonların en çok izlenme saatleri, prime-time (19.00-23.00 arası) kuşağında, genelde saat 20.00'de sunulmaktadır. TRT televizyonu tek kanallı dönemlerden bu yana, ana haber bülteni geleneğini günümüzde de sürdürmektedir. TRT ayrıca haber kanalı olarak ulusal düzeyde 18 Mart 2010'da TRT Haber kanalı ile saat başı ve sıcak haberler sunmaya başlamıştır (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu [TRT], tarih yok).

Anadolu Ajansı, 6 Nisan 1920'de kurulmuş ve Türkiye Büyük Millet Meclisinin (TBMM) çıkardığı yasaları yurttaşlara duyurma görevi üstlenmiştir. AA, kuruluşundan günümüze dek diğer medya kuruluşlarına da haber sağlamaktadır. Ajans, günümüzde kurumsal internet sitesinden dünya ve yurt genelinde politikadan eğitime, sanattan spora geniş bir yelpazede on üç farklı dilde haber sunumu gerçekleştirmektedir. AA, 7/24 kesintisiz çalışarak iç ve dış basına günlük ortalama 188.000 sözcüğü bulan haber sunmaktadır. Bu haberlerde kullanılan sözcüklerden yaklaşık 10.000 tanesi yabancı dillerdedir (AA, 2018: 22-3).

2. Sözlük ve Alıntı Sözcük

Dilin kaynağı simgeler, sözcükler ve işaretlerdir. Sözcüklerin kaynağı ise sözlüklerdir. Sözlükler, bir dilin bütün veya belli bir dönemdeki sözcüklerinin yazılışları, türleri, söylenişleri, temel ve yan anlamları, kullanılış özellikleri bakımından açıklayan, edebî metinlerden seçilen cümlelerle örneklendiren,

alıntı sözcüklerin hangi dilden geçtiğini bildiren başvuru kaynaklarıdır (Akalın, 2010: 268). Korkmaz'a göre sözlük, "bir dildeki kelimeleri esas alarak, onların temel anlamlarını, kazandıkları yan anlamları ile başka kelimelerle kurdukları ifadelerdeki anlam inceliklerini, değişik kullanımlarını, deyimlerini gösteren ve dilin bütün söz varlığını içine alan kitap" şeklinde de tanımlanmaktadır (2003: 199). Öz olarak sözlükler, kelimelerin anlamlarını veya başka dildeki karşılığını öğrenmede kullanılan başvuru kaynaklarıdır. Günümüzde konularına ve kavramlarına göre hukuk, mühendislik, tıp, iletişim, çevre vd. alanlarda çok sayıda farklı sözlük türüne rastlanmaktadır.

İnsanlar hem kendi anadillerindeki sözcükleri hem de yabancı dillerdeki sözcükleri öğrenirken sözlüklere başvururlar. Devletler dilin önemine binaen sözlüklere ayrı bir önem verir. Örneğin Türkiye'de ilköğretimde Türkçe derslerinde öğrencilere sözlük kullanmaları tavsiye edilir ve onların sözlük kullanma alışkanlığı kazanması istenilir. Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşunu müteakip 1932 yılında TDK'nin kurulması, ardından Türkçenin söz varlığına ilişkin çalışmalara başlanarak Sözlük oluşturulması da dile verilen önemin göstergesidir. İlk baskısı 1945 yılında yapılan Sözlük'te 25.574 madde başı sözcük bulunmakta iken 2019 yılındaki son baskısında bu sayı 77.005 adet madde başı sözcüğe ulaşmıştır. Bu sözlükte terimler, yerel sözcükler, kişi ve yer adları gibi öğeler bulunmamaktadır. Bu öğelerle birlikte ansiklopedi tarzındaki Büyük Türkçe Sözlük'teki söz varlığı, yaklaşık olarak 572.000'e ulaşmaktadır. Madde başı sözcük, sözlükte başlı başına bir anlam ifade eden, tanımlaması yapılan ve koyu siyah olarak yazılan sözlük birimi olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2019: 2673).

Sözlüklerdeki söz varlığı, iç ve dış öğelerden oluşmaktadır. İç öğeler, dilin kendinin sahip olduğu kaynaklardan hareketle sesçil, yapı bilimsel, söz dizimsel ve anlam bilimsel yollardan oluşurken, dış öğeler; bir dilin sahip olduğu kaynakların dışında olan, bir başka dilden alıntılardan oluşmaktadır (Durmuş, 2004). Dünya üzerinde nasıl ki saf bir kültürün varlığından söz edilemiyorsa saf bir dilin varlığından da söz etmek mümkün değildir (Özkan, 2010: 80; TDK, 2019: 2673). Alıntı sözcük her dilde bulunmakta ve bir dilden başka dil(ler)e çeşitli yollarla geçebilmektedir. Milletler arasındaki ticaret, siyaset, kültür ve sanat alanlarındaki ilişki ve etkileşim, dile yansımaktadır (Ünalın, 2010: 106). Bilgi ve teknolojideki hızlı ilerleme, çeviri eserler, yabancı dile olan özentisi de bir dile alıntı ve yabancı sözcüklerin girmesine neden olan başka unsurlar olarak dikkat çekmektedir. Bu yüzden dünyadaki bütün dillerde başka dillerden alıntı sözcükler bulunmaktadır. Örneğin İngilizcede alıntı

sözcük oranı %70 düzeyinde iken kelimelerin %30'u yerlidir (Şekerci, 2007). İngiliz ulusal külliyatı içerisindeki en sık kullanılan 1.000 sözcük içerisinde Latin ve Fransızca birleşimi sözcükler, İskandinav kökenli sözcükler ve diğer dillerden alıntı sözcüklerin, İngilizceden daha fazla olduğu ifade edilmektedir (Durkin, 2014: 34). İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve İspanyolcanın yaklaşık %30-%40'ı ortak kelimelerden oluşmaktadır (Ünalın, 2010: 91).

Alıntı sözcükler, dilin kurallarına uymuş, yabancılığı belli olmayan sözcükler olabileceği gibi dilin ses yapısına ve kurallarına uymayan yabancı sözcük olduğu hemen belli olan sözcükler de olabilmektedir. Örneğin Farsça kaynaklı *kösele*, *çerçeve*; Arapça kaynaklı *kelime*, *mühim* gibi sözcükler Türkçe ses yapısı ve kurallarına uymaktadır. Bu sözcüklerin yabancı dil kökenli oldukları sözlükte belirtilmezse anlaşılacak durumdadır. Oysa Fransızcadan alınan *kooperatif*, *oksijen*, *lokomotif* ve *devalüasyon* gibi kelimeler ses yapısına ve kurallarına uymamaktadır (Ünalın, 2010:106). Tabii bu durum sözcüklerin kullanım sıklığıyla da alakalıdır. Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklerden kullanım sıklığı olan sözcükler sayıca fazla iken Batı dillerinden alıntı sözcüklerde kullanım sıklığı sayıca daha düşüktür. Öte yandan Arapça kökenli sözcüklerin varlığı Türk halkı arasında daha fazla kabul görmekte ve rahatsızlık uyandırmamaktadır (Durmuş, 2004). Oysa Batı dillerinden Türkçeye geçen sözcüklerin çoğu halk tabanında karşılık bulmamaktadır. Bir başka deyişle bu sözcüklere halkın *dili dönmemektedir*. Bu yüzden Türkçeye uyan sözcüklere dönüştürülmektedir. Örneğin Türk siyasi tarihinde “Demokrat Parti” adıyla kurulan partinin adının halk tarafından telaffuzu zor olduğundan, Fransızca kökenli “demokrat” sözcüğü yerine, partinin amblemi olan beyaz atı anımsatan “demir kırat” adının kullanılması gibi.

Doğu ve Batı kökenli diğer dillerden edebi, dini, siyasi ve ticari sebeplerle Türkçeye geçen sözcükler olduğu gibi Türkçeden diğer dillere geçen sözcükler de bulunmaktadır. Sözlük'te yer alan sözcüklerin dağılımına bakıldığında yakın ilişki içerisinde olunan toplumlarla karşılıklı etkileşime maruz kaldığı açıkça görülmektedir. Örneğin Arapçadan Türkçeye geçen sözcük sayısının fazla olmasının nedeni, bu ulusların yüzyıllardır aynı coğrafyada birbirleri ile komşu olması, Arapça konuşan ulusların yüzyıllarca Türklerin egemenliğinde kalması ve aynı dine mensup olmalarıdır. Batı kökenli sözcükler bilim, teknoloji, askerî ve sosyal unvanlar, ekonomi, ticaret, denizcilik ve siyaset kavramlarına aittir. Fransızcadan alıntı sözcükler, Tanzimat döneminde Türk aydınlarının Fransa'ya ve Fransız sanatına olan ilgileri neticesinde o günden bugüne özellikle de çeviri yoluyla Türkçeye girmiştir (Aksan, 2015: 37; Birlik,

2019: 257-8; Karaağaç, 2002: 122-9;). Buna mukabil Türkçeden diğer dillere geçen sözcükler de azımsanmayacak ölçüdedir. Türkçeden Sırpça, Ermenice, Bulgarca, Rumence, Rusça, Korece, Yunanca, Macarca ve diğer birçok dilde yüzlerce, binlerce verinti sözcük bulunmaktadır (Choi, 2004; Majda, 2000; Daşdemir & Efendioğlu, 2016; Güngörmüş, 1998; Karaağaç, 2002:152). Örneğin Bulgaristan'da “Bulgar Dilindeki Yabancı Kelimeler Sözlüğü” ve Bulgarca sözlük “Bılgarski Tılkoven Reçnik”te Türkçeden Bulgarcaya geçen 2.557 sözcük olduğu saptanmıştır (Yücel, 1991).

3. Yöntem

Bu çalışma, bir durum araştırması olup betimleyici tiptedir. Araştırmada TDK'nin yayınlamış olduğu Sözlük'ün 2019 yılı baskısı (11. baskının tıpkıbasımı), TRT Haber kanalının 19.10.2022 ve 13.01.2023 tarihli saat 20.00 ana haber bülteni ile AA'nın internet sitesinde aynı tarih ve saatlerdeki haber bültenleri incelenmiştir. TRT Haber ana haber bülteninde spiker, muhabir, tanık ve dış ses olmak üzere seslerin tamamı ses kaydediciye kaydedilerek sonradan çözümlenmiştir. AA'nın ise internet sitesinde manşet olarak sunulan on iki adet haber metni çözümlenmiştir. Her iki haber bülteninde Türkiye gündeminden dünya gündemine, politika, ekonomi, spor, sanat, yaşam ve hava durumu gibi farklı konulardaki haberlerin sunumunda kullanılan tüm sözcükler inceleme kapsamına alınmıştır. TRT Haber bültenindeki spiker, muhabir, tanık ve dış ses olmak üzere seslerin tamamındaki (reklamlar hariç) sözcükler araştırmaya dâhil edilmiştir. AA'nın on iki haber başlığı ayrı ayrı tıklanarak haber içeriklerindeki sözcükler, haberi hazırlayan muhabirin adı soyadı, haberin tarihi ve verildiği şehir isimleri sayıma dâhil edilirken “ilgili konular” ve “benzer haberler”e ait bilgiler ise hariç tutulmuştur.

TRT Haber ana haber bülteni söz ağırlıklı bir bülten olup rakamlar ve sayılar sözcük olarak telaffuz edildiğinden doğrudan sözcük olarak incelemeye alınmıştır. Ayrıca TRT'nin haberlerinde ABD hem kısaltma şeklinde hem de Amerika Birleşik Devletleri şeklinde (Türkiye'deki parti adları AK, CHP, İYİ, MHP'de bu kapsamdadır.) kullanıldığından hem kısaltma hem de ayrı ayrı birer sözcük olarak; PKK, NATO, NASA gibi kısaltmalar ise okunduğu gibi bu şekilde incelemeye alınmıştır. AA haber bültenleri yazılı olduğu için burada geçen rakam ve sayılar sözcüklere dönüştürülmüştür. Kısaltmalardan ise Türkçe açılımları bilinenler TBMM (Türkiye Büyük Millet Meclisi), DSÖ (Dünya Sağlık Örgütü) bir defa ayrı ayrı birer sözcük; açılımları bilinmeyen AGİT, DEAŞ, FED, PYD, YPG gibi kısaltmalar ile ikinci kez kullanılan TBMM, DSÖ gibi kısaltmalar

bu şekilde kısaltma olarak incelemeye alınmıştır. Haberlerde kullanılan diğer sözcükler tespit edilirken şu yol izlenmiştir. Cümlelerde tek başına yazılan ve Sözlük'te anlamı olan her sözcük ayrı bir sözcük olarak kabul edilmiştir. Örneğin “arz etti, kabul oldu, ifade ediyorum vb.” söz öbeklerindeki “arz, etti, kabul, oldu, ifade, ediyorum” sözcükleri her biri ayrı bir sözcük olarak kabul edilmiştir. “Ameliyathane, envaiçeşit, kaydetti, kararname, birçok, herhangi, sonbahar, hiçbir vb.” gibi bitişik halde yazılan sözcükler ayrı yazılmadıkları için bu şekilde incelemeye alınmıştır. “Pek çok, yanı sıra, azar azar, doğal gaz” gibi sıfat ve zarflar ayrı yazılmasına rağmen Sözlük'te bu şekilde karşılıkları olduğu için tek bir sözcük olarak kabul edilmiştir. “Kara, mayıs” gibi eşanlamlı sözcüklerin bir anlamı Türkçe iken diğer anlamı alıntı sözcük olup bu tip sözcüklerin Sözlük'teki dil kökenine, cümle içerisinde kullanıldığı anlamına göre bakılmıştır. Kişi, bitki, şirket ve yer adları gibi özel isimler de ayrı ayrı birer sözcük olarak inceleme kapsamına alınmıştır. “Recep, Türk, Rus, Devlet, Kemal” gibi özel isimler Sözlük'te yer alırken “Mehmet, Ayşe, Türkiye, Ukrayna, Zelenskiy, Lafarge, Edirnekapı, NATO, YPG, DEAŞ, MASAK” gibi sözcükler ve kısaltmalar Sözlük'te yer almamaktadır. Bu tür sözcükler “Sözlük'te Olmayan Sözcük” olarak değerlendirilmiştir. Bu şekilde bir çözümleme yapıldıktan sonra sözcüklerin Sözlük'teki kaynağına bakılarak alıntı sözcükler tespit edilmiş ve sözcüğün kaynağı olan dillere göre tasnif edilmiştir.

Araştırmada Microsoft Word ve Excel programlarının çeşitli özelliklerinden faydalanılmıştır. Elde edilen bulgular, betimsel araştırmalarda kullanılan yüzde, frekans ve dağılım gibi tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılarak açıklanmaktadır (Gliner vd. 2015: 96). Frekans analizi için ilk önce bültende geçen sözcüklerin tamamı (tekrar eden sözcükler dâhil) kullanılmıştır. Daha sonra iki ve daha fazla kullanımı olan aynı sözcükler teke düşürülerek analiz edilmiştir. Örneğin “kitap, kitabı, kitaba, kitaplar, kitapçı, kitapçılar, kitaplık, kitaplıkta” sözcükleri ilk önce tamamı ayrı birer sözcük kabul edilmiş ve sekiz adet sözcük olarak hesaplanmıştır. Daha sonra kitabı, kitaba, kitaplar, kitapçılar, kitaplıkta sözcükleri mükerrer sözcük oldukları için çıkarılmış ve “kitap, kitapçı, kitaplık” olarak üç ayrı sözcük olarak hesaplanmıştır. Hal eki ve çoğul eki alan sözcüklerde (okulu, okula, okulda, okuldan, okullar) aynı metotla sayılmıştır. Teke düşürülürken yalın hali “okul” tek bir sözcük kabul edilmiş ve Sözlük'te bu şekilde aranmıştır. Sözcükler teke düşürülürken bir sözcükten türeyip isim, fiil, zarf veya sıfat olan sözcüklerin her biri ayrı sözcük olarak kabul edilmiştir. Örneğin “kutlama” ve “kutlamak” iki ayrı sözcük olarak kabul edilmiştir. “Kutlama” isim iken “kutlamak” fiil olarak sözlükte ayrı ayrı yer almaktadır.

Çalışmada TDK Sözlük'ün seçilme nedeni Türkçe diline ait en kapsamlı sözlük olması ve resmi bir niteliğinin olmasıdır. TRT Haber ana haber bülteni ve AA haber bültenlerinin seçilme nedeni ise resmi kurum olması yanında kamu yararına yayın yapmasıdır. Bu bültenlerin seçilmesinin bir nedeni de Sözlük'ün hazırlanma sürecinde bu iki kurumdan uzmanların bulunuyor olmasıdır.

4. Bulgular ve Değerlendirme

Sözlük'teki alıntı sözcüklerin, TRT Haber ana haber bülteni ve AA haber bültenlerinde kullanım durumunun incelendiği bu çalışmada aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

4.1. Sözlük'e Ait Bulgular

Sözlük'teki toplam sözcük sayısının sözcüklerin kaynağına göre dağılımı Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. Sözlük'te Yer Alan Toplam Sözcük Sayısının Türkçe ve Alıntı Sözcüklere Göre Dağılımı

Sözcüklerin Kaynağı	N	%
Türkçe Sözcükler	61.318	79,63
Alıntı Sözcükler	14.590	18,95
Karma Alıntı Sözcükler	1.032	1,34
Kaynağı Özel İsim Olarak Belirtilen Alıntı Sözcükler	65	0,08
<i>Toplam</i>	<i>77.005</i>	<i>100</i>

Sözlük'teki madde başı sözcük sayısı toplamda 77.005 adet olup bu sözcüklerin 61.318'i Türkçedir. Geriye kalanların 14.590'ı (%18,95) alıntı sözcük, 1.032'si (%1,34) karma alıntı sözcük ve 65 tanesi de (%0,08) kaynağı özel bir isim olarak belirtilen yabancı dil kökenli alıntı sözcüklerdir. Sözlük'teki karma alıntı sözcüklere Arapça+Farsça (hilekâr), Arapça+Türkçe (devretmek), Farsça+Arapça (çardak), Türkçe+Farsça (kayınpeder), Türkçe+Arapça (Başvekil), Rumca+Arapça (filizî), Fransızca+Arapça (mikrocerrahi) örnek olarak gösterilebilir. Bunların dışında İtalyanca, İngilizce, Latince, Bulgarca, Almanca, Rusça vd. dillerden iki veya daha fazla birleşimlerle farklı karma sözcükler de bulunmaktadır. Kaynağı özel bir isim olarak belirtilen alıntı sözcüklere ise *angström*, *begonya*, *Dimyat*, *iskambil*, *jakuzi*, *maki*, *yamyam* örnek olarak verilebilir. Bunlarla beraber Sözlük'teki alıntı sözcük sayısı 15.687 olmaktadır. Bir başka deyişle madde başı söz varlığının %20,37'si, yaklaşık beşte biri alıntı sözcüklerden oluşmaktadır.

Sözlük'teki alıntı sözcüklerin alıntı yapılan dillere göre dağılımı şu şekildedir (Tablo 2).

Tablo 2. Sözlük'teki Alıntı Sözcüklerin Dillere Göre Dağılımı (Alver, 2022: 595'ten uyarlanmıştır).

Diller	N	%
Arapça	5.898	40,42
Fransızca	5.508	37,75
Farsça	1.222	8,38
İtalyanca	601	4,12
İngilizce	517	3,54
Diğer Diller	1.361	5,78
<i>Toplam</i>	<i>14.590</i>	<i>100,00</i>

Sözlük'teki alıntı sözcüklerin çoğunluğu Arapça (%40,42), Fransızca (%37,75), Farsça (%8,38), İtalyanca (%4,12) ve İngilizce (%3,54) dillerindedir. Bu dillerden olan alıntı sözcükler; tüm alıntı sözcük varlığının büyük bir çoğunluğunu (%94) oluşturmaktadır. Geriye kalan %6'lık dilimde ise Rumca 435, Almanca 104, Latince 65, Rusça 38, Yunanca 37, İspanyolca 31, Ermenice 24, Bulgarca 19, Macarca 16, Japonca 13, Moğolca 12, Sırpça 8, İbranice 7, Çince ve Sanskritçe beşer; Soğdca ve Malezyaca üçer; Portekizce, Slavca, Romence, Tibetçe ve Hinduca ikişer; Arnavutça, Fince, Korece, Gürcüce, Hırvatça, Lehçe, Polonyaca, Filipince ve Keltçe dillerinden birer alıntı sözcük yer almaktadır. Sözlük'te 36 farklı dilden alıntı sözcük bulunduğu tespit edilmiştir. Alıntı sözcüklerin sayısı ve çeşitliliği, Türklerin tarih boyunca ilişki içerisinde olduğu toplumlar, onlarla olan kültür ilişkileri ve bu ilişkilerin boyutları hakkında ipuçları sunmaktadır (TDK, 2019: 2673).

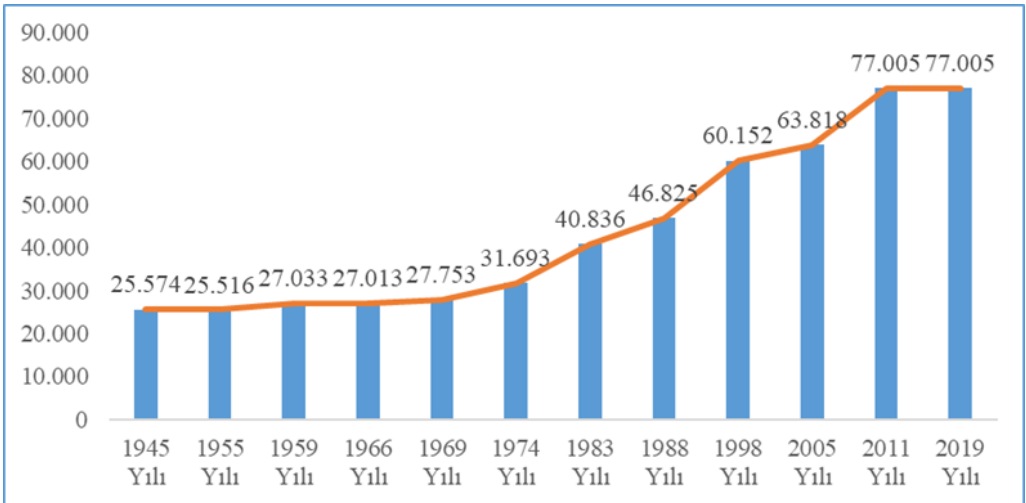
Arapça kökenli sözcüklerin Türkçeye girmesi Türklerin İslamiyet'i kabul etmesi ve yüzyıllardır süren dini birlik ve komşuluk ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Batı kökenli alıntı sözcükler ise Fransızca ağırlıklıdır. Bunun sebebi ise Tanzimat dönemi (1839-1876) ve sonrasında, Fransa'da eğitim gören aydınların, bazı Fransızca sözcükleri günlük konuşma dillerinde, gazetelerde, roman, hikâye ve tiyatro gibi eserlerde kullanmalarındır. Batı kökenli alıntı sözcüklerin müzik, sanat, tıp ve teknoloji kökenli olduğu bilinmektedir. İtalyancadan Türkçeye geçen alıntı sözcükler daha çok on beşinci ve on altıncı yüzyıllardaki ticari ilişkilere dayanmakta iken Farsça ve Türkçe arasındaki ilişki, Türklerin İslamiyet'i kabulünden daha da geriye gitmekte, coğrafi yakınlığa bağlı

olarak başlamıştır. Farsça kökenli alıntı sözcükler sanat ve edebiyat dili olarak Selçuklular devrinde benimsenmiş, Osmanlı döneminde varlığını artırarak sürdürmüştür (Birlik, 2019; Durmuş, 2004; Magrelo, 2011).

Sözlük'te en fazla "K", en az "J" harfiyle başlayan sözcük bulunmakta olup "Ğ" harfiyle başlayan sözcük bulunmamaktadır. Sözlük'te en fazla alıntı sözcük sayısı %55,97 ile "J", %44,87 ile "M", %43,66 ile "L" harflindedir. "J" ve "L" harflerindeki alıntı sözcüklerin çoğunluğu Fransızca kökenli olup bunlar sırasıyla %85,33 ve %41,95'tir. En az alıntı sözcük "Y" (%1,47), "Ö" (%1,50) ve "Ç" (%4,03) harflindedir. "Ö" harfindeki alıntı sözcüklerin %47,06'sı Arapça; "Ç" harfindeki alıntı sözcüklerin yarısından fazlası (%53,97) ve "Y" harfindeki alıntı sözcüklerin %38,98'inin Farsça kökenli olduğu tespit edilmiştir.

Arapçada hem sayı hem de oransal olarak en fazla alıntı sözcük "M" harfinde (1.342 adet /%29,78) bulunurken "J" harfinden Arapça alıntı sözcük bulunmamaktadır. Fransızcada en fazla alıntı sözcük sayı olarak "K" harfinde (666 adet) oransal olarak ise "J" harfinden (%47,76) olup "I" harfinden Fransızca alıntı sözcük bulunmamaktadır. Farsçada hem sayı hem oransal olarak en fazla "P" harfinden (120 adet /%4,60) alıntı sözcük bulunurken "Ö" harfinden Farsça alıntı sözcük bulunmamaktadır.

Sözlük'ün ilk basımı 1945 yılında, çalışmanın yapıldığı dönemdeki son baskısı ise 2011 baskısından tıpkıbasımla 2019 yılında gerçekleştirilmiştir. Sözlük'teki söz varlığının yıllara göre değişimi Şekil 1'deki gibidir.

Şekil 1. Sözlük'teki Sözcük Sayısının Basım Yıllarına Göre Değişimi (TDK, 2019: XVI-XX'den uyarlanmıştır).

Sözlük'ün ilk basımından son basımına kadar geçen süre içinde sözcük sayısında yaklaşık üç kat bir artış gerçekleşmiştir. Bu artış, 1974 yılına kadar yatay seyrederken bu tarihten sonraki basımlarda sözcük sayısı belirgin olarak sürekli artış göstermiştir. Bu durum sosyal, kültürel, sanatsal, bilimsel, teknolojik ve ekonomik hâsılı yaşamın her alanında ortaya çıkan yeniliklerin ve değişimin dile de yansması; bilgi, duygu ve düşüncenin aktarımı için yeni sözcüklere ve kavramlara ihtiyaç duyulmasıyla açıklanabilir. Böylelikle sözlükler “kalınlaşmakta” ve çeşitlenmektedir. Bir başka deyişle sözlüklerin devingen bir yapı gösterdiği, dilde kullanılmayan sözcüklerin sözlükten çıkarılmasıyla sözcük sayısının azaldığı, yeni kavramlar karşılığı olan sözcüklerin eklenmesiyle artış gösterdiği söylenebilir. Bu da dillerin canlı bir varlık gibi sürekli değişim içerisinde olduğunu göstermektedir.

Sözlük'te alıntı sözcüklerin sayısı da yıllara göre farklılaşmaktadır. Örneğin 1998 yılı dokuzuncu baskıda 45.888 Türkçe, 14.264 alıntı toplamda ise 60.152 sözcük bulunmakta olup alıntı sözcük oranı %23,71 (Durmuş, 2004) iken bu oran çalışmamızda kullanılan 2019 baskısında %18,95'tir. Batı kökenli dillerden 1945 baskısında 2.652 alıntı sözcük yer almakta iken 2005 baskısında bu sayı 6.955'e, 2019 baskısında ise 7.352'ye yükselmiştir. Alıntı sözcüklerde alıntı yapılan dilin kökeni ve alıntı sözcüğün yazımına dair farklılıklar da söz konusudur. 1945'te Latince olarak gösterilen 72, Yunanca olarak gösterilen 603 sözcüğün milliyeti 2005'te Fransızca olarak değiştirilmiştir. Örneğin 1945 baskısında Yunanca olarak belirtilen *anonim*, *kaos*, *ritim*, *telefon*, *sembol* gibi sözcükler ile kökeni Latince olarak belirtilen *albüm*, *referandum*, *satürn*, *ültimatom*, *kalori* gibi sözcükler 2005 baskısında Fransızca olarak değiştirilmiştir. Sözcüklerin yazımı da farklılaşmıştır. 1945 baskısında Fransızca kökenli *astma*, *bisküvit*, *vibriyon* sözcüklerinin 2005 baskısında *astım*, *bisküvi*, *vibriyo* şeklinde yazıldığı görülmektedir (Vural ve Böler, 2008).

4.2. Haber Bültenlerine Yönelik Bulgular

TRT Haber ana haber bültenin 19 Ekim 2022'deki haberlerinin konusu Cumhurbaşkanının Ankara'da Muhtarlar Evi açılışı için düzenlenen açık hava toplantı programı; ana muhalefet partisi liderinin Adana ve Osmaniye ziyareti; partilerin meclisteki grup toplantıları; Amasra'daki maden kazası; Rusya-Ukrayna savaşı ile yurt içi ve yurt dışından diğer haberler ile hava durumundan oluşmaktadır. 13 Ocak 2023'teki haberlerinin konusuysa Rami Kütüphanesinin açılış töreni; İsveç'te Cumhurbaşkanı Erdoğan'a yönelik protesto eylemi; Siyasi partilerin günlük programları; FETÖ firarilerinin Avrupa'da gördüğü muamele;

NASA'nın bir kara deliğin yıldızı parçalama anını ilk kez görüntülemesi; Antalya'daki sel felaketi; Doğu Anadolu'daki dondurucu soğuklar; devlet memurlarına yapılacak zam oranları; Rusya ve Ukrayna savaşı ile yurt içi ve yurt dışından diğer haberler ve hava durumudur.

Anadolu Ajansının 19 Ekim 2022'deki haber bültenindeki haberlerin konusu Rusya'nın Ukrayna'dan ilhak ettiği bölgelerde sıkıyönetim ilanı; TBMM'nin Amasra'daki maden kazasını incelemesi için komisyon oluşturması; FETÖ şüphelilerine yönelik düzenlenen operasyon; Lafarge çimento şirketinin DEAŞ'a yardım davası ve Avrupa'daki enerji krizi gibi yurt içi ve yurt dışından haberlere yöneliktir. 13 Ocak 2023'teki haberlerinin konusuysa Rami Kütüphanesi açılış töreni; İstiklal caddesindeki terör saldırısının planlayıcısının yurt dışına kaçmasına aracılık eden kişinin yakalanması; İlk evim, ilk iş yerim projesindeki kura çekilişi; Meclis Başkanı ve Dışişleri Bakanının İsveç'teki terör eylemlerine yönelik açıklamaları; Azerbaycan'daki Laçın Koridorunun stratejik önemi ile ilgili analiz; Van kedisinin neslinin korunması için yapılan çalışmalar ile yurt içi ve yurt dışındaki diğer gelişmelere yönelik haberlerdir.

Haber bültenlerinde gündem, dünya, politika, ekonomi, spor ve hava durumu gibi farklı konulardaki haberlerin sunumunda kullanılan toplam sözcük sayılarının (mükerrer kullanımlar dâhil), sözcüklerin kaynağına göre dağılımı Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Haber Bültenlerinde Kullanılan Toplam Sözcük Sayısının (Mükerrer Kullanımlar Dâhil), Sözcüklerin Kaynağına Göre Dağılımı

Haberlerdeki Sözcüklerin Kaynağı	TRT Haber				Anadolu Ajansı			
	19 Ekim 2022		13 Ocak 2023		19 Ekim 2022		13 Ocak 2023	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Türkçe Sözcük	4.435	68,44	4.313	68,03	3.453	64,99	3.278	65,78
Alıntı Sözcük	1.624	25,06	1.592	25,11	1.421	26,75	1.288	25,85
Karma Alıntı Sözcük	53	0,82	60	0,95	22	0,41	55	1,10
Sözlük'te Ol- mayan Sözcük	368	5,68	375	5,91	417	7,85	362	7,26
<i>Toplam</i>	6.480	100,00	6.340	100,00	5.313	100,00	4.983	100

TRT Haber'in 19 Ekim 2022'deki ana haber bülteninde 6.480, 13 Ocak 2023'teki ana haber bültenindeyse 6.340 sözcük kullanılmıştır. Bu sözcükler

içerisinde birçok sözcük mükerrer kullanılmıştır. Örneğin “DEAŞ” yirmi üç, “da/de” bağlacı kırk dokuz, “kütüphane” sözcüğü yirmi yedi, “bin” sayısı elli iki, “cumhurbaşkanı” yirmi altı, “ve” bağlacı yüz beş kez tekrar etmektedir. TRT Haber’in her iki tarihteki haber bülteninde yaklaşık %25 alıntı sözcük kullanılmıştır. Ayrıca karma alıntı ve Sözlük’te olmayan sözcükler kullanılmıştır. Karma alıntı sözcüklere Arapça-Türkçe (kaybetti, bahsedeceğiz, vd.), Arapça-Farsça (envaiçeşit, kütüphane, vd.), Fransızca-Arapça (fiziki), Türkçe-Farsça (sanki) ve Farsça-Arapça (siyahi), sözcükleri örnek olarak gösterilebilir. Sözlük’te olmayan sözcüklere *Türkiye, Rusya, İsveç, Mehmet, Hoşdere, Erdoğan, Putin, Lafarge, Hubble, NASA ve ABD* örnek verilebilir.

Anadolu Ajansının 19 Ekim 2022 tarihli haber bülteni sunumunda 5.313, 13 Ocak 2023’teki haber bültenindeyse 4.983 sözcük kullanılmıştır. Bu sözcükler içerisinde de mükerrer kullanımlar vardır. Örneğin “cumhurbaşkanı” yedi kez, “millet” on dört kez, “dört” rakamı on iki ve “her” sıfatı on sekiz kez tekrar etmiştir. AA’nın her iki tarihteki haber bülteninde yaklaşık %26 alıntı sözcük kullanılmıştır. Bunlara ilaveten Arapça-Türkçe (kararname, naklettikleri, vd.) Arapça-Farsça (ameliyathane, seferber, vd.), Türkçe-Arapça (nasıl) gibi karma alıntı sözcükler ve Sözlük’te olmayan sözcük kullanılmıştır. *Fahrettin, Ukrayna, Hokkaido, Le Monde, Zelenskiy, Stockholm, NATO ve DEAŞ* Sözlük’te olmayan sözcüklere örnek olarak gösterilebilir.

Haber bültenlerinde kullanılan alıntı sözcüklerin dillere göre dağılımı Tablo 4’teki gibidir.

Tablo 4. Haber Bültenlerinde Kullanılan Toplam Alıntı Sözcüklerin (Mükerrer Kullanımlar Dahil) Dillere Göre Dağılımı

Alıntı Sözcüklerin Kaynağı	TRT Haber				Anadolu Ajansı			
	19 Ekim 2022		13 Ocak 2023		19 Ekim 2022		13 Ocak 2023	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Arapça	1.004	61,82	964	60,55	792	55,85	846	65,68
Fransızca	429	26,42	391	24,56	428	30,18	233	18,09
Farsça	147	9,05	137	8,61	101	7,12	140	10,87
İtalyanca	17	1,05	70	4,40	58	4,09	35	2,72
İngilizce	15	0,92	4	0,25	17	1,20	13	1,01
Diğer Diller	12	0,74	26	1,63	22	1,55	21	1,63
<i>Toplam</i>	<i>1.624</i>	<i>100</i>	<i>1.592</i>	<i>100</i>	<i>1.418</i>	<i>100</i>	<i>1.288</i>	<i>100</i>

TRT Haber'in 19 Ekim 2022 tarihli ana haber bülteninde; Arapça (adalet), Fransızca (balon), Farsça (ateş), İtalyanca (çimento), İngilizce (medya), Rumca (sınır), Soğdca (kent) ve Latince (mart) dillerinden alıntı sözcükler kullanılmıştır. 13 Ocak 2023 tarihli bültende ise bu dillere ilaveten Almanca (otopark), Bulgarca (çete) ve Rusça (mazot) kullanılmıştır. TRT Haber bültenlerindeki alıntı sözcüklerin yaklaşık üçte ikisini Arapça oluşturmaktadır.

Anadolu Ajansının 19 Ekim 2022'deki haber bülteninde alıntı sözcük olarak Arapça (ceza), Fransızca (ekip), Farsça (çerçeve), İtalyanca (banka), İngilizce (video), Rumca (kestane), Soğdca (kent), Latince (forum) ve Japonca (Tokyo) dillerinden sözcükler kullanılmıştır. 13 Ocak 2023 tarihli bültende ise bunlara ilaveten Almanca (kuruş), Çince (çay) dillerinden alıntı sözcükler kullanılmıştır. Ajansın 19 Ekim 2023 tarihli bültende alıntı sözcüklerin yarısından fazlası (%55,85) Arapça iken 13 Ocak tarihli bültende bu oran (%65,68) daha fazladır. Bunun sebebi haberlerin konusunun farklılığından kaynaklanabilir.

TRT ve AA haber bültenlerindeki toplam sözcük sayılarından tekrar eden sözcükler çıkarılarak sözcükler tekilleştirildiğinde, haber bültenlerinin sunumunda kullanılan sözcük sayılarının, sözcüklerin kaynağına göre dağılımı Tablo 5'teki gibidir.

Tablo 5. Haber Bültenlerinde Kullanılan Tekil Haldeki Sözcüklerin Kaynaklarına Göre Dağılımı

Haberlerdeki Sözcüklerin Kaynağı	TRT Haber				Anadolu Ajansı			
	19 Ekim 2022		13 Ocak 2023		19 Ekim 2022		13 Ocak 2023	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Türkçe Sözcük	1.045	63,07	1.058	64,00	851	58,49	858	63,41
Alıntı Sözcük	480	28,97	479	28,98	442	30,38	474	35,03
Karma Alıntı Sözcük	17	1,03	16	0,97	10	0,687	7	0,52
Sözlük'te Olmayan Sözcük	115	6,94	100	6,05	152	10,45	14	1,03
<i>Toplam</i>	<i>1.657</i>	<i>100</i>	<i>1.653</i>	<i>100</i>	<i>1.455</i>	<i>100</i>	<i>1.353</i>	<i>100</i>

TRT Haber ana haber bülteninin 19 Ekim 2022 tarihli sunumunda tekil olarak toplamda 1.657, 13 Ocak 2023'te ise 1.653 sözcük kullanılmıştır. Bir başka deyişle bu tarihlerdeki TRT haber bültenleri ortalama 1.655 sözcük ile sunulmuştur. TRT Haber bültenindeki sözcüklerin ortalama %63,5'i Türkçe, %29'u ise alıntı

sözcüklerdir. TRT Haber'in mükerrer kullanımların sayıma dâhil edildiği ilk analizde alıntı sözcüklerin kullanım oranı (~ %25) daha düşük bulunmuştur. Bunun iki sebebi olabilir. Birincisi “ama, derece, devlet, dünya, fark, hayat, ifade, kaza, maden, merkez, rezalet, sıfır, ve, zaman” gibi Arapça kökenli alıntı sözcüklerin çok fazla tekrar etmesidir. İkincisi ise “bu, bir, yüz, etmek, olmak, almak, gibi” Türkçe sözcüklerin birçok kez tekrar etmesidir.

AA'nın 19 Ekim 2022 tarihli bülteninde tekil olarak toplamda 1.455, 13 Ocak 2023 bültenindeyse 1.353 sözcük kullanılmıştır. Bir başka deyişle AA haber bültenleri, ortalama 1.400 sözcükle sunulmuştur. Bültendeki sözcüklerin ortalama %61'i Türkçe, ~ %33'ü ise alıntı sözcüklerdir. AA bülteninin mükerrer kullanımların sayıma dâhil edildiği ilk analizde alıntı sözcüklerin kullanım oranı (~ %26) daha düşük bulunmuştur. Bunun sebebi TRT Haberdeki gibi tekrar eden sözcüklerin çokluğundan kaynaklanabilir.

Her iki haber bültenindeki teke düşürülmüş alıntı sözcüklerin dillere göre dağılımı ise şu şekildedir (Tablo 6).

Tablo 6. TRT Haber ve AA haber bültenlerinde kullanılan tekil haldeki alıntı sözcüklerin dillere göre dağılımı

Alıntı Sözcüklerin Kaynağı	TRT Haber				Anadolu Ajansı			
	19 Ekim 2022		13 Ocak 2023		19 Ekim 2022		13 Ocak 2023	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Arapça	236	53,39	278	58,04	279	58,13	297	62,66
Fransızca	144	32,58	133	27,77	139	28,96	96	20,25
Farsça	34	7,69	45	9,39	44	9,17	52	10,97
İtalyanca	14	3,17	14	2,92	7	1,46	8	1,69
İngilizce	5	1,13	2	0,42	6	1,25	7	1,48
Diğer Diller	9	2,04	7	1,46	5	1,04	14	2,95
<i>Toplam</i>	442	100	479	100	480	100	474	100

TRT Haber'in 19 Ekim 2022'deki haber bülteninde tekil haldeki alıntı sözcüklerin %53,39'u, 13 Ocak 2023 bültenindeyse %58,04'ü Arapça olup en fazla alıntı sözcük bu dildedir. AA'nın 19 Ekim 2022'deki haber bülteninde de tekil haldeki alıntı sözcüklerin çoğunluğu (%58,13), 13 Ocak 2023 bülteninde %62,66'sı yine Arapçadır. Bu bulgulara göre haberlerdeki alıntı sözcüklerin dillere göre dağılımı, Sözlük'tekine benzer biçimde en fazla Arapça olup bunu

sırasıyla Fransızca, Farsça, İtalyanca ve İngilizce izlemektedir. Ancak her iki haber bültenindeki Arapça alıntı sözcüklerin oranı, Sözlük'teki oranından (%40,42) daha yüksek düzeyde tespit edilmiştir (Bkz. Tablo 6). Bunun sebebi haberlerin konusundan kaynaklanabilir. Haberlerdeki diğer alıntı sözcüklerin dillere göre dağılımı, Sözlük'teki oranları ile benzerlik göstermektedir.

Haberlerin sunumunda mükerrer kullanımlarla TRT Haber ana haber bülteninde ortalama 1.600, AA haber bülteninde ortalama 1.350 civarında alıntı sözcük kullanılmıştır (Bkz. Tablo 3). Alıntı sözcüklerde mükerrer sözcükler teke düşürüldüğünde bu sayı, TRT Haber için yaklaşık olarak 460 civarında iken AA ajansında ise 477 civarındadır (Bkz. Tablo 6). Görüldüğü gibi sözcükler teke düşürüldüğünde her iki haber bülteninde kullanılan sözcük sayıları arasındaki fark azalmaktadır. AA haber bültenlerinde TRT haber bültenine kıyasla alıntı sözcüklerin daha fazla kullanıldığı söylenebilir. Bu durum AA'nın haber bültenlerinin daha az konu ile sınırlı olması dolayısıyla daha az sözcükle sunulmasından kaynaklanabilir.

Haberlerde kullanılan alıntı sözcüklerin büyük çoğunluğunun, artık halk tarafından iyice kanıksanmış, kullanım sıklığı yüksek olan sözcükler olduğu söylenebilir. Örneğin TRT Haber bültenlerindeki Arapça *aile, adalet, asker, bina, cumhuriyet, derece, devlet, fiyat, hayat, kaza, maden, muhtar, saat, ve, takip, yani, zaman*; Fransızca *avukat, bilet, adres, balon, doktor, diplomasi, ekip, enerji, grup, komisyon, operasyon, parti, viraj, turist*; Farsça *ateş, cam, can, çünkü, destek, hasta, her, hemen, para, şehir, usta, tane*; İtalyanca *Avrupa, bomba, lira, çimento, fabrika, makina, marka*; İngilizce *limited, medya, video*; Rumca *efendi, masa, sınır, temel*; Soğdca *kent*; Bulgarca *çete*; Rusça *mazot*; Almanca *otoban* ve Latince *masa* gibi alıntı sözcükler Türkçede sıklıkla kullanılmaktadır. AA'nın haber bülteninde kullanılan alıntı sözcüklerin de büyük çoğunluğu artık dilimize yerleşmiş ve kanıksanmış sözcüklerdir. Örneğin AA haber bültenlerindeki Arapça *acil, bazı, ceza, dava, devam, emniyet, faaliyet, haber, ifade, kıdem, millet, şirket, ve, tespit, ücret, zirve*; Fransızca *albüm, bütçe, doktor, elektrik, finans, kültür, kriz, lider, milyar, program, rapor, üniversite, terör*; Farsça *arzu, beraber, çeşit, destek, hafta, kilit, her, meyve, turan, zengin*; İtalyanca *Avrupa, banka, borsa, firma, gazete, kurdele, madalya*; İngilizce *futbol, holding, medya, test*; Rumca *fidan, kavanoz, kestane, mayıs*; Soğdca *kent*; Çince *çay*; Almanca *doçent* ve Latince *forum* gibi alıntı sözcüklerin de Türkçede sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir.

Haberlerde kullanılan alıntı sözcükler arasında doğrudan Türkçeyi kirlüten alfabe olmayan harflerle (q, x, w) yazılan veya Sözlük'te olmayan yabancı sözcüklere (e-mail, ay em ef-IMF, vi ay pi-VIP, DJ, fax, bay bay, bekraunt-

background, gudbay-good by, garden parti, ekşin-action, branch-branç rastlanmamıştır. Oysa yabancı sözcüklere özenme sonucu televizyonlarda birçok yabancı sözcük kullanıldığı tespit edilmiştir. *Start almak, finiş (finish), konsensus, absürt, aktivite, optimist, pesimist, absorbe olmak, ajite, final, okey, yes, no, mersi, argüman, maksimum, minimum* bu sözcüklere örnek olarak verilebilir (RTÜK, tarih yok). Hâlbuki bu sözcüklerin yerine *başlamak, bitiş, uzlaşma, saçma, etkinlik, iyimser, kötümser, emilmek, huzursuz, bitiş, tamam, evet, hayır, teşekkür ederim, kanıt, en yüksek, en düşük* gibi Türkçe karşılıkları kullanılarak daha nitelikli bir iletişim sağlanabilir.

Sağlam'ın (2002) yaptığı çalışmaya göre İngilizceden Türkçeye geçen sözcüklere genelde yer verildiği, İngilizce sözcükleri kullananların daha çok gençler olduğu ortaya çıkmıştır. Aynı çalışmada gençlerin (%79,1) yetişkinlere (%29,7) göre cümlelerinde daha fazla İngilizce sözcük kullandıkları, eğitim düzeyi yükseldikçe İngilizce sözcüklerin kullanımının arttığı belirtilmektedir. Bizim çalışmamızda TRT'nin haber sunumunda Türkçenin söz varlığı hazinesi olan Sözlük'teki alıntı sözcüklere bağlı kalındığı, özel isimler dışında yabancı dilde sözcük kullanılmadığı tespit edilmiştir. Bu haliyle kamu yayıncılığı yapan TRT'nin Türkçeyi özenli ve doğru kullanma açısından hassasiyet gösterdiği söylenebilir. Nitekim RTÜK tarafından yapılan "Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması"nda Türkçeyi en iyi TRT kanallarının kullandığı tespit edilmiştir (RTÜK, 2018: 66). Zira televizyon haber bültenlerinde doğru, düzgün, güzel, temiz ve anlaşılır bir dil kullanmak yasalarca da öngörülen yayın ilke ve esaslarından biridir. Dilin bu şekilde kullanılması aynı zamanda kamuyu bilgilendirme işlevi olan televizyonun önemli sorumluluklarından biridir. Bu konuda toplumu oluşturan tüm bireylerle birlikte televizyona da büyük bir sorumluluk düşmektedir (Ateş Güler & Çiftçi, 2019).

Osmanlı Devleti'nin önemli bir basın organı olan Tuna gazetesinin 1874 yılı sayılarının incelendiği çalışmada 615 kelimenin % 77,8'i Arapça, %11,7'si Farsça, %5,5 Fransızca, %2,27'si İtalyanca, %1,78'i Rumca, geriye kalanları ise Latince, Sırpça ve İspanyolcadır (Birlik, 2019). 1931 yılında Türkiye'deki ulusal beş gazetenin alıntı sözcük kullanımı Arapça %51, Farsça %2, başka yabancı sözcükler %6, karma yabancı sözcükler %6 olmak üzere toplamda %65, Türkçe sözcük kullanımı ise %35 olarak tespit edilmiştir (İmer, 1973). Bugün internet gazeteciliği de yapmakta olan AA haber bülteninde bu oran neredeyse tersine dönmüş, Türkçe sözcük kullanımı %60 civarındadır. AA'nın haber sunumunda Sözlük'teki alıntı sözcüklere bağlı kaldığı, özel isimler dışında yabancı dilde sözcük kullanmadığı tespit edilmiştir. Bu haliyle kamu yayıncılığı

yapan AA'nın da tıpkı TRT gibi Türkçeyi özenli ve doğru kullanma açısından hassasiyet gösterdiği söylenebilir. Zira haber metinlerinde Türkçenin doğru ve güzel bir şekilde kullanılması, yazımın doğru ve anlaşılır olması, mesleki sorumluluğun yanında kamuoyunun doğru bilgilendirilmesi bakımından yaşamsal önemdedir. Bunun için muhabirlerin "Yazım Kılavuzu" ile "Türkçe Sözlük" kullanmasının gerekliliği belirtilmektedir (Tokgöz, 2019: 273).

Radyo ve televizyon haberlerinde kullanılan söz varlığının da son derece sınırlı olduğu ve 500-1.000 sözcük etrafında döndüğü tespitine karşılık (RTÜK, tarih yok) bizim çalışmamızda, TRT Haber ana haber bültenlerinde ortalama 1.655, AA haber bültenlerinde ise ortalama 1.400 farklı sözcükle haberlerin aktarıldığı tespit edilmiştir. Bu haliyle her iki haber bültenindeki söz varlığının daha geniş olduğu görülmektedir. Zira günlük yaşamda sorunları çözmek, belli sayıda sözcükle ortalama bir iletişim geliştirmek, okunanları ve işitilenleri anlamlandırabilmek için geniş bir söz dağarcığına ihtiyaç vardır. Aksi halde anlam üretilemez ve nitelikli bir iletişim kurulamaz (Yakıcı vd., 2016: 7-13).

5. Sonuç ve Öneriler

Dilin ne olduğu konusunda farklı görüşler olsa da bir iletişim aracı olduğu gerçeği apaçık ortadadır. Sözlü ve yazılı iletişimde mesajın doğru ve tam olarak anlaşılması iletişimin niteliği açısından önemlidir. İnsanların anayasal hakkı olan haber alma hakkı günümüzde televizyonların yanı sıra internet mecralarından da sağlanmaktadır. Sözlük'teki alıntı sözcüklerin kitle iletişim araçlarındaki haber bültenlerindeki kullanım durumunun incelendiği bu çalışmada, Sözlük'te ve haber bültenlerindeki alıntı sözcükler içinde ilk sırada Arapça kökenli alıntı sözcükler yer almaktadır. Daha sonra sırasıyla Fransızca, Farsça İtalyanca ve İngilizce alıntı sözcükler gelmektedir. Sözlük'te bu beş dildeki alıntı sözcük sayısı, toplam alıntı sözcük sayısının %94'ünü, haber bültenlerindeyse ortalama %98'ini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında incelenen haber bültenlerinden TRT Haber bültenleri ortalama 1.655, AA haber bültenleri ise ortalama 1.400 sözcük ile sunulmuştur. Bu sayı, Sözlük'teki toplam söz varlığına (77.005 adet madde başı sözcük) göre düşük olsa da radyo ve televizyon haberlerinde kullanılan söz varlığından (ortalama 500-1.000) daha yüksek düzeydedir. Sözlük'te alıntı sözcük oranı %18,95 iken TRT Haber'de %29, Anadolu Ajansında %33 olarak tespit edilmiştir. Haberlerdeki alıntı sözcükler içerisinde Arapçanın kullanımı, Sözlük'teki oranından daha fazla düzeydedir. Diğer dillerden alıntı sözcüklerin kullanımı ise Sözlük'e benzer veya daha az düzeydedir. Ayrıca her iki haber bülteninde de karma

alıntı sözcükler ve Sözlük'te olmayan sözcükler kullanılmıştır. Buna karşılık Sözlük'te kaynağı özel isim olarak belirtilen alıntı sözcüklere, haberlerde rastlanılmamıştır.

Araştırma kapsamında incelenen haber bültenlerindeki alıntı sözcükler, hem yazı hem de konuşma dilinde kullanım sıklığı yüksek olan sözcüklerdir. Bu sözcüklere haberlerde kullanılan *muhtar, adalet, cephane, çeşme, dijital, belki, defnetmek, mart, masa, akıl, avukat, benzin, grup, çimento, medya, maden, jandarma, köy, kent, şirket, tehlike, ve, virüs, usta, üniversite, zaman, zor* sözcükleri gibi onlarca örnek gösterilebilir. Sözlük'te alıntı sözcük olduğu belirtilmese farkına varılamayacak ölçüde Türkçeleşen ve adeta Türkçenin öz unsuru haline gelen bu sözcükler, günlük dilde de sıklıkla kullanılmaktadır. Zira kitle iletişim araçlarındaki haberlerin okuyucusunun ve izleyicisinin homojen bir yapıda olmaması, onların tamamına hitap eden sözlerin kullanılması, haberlerin anlaşılabilirliği açısından önemli bir yere sahiptir. Nitekim incelenen haber bültenlerinde kullanılan alıntı sözcüklerin ya yerine kullanılacak herhangi bir Türkçe sözcük bulunmamasından veya varsa bile bu alıntı sözcüklerin artık halk tarafından iyice benimsenmiş olmasından kaynaklandığı söylenebilir. İncelenen haberlerde Türkçenin kullanımına hassasiyet gösterildiği Sözlük'te olmayan sözcüklerin kişi ad ve soyadları ile bitki, şirket ve yer adları oldukları görülmektedir. Son tahlilde iki farklı mecradaki haberlerin doğru, güzel ve anlaşılır bir dil ile aktarıldığı söylenebilir.

Alıntı sözcüklerin haber bültenlerinde kullanımına yönelik başka televizyon kanalları ve internet gazeteciliği yapan diğer kitle iletişim araçlarındaki haber bültenleriyle bu çalışmadaki bulgular kıyaslanarak farkı ortaya konulabilir. Ayrıca haberlerde kullanılan alıntı sözcüklerin anlamlarının ne kadar bilindiğini ortaya koymak adına çalışmalar yapılabilir. Böylelikle alıntı sözcüklerin bilinme ve anlaşılma durumu tespit edilmiş olur.

Kaynakça

Akalın, Ş. H. (2010) Sözlüğün Tarihi. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C. XCVIII, S. 699, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, S. 268-279

Aksan, D. (2015) *Türkçenin Sözcükleri*. Bilgi Yayınevi, Ankara.

Alver, M. (2022). *Türkçenin Doğu ve Batı Kökenli Alıntı Kelimeleri ve Bu Kelimelerin Tasnifi*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Anadolu Ajansı (2018) *Muhabir Habercinin Temel Kitabı*. Anadolu Ajansı

Yayınları, 2. Baskı, Ankara.

Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr> Erişim Tarihi 19.10.2022 Saat:20.00

Anadolu Ajansı. <https://www.aa.com.tr/tr> Erişim Tarihi 13.10.2023 Saat:20.00

Ateş Güler B. & Çiftçi, A. (2019). 6112 Sayılı Kanun M.8/1(M) Yayın Hizmet İlkesi Bağlamında Televizyon Haber Bültenlerinde, Türkçenin Doğru, Güzel ve Anlaşılır Kullanılması. *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi Ulisa: Journal Of International Studies Cilt 3, Sayı, 1 Volume 3, Number 1, S. 61-81*

Baxsheyish, P. G. (2017). The Role Of Loan Words In Mutual Enrichment Of Languages. *Mesleki Bilimler Dergisi (MBD)*, 6 (2), 252-257. Retrieved From <https://dergipark.org.tr/en/pub/mbd/issue/40631/488718>

Birlik, A. (2019). *Tuna Vilayet Gazetesinin 1874 Yılı Sayılarının Söz Varlığı ve Alıntı Sözcükler Açısından İncelemesi*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Trakya Üniversitesi, Edirne.

Choi, H.W. (2004). Eski Korecede Türkçe Ödünç Kelimeler. *BİLİG Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*

Daşdemir, M. ve Efendioğlu, S. (2016). Kars ve Erzurum Ağızlarında Rusça Ödünç Kelimeler. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 0(55),0-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunited/issue/45099/563632>

Doğan, D. M. (2016). *Dil Kültür Yabancılaşma*. Yazar Yayınları, 6. Baskı, Ankara.

Durkin, P. (2014). *Borrowed Words: A History Of Loanwords In English*. Oxford-New York: Oxford University Press. XIX + 491 Pages. ISBN: 978 - 0 -19-957499-5.

Durmuş, O. (2004). Alıntı Kelimeler Bakımından Türkçe Sözlük. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 26*.

Fiske, J. (2014). İletişim Çalışmalarına Giriş. Pharmakon Yayınevi, 3. Baskı, Ankara.

Gliner, J. A., Morgan, G. A. & Leech, N. L. (2015). *Uygulamada Araştırma Yöntemleri: Desen ve Analizi Bütünleştiren Yaklaşım* (Çev. Volkan Bayar). Nobel Yayıncılık, Ankara.

Gulshan, C. (2018). History Of Loan Words In English. Sources Of Loans. Calques. Periodical States Of English Vocabulary. *World Science* № 5(33), Vol.5,

ISSN 2413-1032

Güngör, N. (2018). İletişim Kuramlar Yaklaşımlar. Siyasal Kitabevi, 4. Baskı, Ankara.

Güngörmüş, N. (1998). Macar Dilinde Bulunan Türkçe Alıntı Sözcüklerin Dil Tarihi Açısından Genel Bir Değerlendirmesi. *Ankara Üniveristesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Batı Dil ve Edebiyatları Araştırmaları Dergisi Cilt 3 Sayı 3*

Haspelmath, M., Tadmor, U. (2009). Loanwords In The World's Languages A Comparative Handbook *Language*, 88(3), 647–652. <http://www.jstor.org/stable/23251870>

İmer, K. (1973). Türk Yazı Dilinde Dil Devriminin Başlangıcından 1965 Yılı Sonuna Kadar Özleşme Üzerine Sayıma Dayanan Bir Araştırma. *Türkoloji Dergisi Cilt:5 Sayı 1*.

Jaafar, S. T., Buragohain, D., & Haroon, H. A. (2019). *Differences and Classifications of Borrowed and Loan Words in Linguistics Context: A Critical Review*. In Editors- I. Suryani and D. Buragohain - of book (Eds.), *International Languages and Knowledge: Learning in a Changing World* (pp. 95–112). Kanger: Universiti Malaysia Perlis Press.

Janson, T. (2016) *Dillerin Tarihi*. (Çev. Mehmet Doğan) Boğaziçi Üniversitesi Yayinevi, İstanbul.

Karaağaç, G. (2002) *Dil, Tarih ve İnsan*. Akçağ Yayınları, Ankara.

Karaağaç, G. (2013) *Anlam (Anlam Bilimi ve İletişim)*. Kesit Yayınları, İstanbul.

Kavcar, C., Oğuzkan, A. F. ve Aksoy, Ö. (2011). *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Anı Yayıncılık, 8. Baskı, Ankara.

Kolukısa, A. A. (2013). Dictionaries From a Historical Perspective- A Case Study of Japanese Dictionaries in Turkey. *Dil Dergisi*, (159), 28-47. DOI: 10.1501/Dilder_0000000185

Korkmaz, Z. (2003). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. THK Basımevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Ankara.

Magrelo, I. (2011). Türkçede Batı Kökenli Yabancı Sözcükler. *IJSES Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi International Journal Of Social And Economic Sciences 1 (1): 7-10, 2011 ISSN: 2146-5843, E-ISSN: 2146-0078*,

Majda, T. (2000). Leh Dilinde Protobulgarca, Kıpçakça ve Osmanlıcadan Sözcük Alıntılarına Genel Bir Bakış. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*. S. 1137-1143

Mutlu, E. (2012). İletişim Sözlüğü. Sofos Yayınları, 6. Baskı, Ankara.

Ölmez, M. (1998) Dünya: Tarihi Türk Dillerinin Sözlükleri. *Kebikeç /Sayı 6*.

Özkan, M. (2010). İnsan İletişim ve Dil. Akademik Kitaplar Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (2018). *Televizyon İzleme Eğilimleri Araştırması-2018*, RTÜK Yayınları, Ankara. <https://www.rtuk.gov.tr/media/fm/birimler/kamuoyu/televizyonizlemeegilimleriarastirmasi2018.Pdf> Erişim Tarihi 18.01.2023

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (Tarih Yok). *Radyo ve TV'de Türkçenin Kullanımı* <https://www.rtuk.gov.tr/radyo-ve-tvde-turkcenin-kullanimi/329> Erişim Tarihi 01.11.2022

Sağlam, M. Y. (2002). İngiltere ve Amerikan İngilizcesinden Dilimize Geçen Sözcüklerin Türkçede Kullanım Sıklığı Üzerine Uygulamalı Bir Çalışma. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 2002 / Cilt:19 / Sayı:2 / Ss.(131-139)*.

Saygın Akbaşak, H. (2020) *Yunancadan Türkçeye Geçmiş Alıntı Sözcüklerde Görülen Ses Olayları Üzerine Bir İnceleme*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Trakya Üniversitesi, Edirne.

Şekerci, Ö. (2007). The Eastern Origin of English Words. *Journal of Language and Linguistic Studies Vol.3, No.1*.

Tokgöz, O. (2019). *Temel Gazetecilik*. İmge Yayınevi, 13. Baskı, Ankara.

Tomasello, M. (2017). İnsan İletişiminin Kökenleri. Metis Yayınları, İstanbul.

TRT Haber Kanalı Ana Haber Bülteni 19.10.2022, Saat: 20.00

TRT Haber Kanalı Ana Haber Bülteni 13.01.2023, Saat: 20.00

Türk Dil Kurumu (2019) *Türkçe Sözlük*. Türk Dil Kurumu Yayınları 11. Baskının Tıpkıbasımı, Ankara.

Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (Tarih Yok). TRT'nin Hikayesi. <https://www.trt.net.tr/kurumsal/tarihce.aspx> Erişim Tarihi: 17.10.2022

Uysal, İ. N. (2017). Türkiye Türkçesindeki Alıntı Sözcüklerin Yazım ve Karşılığı Üzerine Bir Araştırma. *Milli Eğitim Dergisi*, 46 (215), 87-110.

Ünalın, Ş. (2010). *Dil ve Kültür*. Nobel Yayın Dağıtım, 4. Baskı, Ankara.

Ünalın, Ş. (2012). *Dil ve Kültür*. Eskiyeñi Yayınları, 5. Baskı, Ankara.

Vural H. ve Böler, T. (2008). Türkçe Sözlük (TDK)'ten Hareketle 1944'ten 2005'e Dilimizdeki Batı Kökenli Sözcükler-The West Origin Words Based On Turkish Dictionary (TDK) Since 1944 To 2005. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 36* (49-63)

Yakıcı, A., Yücel, M., Doğan, M. ve Yelok, V. S. (2016) Üniversiteler İçin Türk Dili ve Kompozisyon Bilgileri. Yargı Yayınevi, Ankara.

Yaylagül, Ö. (2015). *Göstergebilim ve Dilim*. Hece Yayınları, Birinci Basım, Ankara.

Yücel, Y. (1991). Bulgarcaya Türkçeden ve Türklerden Geçen Sözcükler. *Belleten C. LV, 34* (529-562) Doi:10,37879/Belleten.1991.529

Antalya'daki Bal Ormanlarının Dağılımı ve Sürdürülebilir Yönetimi (2010- 2022)

Sera KARAAĞAÇ¹

İhsan BULUT²

Öz

Bu çalışmada, Türkiye'de 2022 yılı itibarıyla toplam 683 adet olan bal ormanlarının bölgesel dağılımı gösterilmiştir. Arıcılık faaliyetlerinin geliştirilmesi kapsamında belirlenen bal ormanlarının dağılışı ve ilk belirlendiği 2007 yılından 2022 yılı sonu itibarıyla yaşadığı gelişmeye çalışmada yer verilmiştir. Antalya ilinde bulunan bal ormanları, yerinde gözlemler yapılarak, kovan kapasiteleri ve dağılışı tablo, grafik, harita ve fotoğraflarla desteklenerek coğrafi bakış açısı ile coğrafi dağılışı ilkesi doğrultusunda açıklanmıştır. Çalışmada TÜİK verilerinden, OGM tarafından yayımlanan 2021 yılı istatistik verilerinden ve 2013 yılında hayata geçirilen Bal Ormanı Eylem Planından elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Bu verilere göre en çok bal ormanı tahsis edilen il Mersin (34 adet) olurken, diğer iller sırasıyla Antalya (25 adet), İzmir (22 adet), Adana (16 adet) ve Kütahya (16 adet)'dir. 2021 yılı içerisinde 5812,71 hektar alanda 77 adet bal ormanı belirlenmiştir. Bal Ormanları'na orman ekosisteminin gereksinimleri ve biyolojik çeşitliliğe katkı sağlayacak, arıcılık faaliyetlerini ve bal üretimini destekleyecek nektarlı türlerin (arı otu, lavanta, püren, kekik, keçi boynuzu, defne, akasya vb. gibi) ekim ve dikimi yapılmaktadır. Bölgelerin bal ormanı varlıklarına baktığımızda Karadeniz Bölgesi (125 adet) 16.622,67 ha alan ile ilk sırada, Güneydoğu Anadolu Bölgesi (16 adet) 536,74 ha alanla son sıradadır. Bal ormanı oluşturulmayan iller ise 2019 yılı itibarıyla Ağrı, Bayburt, Hakkâri, Mardin ve Tunceli iken, 2022 yılında sadece Mardin'de bal ormanı oluşturulmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Arıcılık, Antalya, Bal Ormanı, Sürdürülebilir Kaynak

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 23.11. 2021- Kabul Tarihi: 18.03.2022

Karaağaç, S. & Bulut, İ. (2023), "Antalya'daki Bal Ormanlarının Dağılımı ve Sürdürülebilir Yönetimi (2010- 2022)", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 13, s. 56-73.

Distribution and Sustainable Management of Honey Forests in Antalya (2010-2022)

Abstract

In this study, the regional distribution of 683 honey forests in Turkey by 2022 has been shown. The distribution of the honey forests determined within the scope of the development of beekeeping activities and the development from the first determination in 2007 to the end of 2022 are included in the study. Honey forests in the province of Antalya are explained in accordance with the geographical distribution principle within the geographical perspective by making on-site observations, supporting the hive capacities and distribution with tables, graphics, maps and photographs. In the study, data from TURKSTAT, the statistics of 2021 published by OGM and the Honey Forest Action Plan implemented in 2013 were used. According to these data, the province where the most honey forest is allocated is Mersin (34 units), while the other provinces are Antalya (25 units), İzmir (22 units), Adana (16 units) and Kütahya (16 units). In 2021, 77 honey forests were determined on 5812.71 hectares of land. Nectar-bearing species (such as royal jelly, lavender, puree, thyme, carob, laurel, acacia, etc.) are planted in Honey Forests, which will contribute to the needs of the forest ecosystem and biological diversity, and support beekeeping activities and honey production.

Keywords: Beekeeping, Antalya, Honey Forest, Sustainable Resource

*Bu Çalışma doktora tezinin bir bölümünü ihtiva etmektedir.

Giriş

Arıcılık insanlığın en eski ekonomik faaliyet faaliyetlerinden biridir. Arı ürünleri dengeli ve sağlıklı insan beslenmesi açısından değerli bir gıda maddesidir.

Bal, TS 3036 Bal Standardı' na göre; "Bitkilerin çiçeklerinde ya da diğer canlı kısımlarında bulunan nektar bezlerinden salgılanan nektarın ve bitki üzerinde yaşayan bazı böceklerin, bitkilerin canlı kısımlarından yararlanarak salgıladığı tali maddelerin, bal arıları (*Apis mellifera*) tarafından toplanması, vücutlarında bileşimlerinin değiştirilip petek gözlerine depo edilmesi ve buralarda olgunlaşması sonucunda meydana gelen tatlı bir ürün" olarak tanımlanmaktadır (Anonim, 2010).

Arıcılık, arazinin tarım ürünleri ve hayvancılık üretimine elverişli olmadığı

gelişmekte olan ülkelerdeki çiftçiler için önemli nakit gelir kaynakları sağlayabilmektedir. Gelişmiş ülkeler için de arıcılık büyük önem taşımaktadır. Arıcılık, baldan elde edilen gelirin yanı sıra diğer arı ürünleri üretimi ile birçok geçim kaynağı avantajı da sağlamaktadır. Ayrıca arılar tarafından yapılan tozlaşma, mahsul verimini artırmakta ve biyoçeşitliliğin korunmasına katkıda bulunmaktadır. Tüm bu özellikleriyle arıcılık tarımsal faaliyetler içinde ayrıcalıklı bir konumdadır. Türkiye dünya bal üretiminde önemli bir yere sahiptir ve dünya bal üretiminde Çin'den sonra ikinci sırada yer almaktadır.

Arıcılık, bitkisel kaynakları ve arıyı kullanarak, insanın yaratılışından günümüze beslenme ve geleneksel tedavide kullanmaktan vazgeçemediği bal, arı sütü, polen, balmumu, propolis, arı zehri gibi arıcılık ürünleri ile ana arı, oğul gibi canlı materyallerin üretildiği tarımsal bir faaliyettir. Arıların bitki tozlaşmasındaki etkisi de dikkate alındığında arıcılığın tarım sektörü içindeki rolü daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır (Fıratlı ve ark. 2001)

Arıcılık faaliyeti ve orman arasında sıkı bir ilişki vardır. Orman alanları arıcılık yapmak için uygun yerlerdir. Bal üretiminin, arıların kullanabileceği çevredeki çiçek kaynaklarına bağlı olduğu göz önüne alındığında, bu durum arıcıları kendilerine yüksek verim ve gelir sağlayan orman alanlarını korumaya teşvik edecektir. Bu nedenle arıcılık, orman kaynaklarının ve arılar için temel besin maddesi olan biyolojik çeşitliliğin korunmasına yardımcı olmak için kullanılabilir. Orman Genel Müdürlüğü mevcut ormanları iyileştirme, yeni bal ormanı tesis etme ayrıca yangınlarla zarar gören orman alanlarını nektarlı bitkilerle zenginleştirme yoluyla bunu sağlamaya çalışmaktadır.

Bal ormanları, sürdürülebilirlik açısından ormanları korumayı temel amaç edinirken, arıcılık faaliyetinde gezici arıcılığın çeşitli dezavantajlarından korunmayı da amaçlamıştır. Çeşitli iş kazaları ve meslek hastalıkları açısından olumsuz sonuçlar doğurabilen gezici arıcılık bal ormanlarının kurulmasını teşvik etmiştir (Kaymaz ve Albayrak, 2017: 377).

Arıcılık faaliyetinin gerçekleştirileceği bal ormanlarının bölge halkına ekonomik açıdan da fayda sağlayacağı ortadadır. Ayrıca bal ormanları ile gezici arıcılık sınırlandırılabilir ise her bölgeye has arı ırkları korunabilecek, gezici arıcılıkla yayılan arı hastalıkları ve koloni kayıplarının önüne geçilebilecek aynı zamanda arıcılara maddi yük getiren taşıma masrafı en aza indirilebilecektir.

Var olan ormanların hâlihazır durumları değiştirilmeksizin kullanılması ilk hedef olmakla birlikte, gerekli yerlerde bölge ile uyumlu ek ağaçlandırma gibi bazı müdahalelerle bal ormanı alanları oluşturulmak istenmiştir. Bunun

için yapılacak düzenlemelerde uygun ağaçlandırma yapmak için, gerek iklim konusunda olsun gerekse bölgede bulunan bitki örtüsü ile uyumlu bir çalışma gerçekleştirilmesi son derece önemlidir. Doğaya rağmen değil doğayla uyumlu sürdürülen her faaliyetin maddi ve manevi dönütlerinin her zaman güzel olacağı unutulmamalıdır. (Koday ve Karadağ, 2019)

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmada, ülke genelinde sürdürülen önemli bir ekonomik faaliyet olan arıcılığın geliştirilmesi için belirlenen bal ormanlarının, mevcut durumunun coğrafi bakış açısı ile incelenerek coğrafyanın ilkeleri doğrultusunda Antalya il genelinde dağılımının, mevcut durumunun ve olası geliştirilme yollarının ortaya konulması amaçlanmıştır. Türkiye arıcılık faaliyetleri açısından oldukça elverişli doğal ortama sahiptir. Mevcut potansiyeli en iyi şekilde kullanabilmek ve aynı zamanda sık sık yangınlarla tahrip olan orman alanlarının nektar ve polen potansiyeli yüksek bitkilerle zenginleştirilerek özellikle yerli arıcıların hizmetine sunulması için Antalya'da bal ormanları çalışma konusu olarak belirlenmiştir.

Çalışmaya literatür taraması yapılarak başlanmıştır. Bu sırada bal ormanı kavramının, arıcılık için belirlenen orman alanını nitelemek amacı ile oluşturulduğu görülmüştür. Kavram olarak bal ormanının, ülkemizde arıcılık faaliyeti için ayrılan orman alanlarını anlatmak amacıyla kullanıldığı anlaşılmıştır (Koday ve Karadağ, 2019). Orman Genel Müdürlüğü'nün elektronik ortamda sunmuş olduğu raporlar ve Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü'nden alınan istatistik veriler tablolar halinde Türkiye geneli, Bölgeler ve Antalya özelinde 2007-2022 yılları arası mevcut durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bal Ormanı Oluşturma Kriterleri:

Var olan ya da yeni oluşturulacak olan bal ormanı yerinin ve alanının seçilmesinde çeşitli kurallara bağlanmıştır. Bu kurallar Bal Ormanı Eylem Planında (2013-2017) belirtilmiştir. Bu ölçütler ise;

- Bal Ormanı Eylem Planında (2018-2023) güncellenerek belirtilmiştir. Bu kriterler sırasıyla;
- Bal ormanı tanımına uygun saha olması,
- Orman rejimi içerisinde olması veya bu amaçla tahsis edilmesi,
- Bölgede bal ormanı talebinin veya ihtiyacının olması,
- Bal ormanlarının yerinin tespitinde arıcı birlik temsilcilerinin görüşlerinin

- alınarak, arıcılığın yoğun olduğu bölgeler ile talebin fazla olduğu yerlerin seçilmesi,
- Arıcılık açısından önemli bitki türleri ile salgı balı üretim potansiyeli bulunan alanların bal ormanı kurulması amacıyla arıcı birlikleri ve diğer kişi veya kurumlar tarafından teklif edilmesi,
- Yakınında sürekli olarak temiz su sağlayan bir kaynak bulunması
- Arıcılığın yoğun olduğu bölgeler ile talebin fazla olduğu yerlerin seçilmesi.
- Bal ormanlarının kurulmasında öncelikli gaye bal üretimi ve bu sayede arıcılara ve yöre halkına gelir oluşturmaları,
- Bal ormanı oluşturulacak yer seçilirken, arıcılık için elverişli olan salgı, nektar ve polenli bitkilerin yoğun olduğu alanlara öncelik verilmesi,
- Yerleşim yerlerinden uzakta, insan ve hayvan hareketlerinden uzakta olması,
- En az rüzgâr tutan yer olması,
- Kara yollarından, ilaçlama yapılan tarım arazilerinden ve maden sahalarından uzakta olması kriterleri aranır.
- Bal ormanı olarak belirlenen alan minimum 30 ha olmalıdır. Şeklinde sıralanmıştır (OGM 2018).

Türkiye'deki Bal Ormanları

Ülkemiz sahip olduğu doğal şartları sayesinde pek çok ekonomik faaliyetin birlikte yürütüldüğü bir özelliğe sahiptir. Yurdumuzda farklı iklim tiplerinin görülmesi, bitki örtüsü bakımından zengin bir tür çeşitliliğini ortaya çıkarmıştır. Bu özellikler ülkemizi, arıcılık açısından uygun kılar (Bulut ve Zaman; 2003).

Bal ormanlarının kurulum amaçlarının başında ülkemizin arıcılık için uygun olan mevcut potansiyelini sürdürülebilir şekilde kullanmak gelmektedir. Ormanların sürdürülebilirliği beraberinde ormandaki odun dışı ürünlerin kullanımını ve ekosistemi destekleyeceği için hem doğanın hem de ormandan yararlanan kesimlerin ekonomik, sosyal ve kırsal kalkınmasını desteklemek amaçlanmıştır. Bu sayede bal ormanları kuruldukları bölgede ekonomik açıdan kalkınmayı sağlarken, sürdürülebilir bir ormancılık faaliyetine de imkân sunmuştur. Ekonomik açıdan olduğu gibi ekolojik açıdan da son derece öneme sahip olan arılar, hem tozlaşmada aktif rol oynuyor olması hem de erozyon ve toprak kaybının azaltılması bu projenin önemini ortaya koymaktadır (Güvendi, E., vd. 2022).

Yürütülmekte olan bal ormanı projesi yukarıda belirtildiği gibi ülkemiz için oldukça önemlidir. Bu sebeple çalışma on beş yıllık süreç içinde bal ormanları ile ilgili meydana gelen gelişmeleri ortaya koymak amacıyla belirlenmiştir. Pozitif yönde gerçekleşen bu gelişmenin ülkemiz için faydalı olduğu açıktır.

Çalışmada öncelikle yıllık periyotta meydana gelen gelişmeler ile Türkiye toplamı ele alınmıştır. Daha sonra çalışmanın kapsadığı yıllar itibariyle bölgesel dağılımı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Özel olarak ise Antalya ilinde kurulan Bal Ormanlarının yerleri, alanları ve kovan kapasiteleri ayrıntılı olarak değerlendirilmiştir.

Orman Genel Müdürlüğü'nden alınan verilere göre 2021 yılı sonu itibariyle Türkiye'de kurulan bal ormanı sayısı 683 adet olmak üzere toplam alan olarak ta 90.029,44 ha olmuştur. Her yıl adet ve alanda artış yaşanmıştır (Tablo 1).

Tablo: 1 Türkiye'deki Bal Ormanlarının Yıllara Göre Adedi ve Alanı (2007- 2021)

Yıllar	Adet	Alan (Ha)
2007	1	16
2008	6	183
2009	9	290
2010	35	2490
2011	23	4380
2012	30	9700
2013	65	13895,90
2014	41	5749,60
2015	38	4922,17
2016	82	10344,45
2017	68	7937,11
2018	79	8253,08
2019	61	9543,83
2020	68	6514,59
2021	77	5812,71

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Ülkemizdeki bal ormanlarını coğrafi bölgeler ölçeğinde inceleyerek 2013-2021 yılları arasında kurulan bal ormanlarının dağılımı hakkında daha sağlıklı bilgiler elde edileceği düşünülmüştür. 2007- 2012 yılları arası şehirlerin bal ormanı alanlarına ulaşamadığı içi bölge sıralaması Orman Genel Müdürlüğü'nün elektronik ortamda yayınladığı verilerden yararlanılarak 2013 ve sonrası olarak tablolaştırılmıştır. Bu değerlendirme ile elde edilen bilgiler

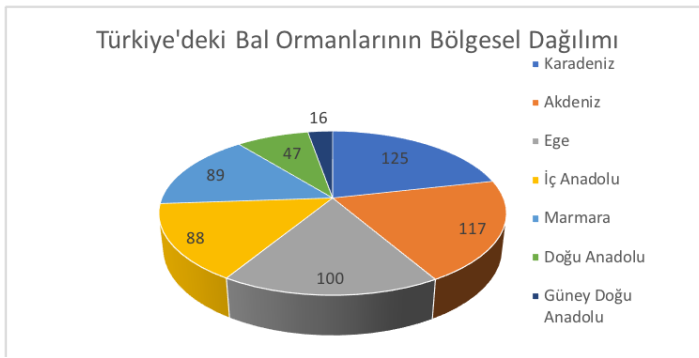
Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2. Türkiye'de Bölgelere Göre Bal Ormanı Adedi ve Alanı (2013-2021).

Bölge	Adet	Alan(ha)
Karadeniz	125	16.622,67
Akdeniz	117	14.249,33
Ege	100	15.225,88
Marmara	89	14.720,87
İç Anadolu	88	3.412,27
Doğu Anadolu	47	1.867,68
Güney Doğu Anadolu	16	536,74
Toplam	582	61.360,77

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Budoğrultuda en fazla bal ormanına sahip olan Karadeniz Bölgesi ele alındığında dokuz yıllık süreç içerisinde toplam 125 adet bal ormanı kurulmuştur. Ayrıca kurulan bal ormanı alanı ise 16.622,67 hektar olarak kayıtlara geçmiştir. Karadeniz Bölgesi coğrafi açıdan değerlendirildiğinde iklimi, su kaynakları, her mevsim canlı olan florasıyla aynı zamanda ekolojik tarım için elverişli kaynaklara sahip olması bakımından sürdürülebilir uygulama örneği olan bal ormanları projesi içinde oldukça elverişli bir alandır. (Tablo. 2)

Şekil.1. Türkiye'de Bölgelere Göre Bal Ormanı Dağılımı (2013-2021).

Kaynak: Orman Genel Müdürlüğü verilerinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

Bölge sıralamasında ikinci sırada yer alan Akdeniz Bölgesi incelendiğinde 2021 yılı sonunda bal ormanı sayısı 117 adete ve bal ormanları alanı ise 14.249,33 hektara ulaşmıştır. Aynı zamanda Türkiye'de en fazla bal ormanına sahip il bu

bölgede bulunmaktadır. Mersin ili 34 adet bal ormanı ülkemizde birinci sırada yer almaktadır. Mersin'den sonra Akdeniz Bölgesi'nde en fazla Bal Ormanı'na sahip ikinci il ise 25 adet ile Antalya'dır. (Şekil.1)

Üçüncü olarak ülke sıralamasın da yerini alan Ege Bölgesi, 2021 yılı sonu itibariyle toplam 100 adet bal ormanı ve 15.225,88hektar bal ormanı alanına sahiptir.

Bal ormanı sayısı bakımından Marmara Bölgesi 89 adet ile ülke sıralamasında dördüncü sırada yer almaktadır. Bölgede bal ormanlarının alanı ise 14.720,87hektara ulaşmıştır. Marmara Bölgesi ilk bal ormanını bünyesinde barındırıyor olmasıyla önemlidir. İlk bal ormanı 2007 Yılında Bursa'da kurulmuştur.

İç Anadolu Bölgesi 3.412,27 hektar toplam alan ile 88 adet bal ormanına sahiptir. Bu bölgede daha çok çiçek balı üretimi yapılıyor olsa da hemen hemen her ilde bal ormanları kurulmuş olması bozuk ormanların rehabilitasyonu ve ormanların sürdürülebilirliği için oldukça önemli bir faaliyettir.

Doğu Anadolu Bölgesi 47 adet bal ormanına sahiptir. Bölgede bal ormanlarının kapladığı alan 1.867,68 ha'dır. Bölgede kurulan bal ormanlarının çoğu ağaçlandırma çalışmaları ile gerçekleştirilmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi'nde Ağrı ilinde bal ormanı bulunmamaktadır.

Ülkemizde en az bal ormanına sahip bölge Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Bölgede yer alan 16 adet bal ormanı 536,74 ha alan kaplamaktadır. Bölgenin ikliminin bal ormanı kurmaya elverişli olmaması ve doğal orman alanının az olması gibi etkenlerden dolayı kurulabilen bal ormanı sayısı ve alanı az seviyede kalmıştır. Oluşturulan bal ormanları ise ağaçlandırma çalışmalarıyla gerçekleştirilmektedir. (Şekil.1)

Antalya'da Bal Ormanları

Akdeniz Bölgesi bal ormanları Türkiye bölgeler sıralamasında Karadeniz Bölgesi'nden sonra ikinci sırada gelmektedir. Akdeniz Bölgesinde Mersin ili 34 adet bal ormanı ile ülkemizde birinci sırada yer almaktadır. Antalya ili ise Mersin'den sonra 25 adet bal ormanı ile en fazla bal ormanına sahip ikinci il olarak karşımıza çıkmaktadır. Antalya ilinde hem Çam balı hem de çiçek balı üretilen bal ormanlarının bulunması arıcılar ve ülke ekonomisi için oldukça önemlidir.

Çam balı dünyada sadece Türkiye ve Yunanistan'da üretilmekte ve avrupa ülkelerindeki tüketicilerin özellikle tercih ettiği bir ihraç ürünüdür. Çam balının bileşimindeki düşük glikoz ve fruktoz içeriği sayesinde zaman içerisinde kristalleşmeden uzun süre muhafaza edilebilmektedir.

Çiçek balları ise (narenciye balı, püren balı, kekik balı vb.) içeriğindeki doğal bileşenleri olan yüksek glikoz ve fruktoz oranı nedeniyle zamanla kristalleşerek katı hale gelmektedir

Tablo 3. Antalya Bal Ormanlarının İlçelere Sayısal ve Oransal Dağılışı(2010-2022)

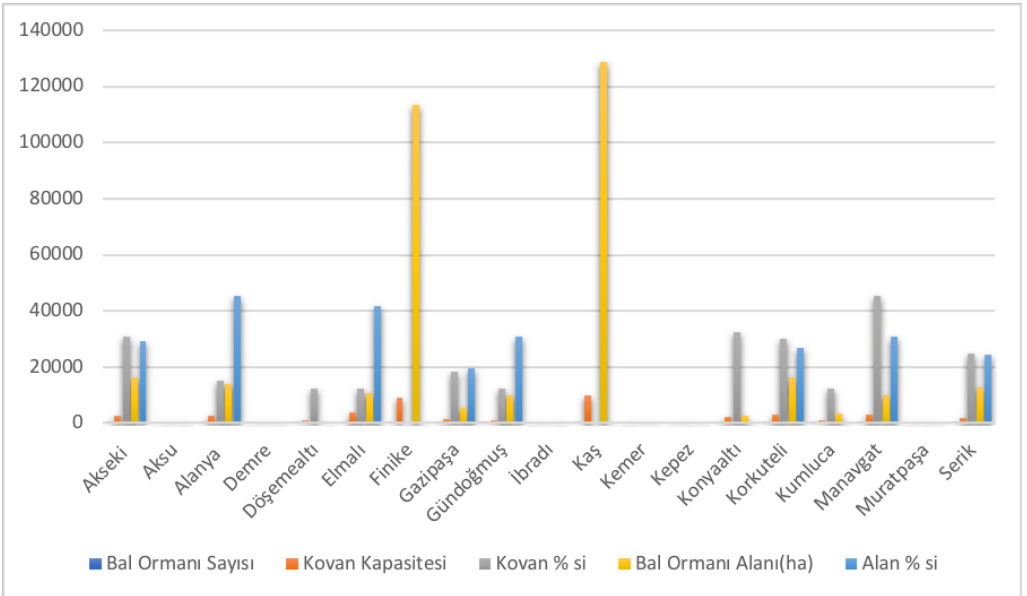
İlçeler	Bal Ormanı Sayısı	Kovan Kapasitesi	Kovan % si	Bal Ormanı Alanı (ha)	Alan % si
Akseki	1	2500	5.84	16483	4.80
Aksu	-	-	-	-	-
Alanya	3	2750	6.41	13985	4.08
Demre	-	-	-	-	-
Döşemealtı	1	1000	2.33	153	0.04
Elmalı	3	4000	9.33	10766	3.14
Finike	3	9000	21.00	113225	33.03
Gazipaşa	1	1500	3.50	5233	1.53
Gündoğmuş	1	1000	2.33	9731	2.84
İbradı	-	-	-	-	-
Kaş	2	10000	23.32	128774	37.60
Kemer	-	-	-	-	-
Kepez	-	-	-	-	-
Konyaaltı	2	2100	4.89	2472	0.72
Korkuteli	2	2925	6.82	16213	4.73
Kumluca	1	1000	2.33	3395	0.99
Manavgat	3	3100	7.23	9765	2.84
Muratpaşa	-	-	-	-	-
Serik	2	2000	4.67	12567	3.66
Toplam	25	42875	100	342762	100

Antalya'da bal ormanlarının ilçelere dağılışına baktığımızda, bal ormanı bulunmayan 6 ilçe olduğu görülmektedir.

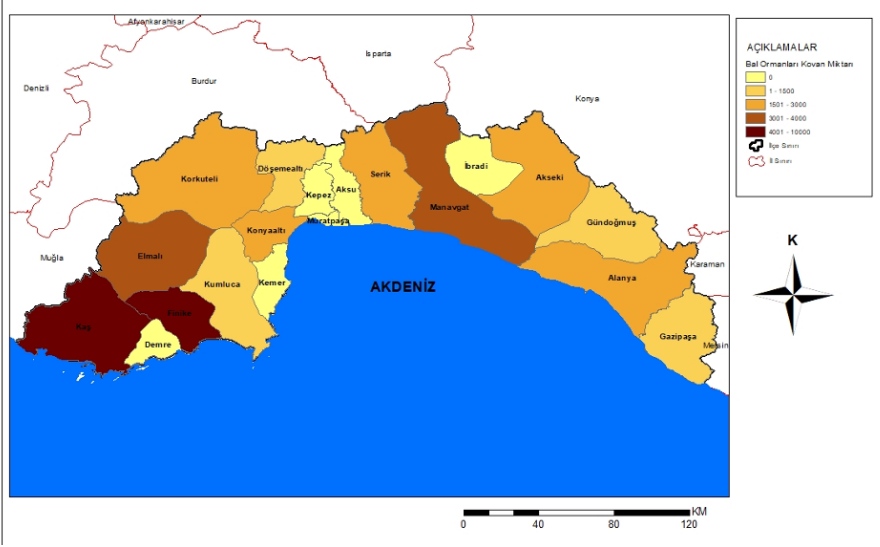
Bunlardan Kepez ve Muratpaşa yoğun yerleşme yeri olan merkez ilçelerdir. Kemer turizm alanında gelişmiş ancak arıcıların kışlatma alanı olarak kullandığı ilçelerinden birisidir. Aksu ilçesinde ise seracılık ve diğer tarımsal faaliyetler yapılmaktadır. Demre ise hem alanı küçük hem de turizm faaliyetleri ile öne çıkmış bir ilçe olduğu için arıcılık faaliyetleri geri planda kalmaktadır.

Kurulan bal ormanlarının toplam kovan kapasitesi 42.875, toplam Bal ormanı alanı ise 3.427.62 hektar olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaş ilçesi 10.000 ile en fazla kovan kapasitesine sahip ilçedir. Kovan kapasitesinin diğer ilçelere oranı ise % 23.32 ile en yüksektir. Kaş İlçesini % 21' lik kovan kapasitesi oranı ile ikinci sırada Finike takip etmektedir.

Bal ormanı alanı en fazla olan ilçe ise 12.877.4 hektar ile Kaş olarak karşımıza çıkmaktadır. Bal ormanı alanının diğer ilçelerdeki bal ormanlarına oranı ise %37.60 ile yine birinci sıradadır. Kaş ilçesini ise 11.322.5 hektar bal ormanı alanı ve % 33.03 oranı ile Kovan kapasitesinde olduğu gibi Finike ilçesi takip etmektedir (Tablo 3).

Şekil 2. Antalya Bal Ormanlarının İlçelere Oransal Dağılışı (2010-2022)

Şekil 3. Antalya İlinde Bal Ormanlarının Dağılışı 2022

Çalışma alanında bal ormanlarının Kaş, Finike, Elmalı ve Manavgat ilçelerinde yoğun olduğu görülmektedir (Şekil 2). Antalya'da bal ormanı olarak alan belirlenmemiş altı tane ilçe bulunmaktadır. Bunlar; Demre, Kemer, Kepez, Muratpaşa, Aksu ve İbradı ilçeleridir (Şekil 3).

Tablo 4. Antalya'daki Bal Ormanlarının Yıllara Göre Adedi ve Alanı (2010-2022)

Yıllar	Adet	Alan (ha)
2010	3	122,03
2012	2	220,61
2013	2	63,69
2014	2	777,78
2016	2	506,36
2017	4	1.163,26
2018	2	210,54
2019	2	48,41
2020	2	111,68
2021	2	177,43
2022	2	25,83
Toplam	25	3.427,62

Antalya ilinde bal ormanı çalışmaları 2010 yılında 3 adet bal ormanınının 122,03 hektarlık alana kurulmasıyla başlanmıştır. 2022 yılına gelindiğinde ise bal ormanı sayısı 25'e alan ise 3.427,62 hektara ulaşmıştır (Tablo 4).

28 Temmuz 2021' de Antalya'nın Manavgat ilçesinde yaşanan büyük orman yangını sonrası 60 bin hektar alan zarar görmüştür. Zarar gören bu alanların köylere yakın ve ulaşımı kolay yerlerine halk için gelir getirici ürünler olan ağaç türleri (keçiboynuzu, defne, iğde, akasya) dikilmiştir. Ayrıca daha yüksek ve yaylalara yakın yerlere püren, arı otu, kekik, lavanta gibi nektarlı bitkilerin ekimi yapılmıştır.

Tesis edilen Bal Ormanları'na orman ekosistemini bozmadan ormanların sürdürülebilirliğini sağlayacak, gereksinimleri karşılayacak ve biyolojik çeşitliliğe katkı sağlayacak, arıcılık faaliyetlerini ve bal üretimini destekleyecek nektarlı türlerin (arı otu, lavanta, püren, kekik, keçiboynuzu, defne, iğde, akasya vb. gibi) ekim ve dikimi yapılmaktadır.

Tablo 5. Antalya'daki Bal Ormanlarının Yıllara Göre Kovan Kapasitesi ve Alanı (2010-2016)

İlçe/ Mahalle	Kovan Kapasitesi	2010	2012	2013	2014	2016
		Alan(ha)	Alan(ha)	Alan(ha)	Alan(ha)	Alan(ha)
Finike/ Yazır	3000					454,49
Akseki/ Kuyucak	2500		164,83			
Konyaaltı/ Yabançandır	200	11,5				
Konyaaltı/ Üçoluk	1900	13,22				
Gazipaşa/ Beyrebucak	1500			38,56		
Manavgat/ Çavuşköy	2000					51,87
Gündoğmuş/ Ortaköy	1000	97,31				
Kaş/ Doğantaş	5000				725,6	
Korkuteli/ İmecik	1925		55,78			
Alanya/ Elikesik	750			25,13		
Elmalı/ Ovacık						
Elmalı/ Yakaçiftlikköyü	2000				52,18	

Kaynak: Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Antalya ilinde 2010- 2022 yılları arasında 3427,62 hektar alan üzerine 54.775 koloni kapasitesine sahip 25 adet bal ormanı kurulmuştur. Tesis edilen bu bal ormanlarından 5 tanesi Kaş ve Finike ilçelerinde çam balı üretiminin yapıldığı Basralı alanlardan oluşmaktadır. Çam balı çiçeklerden değil, bal arılarının Akdeniz iklimine has bazı çam ağacı türlerinin gövdesinde yaşayan bir aracı böceğin salgısını kullanarak ürettiği bir baldır. Dünyada sadece Türkiye ve Yunanistan'da bulunur. Çam balının üretilmesi için, halk arasında Basra Böceği, Balsıra Böceği, Çam Pamuklu Köşnili, Çam Pamuklu Biti isimleriyle bilinen *Marchalina Hellenica*' ya ihtiyaç vardır. Bu böcek sadece kızılçam karaçam ve Halep çamında yaşamaktadır.

Basra böceği çamın öz suyunu emerek beslenir ve ağaca salgı bırakır. Temmuz ve Ekim aylarında bu salgılar bal arıları tarafından toplanarak petek gözlerine depolanır ve çam balı elde edilir. (OGM 2018)

Marchalina Hellenica Türkiye'de, Muğla, Aydın, İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Antalya illerinin Ege sahil şeridi boyunca ve Denizli'de bulunmaktadır. (OGM 2018)

Diğer 20 tane bal ormanı ise çiçek balı üretilen bitkilerle kaplı alanlardan oluşmaktadır (Tablo 5. Tablo 6)

Tablo 6. Antalya'daki Bal Ormanlarının Yıllara Göre Kovan Kapasitesi ve Alanı (2017-2022)

İlçe/ Mahalle	Kovan Kapa- sitesi	2017	2018	2019	2020	2021	2022
		Alan(ha)	Alan(ha)	Alan(ha)	Alan(ha)	Alan(ha)	Alan(ha)
Döşe- mealtı/ Bıyıklı	1000						15,3
Finike/ Günçalı	5000	534,28					
Alanya/ Akçatı	1000						10,53
Finike/ Yeşilyurt	1000					143,48	
Kumluca/ Beşikçi	1000					33,95	

Serik/ Kozan	1000				82,14		
Alanya/ Beldibi	1000		104,19				
Serik/ Hasgebe	1000	43,53					
Kaş/ Üzümlü	5000	562,14					
Korkuteli/ Güzle	1000		106,35				
Ma- navgat/ Yaylaalan	900	23,31					
Ma- navgat/ Taşağıl	200			22,47			
Elmalı/ Ovacık	1000			25,94			
Elmalı/ Macun	1000				29,54		

Kaynak: Antalya İl Tarım ve Orman Müdürlüğü

Şekil 4. Çavuşköy Bal Ormanından Bir Görünüm (Kasım 2022)

Şekil 4'te görüldüğü üzere boyasız ahşap arı kovanları organik bal ve arı ürünleri üretmek için kullanılmaktadır. Organik arıcılık için özellikle tarım ilaçlarından uzak alanlar tercih edilmektedir. Bu anlamda da bal ormanları hem bozulmamış nektar ve polen kaynakları hem tarım ilaçlarından uzak temiz doğasıyla organik üreticilerin tercih ettiği alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Şekil 4-5).

Şekil 5. Çavuşköy Bal Ormanı (Manavgat) Çiçek Açmış Pürenlerden Bir Görünüm (Kasım 2022)

Antalya İlinde Sonbaharda orman içlerinde ve orman üst sınırında yaylalarda bulunan Püren bitkisinin çiçek açmasıyla birlikte arıların bu alanlara arılarını taşıyarak nektar ve polen kaynağı bu bitkiden faydalanmaktadır. Şekil 5'te görüldüğü gibi burada püren bitkisi, Okaliptus ve Mimoza ağaçları, Çam türleri ve yeni dikilen ve arılar için önemli bir polen kaynağı olan keçiboynuzu ağaçları bulunmaktadır (Şekil 5).

Sonuç

Ülkemizin mevcut durumu göz önüne alındığında arıcılık için son derece uygun coğrafi şartlara sahip olduğu görülmektedir. Hem iklimi hem de yükselti basamaklarına göre kısa mesafede değişen florası arıcılık faaliyetlerine uygun bir ortam oluşturmaktadır. Özellikle ballı bitkilerce zengin florası hem bal kalitesinin hem de bal ve diğer arı ürünleri veriminin artmasına yardımcı olmaktadır.

Ülkemizin birçok çiçekli bitkiye sahip olması ülkemizde arıcılığın gelişmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca arıcılara devlet tarafından sağlanan besleme zamanlarında şeker, veteriner bakım hizmetleri, ana arı- oğul arı yardımları, arılı arısız kovan destekleri, kovan başı maddi destekler de arıcılık faaliyetlerini teşvik etmektedir.

Bal ormanı; arıcılık yapan bölge halkına ekonomik gelir sağlamak ve sürdürülebilir bir ormancılık faaliyeti gerçekleştirmek için floranı bozmadan bölgeyle uyumlu bitkilerle zenginleştirilen ormanlık alanların gerekli fiziki ve sosyal düzenlemelerin yapılmasının ardından arıcıların hizmetine sunulmasıdır.

Oluşturulan bal ormanlarıyla gezici arıcılığı en aza indirerek hem arı ırklarının bozulmasının hem de bulaşıcı arı hastalıklarının yayılmasının önüne geçmek amaçlanmıştır.

Ülkemizde bölgelerin bal ormanı varlıkları incelendiğinde hem sahip olunan toplam bal ormanı sayısı hem de bal ormanı alanları arasında belirgin farklar olduğu görülmektedir. Yıllara göre bal ormanı sayısı ve alanına baktığımızda ise ülkemizdeki bal ormanlarının sayısal ve alansal olarak arttığını görmekteyiz.

Ülkemizin arıcılık faaliyetleri ve arıcılık teknikleri her geçen gün değişmekte ve gelişmektedir. Burada arıcılara arıcı birliklerinin, veteriner hekimlerin, televizyon ve internet aracılığıyla ulaşılan eğitici videoların, halk eğitim merkezleri, belediyeler ve Tarım ve Orman Bakanlığının vermiş olduğu eğitimlerin katkısı büyüktür.

Üretimdeki artışlar ise bu konudaki eğitimlerin ve devlet desteklerinin faydalı olduğunu kanıtlar niteliktedir.

Ancak ülkemizin gerek ballı gerekse polenli ve salgı balına uygun mevcut bitki potansiyeli göz önüne alındığında üretimin daha da artırılabilmesi ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple bal ormanı projelerinin yapılmasının uygun ve yerinde

bir karar olduğu açıktır. Sonuçları uzun vadede daha sağlıklı olarak bu kararı doğrulayacaktır.

Ülkemizde ormanların yaklaşık %50'si aşırı yararlanma, orman yangınları, orman otlatması gibi etkenler yüzünden kalite yönünden iyi durumda değildir. Bal ormanlarının kurulmasıyla iyi durumda olmayan orman alanlarının miktarı azalacaktır. Bitki örtüsünün artmasıyla topraklarımız erozyona karşı korunmuş olacak, arıların yapacağı tozlaşma sayesinde biyolojik çeşitlilik korunmuş olacaktır.

Bal üretiminin artması ile orman köylümüzün gelir düzeyi artacak ve aynı zamanda ülke ekonomisine de katkı sağlayacaktır.

Yoksulluktan dolayı halkın ormanlara olan olumsuz baskısı azalacak hatta ormana ekilen ve dikilen bitkilerden elde edilen gelir getirici diğer ürünler sayesinde halkın ormana ilgisi ve bakış açısı daha da iyileşecektir.

Orman bölgelerinde geçen yıllarda görülen yangın vakalarının arıcılara olan zararlarını azaltmak veya ortadan kaldırmak amacıyla yangına dayanıklı ağaç türlerinin (keçiboynuzu, okaliptüs, defne, kavak türleri ve akasya) yayılım alanlarının artırılması yerinde bir karar olacaktır.

Kaynakça

Anonim, (2010). TSE 3036 Bal Standardı. 19 Ocak 2010 Kabul Tarihli Bal Standardı, Ankara.

Bulut, İ. Zaman, M. (2003) “Erzurum’da Arıcılığın Coğrafi Esasları ve Türkiye Arıcılığındaki Yeri” Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 3, sayı 30-31, ss 299-315 Ankara.

Türkiye Cumhuriyeti Tarım ve Orman Bakanlığı Orman Genel Müdürlüğü, Bal Ormanı Eylem Planı, 2018-2023

Kaymaz, Ç. K. Albayrak, L. (2017). Mevsimlik Gezici Tarıma Bir Örnek: Bostancı Köyü (Yusufeli-Artvin). *Turkish Studies*, 12(3), 355-384.

Koday, Z. Karadağ, H. (2019). Türkiye’de bal ormanlarının gelişimi ve bölgesel dağılımı (2007 –2018). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (3), 1227-1242.

Güvendi, E., Ertuğrul, M.H., Kahyaoğlu, N., (2022). ‘Türkiye’ de Kurulan Bal Ormanlarının Bugünü, Geleceği ve Kırsal Kalkınmaya Etkisi’ Gümüşhane Üniversitesi, Kürtün Meslek Yüksekokulu, Ormancılık Bölümü, 29810, Gümüşhane.

OGM (2022). Orman Genel Müdürlüğü Web Sitesi. <https://www.ogm.gov.tr/tr/ormanlarimiz/resmiistatistikler>

Fıratlı, Ç. Genç, F. Karacaoğlu, M. ve Gençer, H.V. “Türkiye’de Arıcılığın Karşılaştırmalı Analizi” Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi, Ankara, Türkiye, ss. 17- 21, 2000.

Balıkesir’de Şehirselle Yaşanabilirlik Nitel Bir Değerlendirme

Sema ÇETİNKAYA¹

Alpaslan ALİAĞAOĞLU²

Öz

Şehirselle/kentselle yaşanabilirlik, şehir ortamlarında insanların yaşam kalitesini etkileyen somut ve soyut bütün sorunları içeren şehir mekânlarıyla ilişkili bir kavramdır. Balıkesir şehirde ulaşım sorunları, madde ve alkol bağımlılığından kaynaklanan güvenlik sorunları gibi problemler vardır. Bu tür problemlerin kentselle mekân üzerinde yoğunluk kazandığı alanları tespit etmek ve bu sorunlara dair çözüm önerileri geliştirmektir. Davranışsal coğrafya bakış açısıyla değerlendirilen bu araştırmanın literatüre önemli bir katkı yapacağı düşünülmektedir. Araştırma sorularından bir tanesi; “Şehir sakinleri şehirde yapılan etkinlikleri yeterli ve erişilebilir bulmakta mıdır?”. Araştırmada nitel araştırma yöntemi, görüşme tekniği kullanılmış olup gözlem ve fotoğraflama yoluyla desteklenmiştir. Araştırmanın evreni Balıkesir şehir merkezinde yaşayan nüfus olup örnekleme 40 kentselle mahalle muhtarlarıdır. Görüşmeler MAXQDA 2020 programıyla analiz edilmiştir. Analize göre; erişilebilirlik bakımından çevre mahallelerde toplu taşımayla herhangi bir yere ulaşmak zordur, pahalıdır ve zaman almaktadır. Bu bulguya göre; Merkezi İş Alanı’nda (MİA) yakın mahallelerde sadece kolay ulaşım vardır. Aktarmalı ulaşım sistemi bırakılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Balıkesir, Şehir coğrafyası, Şehirselle yaşanabilirlik, Yaşam kalitesi, Yaşanabilirlik

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 10.11.2022- Kabul Tarihi: 10.03.2023

Çetinkaya, S. & Aliağaoğlu, A. (2023), “Balıkesir’de Şehirselle Yaşanabilirlik Nitel Bir Değerlendirme”, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 13, s. 74-106.

1 Araştırma Görevlisi Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, E-posta: semacetinkaya57@gmail.com, Orcid: 0000-0001-8914-4403

2 Profesör Dr., Balıkesir Üniversitesi/Fen-Edebiyat Fakültesi/Coğrafya Bölümü/Beşeri ve İktisadi Coğrafya Anabilim Dalı, E-posta: alpaslan38ster@gmail.com, Orcid:0000-0002-6198-3878

A Qualitative Evaluation of Urban Livability in Balıkesir

Abstract

Urban/urban livability is a concept related to urban spaces that include all concrete and abstract problems that affect people's quality of life in urban environments. There are problems in Balıkesir, such as transportation and security problems caused by substance and alcohol addiction. It is to identify the areas where such issues are concentrated in the urban space and develop solutions. This research, evaluated from a behavioral geography perspective, is thought to make an essential contribution to the literature. One of the research questions is, "Do the city's residents find the activities in the city adequate and accessible?". Qualitative research methods and interview techniques were used, supported by observation and photography. The research population is living in the city center of Balıkesir, and the sample is 40 urban neighborhood headmen. The interviews were analyzed with the MAXQDA 2020 program. According to the analysis, In terms of accessibility, it is difficult, expensive, and time-consuming to reach anywhere by public transport in the surrounding neighborhoods. According to this finding, In the Central Business District (CBD), there is only easy access to nearby areas. The transit system should be abandoned.

Keywords: Balıkesir, Urban Geography, Urban livability, Quality of life, Livability

GİRİŞ

İnsanoğlunun yerleşik hayata geçmesinin ardından gerçekleşen ekonomik faaliyetlerdeki çeşitlilik, yerleşim yerlerinin fiziki özelliklerini zaman zaman etkilemiştir (Gölbaş, 2016). Bu fiziki özellikler yerleşmelerin kırsal ve şehir yerleşmeleri olarak ayrılmasına neden olmuştur (Tanoğlu, 1954). Araştırmanın dayandığı çalışma konusu şehir yerleşmesidir.

Şehirlerin ilk ortaya çıkışından günümüze kadar tarım ve hayvancılık gibi ekonomik uğraşların yanına sanayi, hizmet sektörü gibi faaliyetlerin eklenmesi sonucu, şehirlerde nüfus artışı meydana gelmiştir (Açıkgöz, 2007). Şehirlerde gerçekleşen hızlı nüfus artışı sonucu olarak günümüzde de devam eden yeşil alan ve rekreasyonel alanların azlığı, kamu alanlarına ve binalarına erişim güçlüğü, trafikte veya ulaşımda yaşanan aksaklıklar, çevre kirliliği ve güvenlik sorunları gibi birtakım problemler bulunmaktadır. Araştırmada somut ve soyut bu problemlerin hepsinin birlikte ele alınmasını sağlayan bir kavram olan "şehirselleşebilirlik" ile Balıkesir şehrinde yer alan kentsel mahalleler

- 1.Şehir halkı, ulaşımı erişebilirlik açısından kolay mı, zor mu, ucuz mu yoksa pahalı mı bulmaktadırlar?
- 2.Şehir sakinleri kentte yapılan etkinlikleri yeterli ve erişilebilir bulmakta mıdır?
- 3.Hava, su gürültü, görüntü kirliliğini önleme çalışmaları, çevre düzenlemesi ve temizliği konusunda yapılanlar kent sakinleri tarafından nasıl değerlendirilmektedir? Bu faaliyetler şehir halkını nasıl etkilemektedir?
- 4.Şehirde tespit edilen otopark sorunu, trafik yoğunluğu ve yeşil alan eksikliği gibi sorunlara getirilen çözümler, kent sakinlerinin beklentilerini karşılamakta mıdır?

Coğrafya alanında Keçeli (2013)'nin makalesinin dışında Yanık'ın (2029) yapmış olduğu coğrafi bilgi sistemlerinden faydalanılarak yaşanabilir şehir araştırması konulu lisansüstü tez araştırması vardır. Buna rağmen sözü geçen konunun ulusal coğrafya literatüründe son zamanlarda ortaya çıkan ve az çalışılmış bir kavram olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte şehir ve bölge planlama alanında konuya yönelik olarak birden fazla lisansüstü çalışma (Konca, 2004; Melikoğlu Eke, 2014) yapıldığı tespit edilmiştir. Bu araştırma sayesinde davranışsal coğrafya bakış açısıyla konunun ele alınmasının, literatüre önemli bir katkı yapacağı düşünülmektedir. Çalışmaların çoğunda, şehir planlamalarının, şehri ortamlarındaki yaşanabilirlik durumu üzerinde olumsuz etkilediği belirtilmektedir. Balıkesir'de yapılan bu araştırmanın, "şehirselleştirilebilirlik" kavramının hayata geçmesine engel olan sosyal ve çevresel problemlerin çözümünde, şehirdeki yerel yönetime farklı bir perspektif kazandırabileceği düşünülmektedir.

İLGİLİ ALAN YAZIN

Şehirselleştirilebilirliğin, şehir sakinlerini ilgilendiren boyutları vardır. Şehir sakinlerinin sosyoekonomik koşullarına göre şehir içinde sunulan imkânları değerlendirmektedir. Karşılaşılan problemlerin kendi yaşam standartları üzerindeki etkilerinin farkında olmaları beklenmektedir. Tüm bu koşullar altında şekillenen algılarını anlamak o şehirde şehirselleştirilebilirliğin olup olmadığının anlaşılmasını sağlayacaktır. Bahsi geçen koşullarla ilgili bir araştırmada; refah seviyesinde görülen artışa rağmen refahın halk arasında dengeli dağılmamasından dolayı insanların şehir imkânlarından aynı derecede yararlanamadığı tespit edilmiştir (Hashimoto ve Kodama, 1997).

Şehirsel yaşanabilirlik konusu şehir bölge ve planlama, sosyoloji, mimarlık gibi birçok disiplinle ilişkilidir (Beyhan, Peker, Polat ve Şenol, 2013). Bu ilişkilerin çokluğu, yapılan araştırmaların belirlenen süreler içinde bitirilmesini zorlaştırması nedeniyle şehirsel yaşanabilirliğin birkaç kriteriyle çalışılmıştır. Ayrıca şehirsel yaşanabilirlik kriterlerinden bir ya da birkaçıyla bağlantılı araştırmalar da bulunmaktadır (Ayres, 1975; Cervero, 2009). Beyazıt'ın (2007) çalışmasında Lennard ve arkadaşları tarafından oluşturulan kriterlere yer verdiği tespit edilmiştir. Buna göre; bir şehrin yaşanabilir olması için taşıması gereken özellikleri, birçok kentte yaptıkları gözlemler sonucu 9 madde olarak belirlenmiştir . Bu araştırmaya göre bir şehrin yaşanabilir olması için

1. “Kamusal yaşamı oluşturan toplumsal birlikteliği ve iletişimi, destekleyen mekânlara sahip olan,
2. Kentin ve bölgenin tarihi dokusuna uygun mimarisi olan,
3. Günlük yaşama renk katan gelenekleri, pazarları ve festivalleri sürdüren,
4. Kentsel planlamada ve toplumsal etkinliklerde, çocukları dâhil eden, gelenekleri olan,
5. Konutları, dükkânları ve servisleri birbirine bağlayan ve gelir düzeyi kriterine göre ayırım yapılmayan konut politikalarını benimseyen,
6. Erişim ve arazi kullanım politikalarını yürüyüş yollarını ön planda tutmaya dayalı olarak hazırlayan,
7. Bireyselden ziyade toplu taşımanın yaygın kullanımını destekleyici ulaşım politikalarına sahip olan,
8. Ekolojik temelli mimariye ve kentsel tasarıma sahip olan,
9. Tarihi önemli olayların ulusça hatırlanmasını sağlamak için dikilen anıt yapılar, küçük ölçekli, etkileşimli ve nitelikli halk sanatına ve zanaatine yatırım yapılırken, kentliler için mekânın anlamlı olmasının dikkat edildiği” yerleşimler olması gerekir. Bu kriterlere, 1997'de birkaç maddenin daha eklenmesiyle, şehrin yaşlılar ve yardıma muhtaçlar için; güvenli, kolay hareket edilebilen ve sağlıklı yaşam imkânlarına sahip bir yer olması gerektiği ifade edilmiştir (aktaran Beyazıt, 2007, s. 7-10).

Ülkemizde yakın zamanda çalışılmaya başlanan şehirsel yaşanabilirlik kavramı dünya literatüründe daha önce ele alınan bir araştırma konusudur (Omuta, 1988). Özellikle sürdürülebilir kent ve yaşanabilir kent kavramları

üzerine yazılmış araştırmalar, kentlerde hangi uygulamalar yapıldığında daha iyi sonuç alınabileceği üzerine tartışmalar içermektedir (Gough, 2015; Kashef, 2016). Kavramın daha çok yaşanabilirlik, yaşam kalitesi ve sürdürülebilirlik kavramlarıyla ilişkilendirildiği belirtilmiştir (Konca, 2004; İncedayı, 2004; Melikoğlu Eke, 2014). Burton ve Mitchell (2006)'ın araştırmasında yaşanabilir kentler için dış mekânda olması gereken bazı kriterler olduğu belirtilmiştir. Bunlar, aşinalık, okunabilirlik, ayırdedicilik, erişilebilirlik, konfor ve güven hissidir. Bunlara ek olarak başka araştırmacıların da kriter oluşturmaya çalıştıkları görülmüştür (aktaran Beyazıt, 2007).

Uluslararası veya ulusal literatürde şehrsel yaşanabilirlik tanımına rastlanılmamıştır. Buna nedenle tanım yapmak gerekirse; “Şehrsel yaşanabilirlik, şehrin güvenli olduğu, şehirde bulunan altyapı ve üstyapı olanaklarının toplumun her kesimi için kısıtlayıcı etkenlerden uzak ve iyi durumda olduğu, kamu ve toplu taşıma hizmetlerinin dengeli dağıldığı, ekonomik faaliyetlerin dinamik olduğu ve bu faaliyetlerin çevreye zararı olmadığı, şehir yerleşmelerinde; şehirli nüfusu oluşturan her bireyin birbirinden farklı beklentilerinin karşılanabilirliğidir.” şeklinde yapılabilir (Çetinkaya ve Aliağaoğlu, 2020). Şehrsel yaşanabilirlik ve sosyologların kullandığı kentsel yaşanabilirliğin ortak noktalarından en önemlisi insanların beklentilerinin karşılanabilirliği olmasına rağmen, şehrsel yaşanabilirlik daha çok mekân unsurunu ön plana aldığı için araştırma metni boyunca şehrsel yaşanabilirlik kavramının kullanılması tercih edilmiştir.

YÖNTEM

Veri toplamada muhtarlarla yapılan görüşmeler için şehrsel yaşanabilirliğin 5 temasına uygun olarak görüşme formu hazırlanmıştır. Bu temalar: “erişebilirlik, yeşil alan mevcudiyeti, çevresel kalite, kent mimarisi ve tarihi doku, gelenekler, pazar yerleri ve festivaller”dir. Bahsi geçen başlıkların seçilmesindeki en önemli neden yerlerin biricikliğidir. Bununla birlikte dünya üzerinde incelenen kentsel alanların kendine özgü özelliklerinin olması her yerde genel geçer temaların oluşturulmasını engellemektedir. Bahsi geçen başlıkların seçilmesindeki en önemli neden, insan ile mekânın bu unsurlar kapsamında yoğun olarak etkileşim içinde olmasıdır (Usta, 2020). Sorulardan bazıları muhtarların gündelik yaşantılarında yaptıkları faaliyetlerle ilgili olup dolaylı bir şekilde Balıkesir şehrini yaşanabilir bulup bulmadıklarını tespit etmek amaçlanmıştır. Muhtarlara yöneltilen sorulardan bir tanesi; “Yıl boyunca boş zamanlarınızı, şehir içinde veya dışında neler yaparak değerlendirmeniz?” şeklindedir.

Böyle bir soruya muhtarların verdiği cevaplarla şehirdeki erişebilirlik durumunu ve şehrin çevresel kalitesini değerlendirmesi beklenmektedir. Görüşmelerde açık uçlu sorulara yer verilmesindeki amaç araştırma sahası için belirlenen 5 temanın aynı anda muhtarlar tarafından değerlendirmesini içeren ifadelerin kullanılabilmesi için konuşma alanı açmaktır. Bununla birlikte görüşme sırasında sorulan soruların etik ilkelere uygun olup olmadığı alınan “Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu Onay Belgesi”yle teyit edilmiştir. Araştırma için “katılımcı gözlem” yoluyla saha çalışmasından veri sağlanmıştır.

Görüşme formlarının değerlendirilmesinde ise nitel ve karma yöntemler için profesyonel veri analiz yazılımı olan MAXQDA 2020 isimli programı kullanılmıştır. Muhtarların görüşme sorularına verdikleri sözlü ifadeler nitel veri analiz programında analiz edilmeden önce temalar ve kodlar oluşturulmuştur. Kodları oluşturmada görüşmelerde kullanılan ortak söylemlerden faydalanılmıştır. Kullanılan kodların birbirine göre kapsayıcılık seviyesini göstermek için matematikten faydalanıldığında; “Tema (numara ile) > Kod (harf ile) > Alt kod (“•” sembolü ile) > Alt kod altı (“×” sembolü ile > Alt kod altı yanıt (“×” sembolü ile)” şeklinde gösterilebilir. Bu semboller her temada kullanılmamıştır. Detaylandırılması gereken temalarda faydalanılmıştır. Muhtarların temalar altında yer alan değerlendirme kodlarına uygun cevabı bulunmadığında “-“ sembolüyle tablolara işlenmiştir.

Görüşmelerin analizi sırasında sorulara bildirilen görüşlerin farklılığını ortaya koymak adına MİA bölgesine yakın olan mahallelere merkez ve uzak olanlara ise çevre mahalleler ismi verilerek ikiye ayrılmıştır. Balıkesir şehrinde MİA'nın belirlenmesinde Mirioğlu (2019)'un çalışmasından faydalanılmıştır bu çalışmada mahalleler yerine sokak ve caddeler MİA'nın sınırı olarak kabul edilmiştir. MİA'ya yakın olan Akıncılar, Altıeylül, Ali Hikmet Paşa, Atatürk, Aygören, Bahçelievler, Çay, Dumlupınar, Ege, Eski Kuyumcular, Hacı İlbey, Hacı İsmail, Hisariçi, Karaoğlan, Karesi, Kasaplar, Kayabey, Mirzabey, 2. Oruçgazi Plevne, Vicdaniye ve Yıldırım isimli 22 mahalleden oluşmaktadır. MİA'ya uzak olan Adnan Menderes, Dinkçiler, Gazi Osman Paşa, 1. Gündoğan, 2. Gündoğan, Gümüşçeşme, Hasan Basri Çantay, Kızpınar, Kuvayi Milliye, Maltepe, 1. Oruçgazi, Paşa Alanı, Sütlüce, 1. Sakarya, 2. Sakarya, Toygar, Yıldız ve Yeni isimli 18 mahalleden oluşmaktadır. Analizlerde mahalle muhtarlarının verdikleri yanıtlar değerlendirildiğinde benzer yanıtları verme sıklıkları merkez mahalleler ve çevre mahalleler için verilmiş olup sıklık değerlerinin fazla olduğu temalar, kodlar ve alt kodlar muhtarların benzer algıya sahip

olduklarını göstermektedir. 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu kapsamında mahalle muhtarlarının kimliklerinin açığa çıkmaması için MAXQDA'da mahallelere göre oluşturulmuş kod matrislerindeki değerler toplam sayı olarak verilmiştir. Bu toplam sayılar çevre ve merkez mahalleler olarak iki grup halinde her bir tema için verilmiştir.

BULGULAR

1. Erişebilirlik

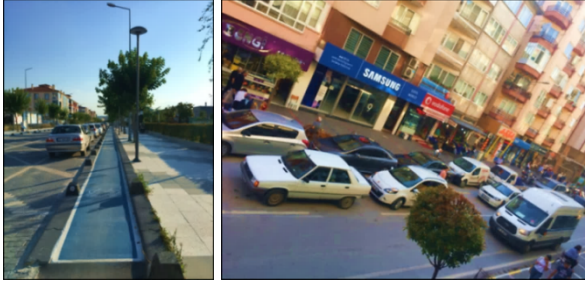
Mahalle muhtarlarının görüşme esnasında erişebilirlik için kullandıkları söylemlerin analizi Tablo 1'de verilmiştir. Bu tabloya bakıldığında Balıkesir şehri, merkezde yer alan mahallelerdeki muhtarlara göre; ulaşımın kolay sağlandığı, şehir içi ulaşım sisteminin aktarmalı ve ulaşım sırasında belirlenen taşıma tarifelerinin pahalı olduğu bir yerdir. Çevre mahallelerdeki muhtarlar merkezdekilerden farklı olarak şehri, ulaşımın güçlükle sağlandığı bir yer olarak görmektedirler. Bununla birlikte hem merkezde hem de çevrede yer alan mahalle muhtarları arasında dezavantajlı grupta yer alan insanlara yönelik hizmetlerin yeterli ancak sunulan hizmetlerin daha iyi hale getirilebileceği görüşü hâkimdir.

Tablo 1: Erişebilirlik Kriterine Yönelik Söylemlerin Kod Matris Sonuçlarının Sayısal Gösterimi

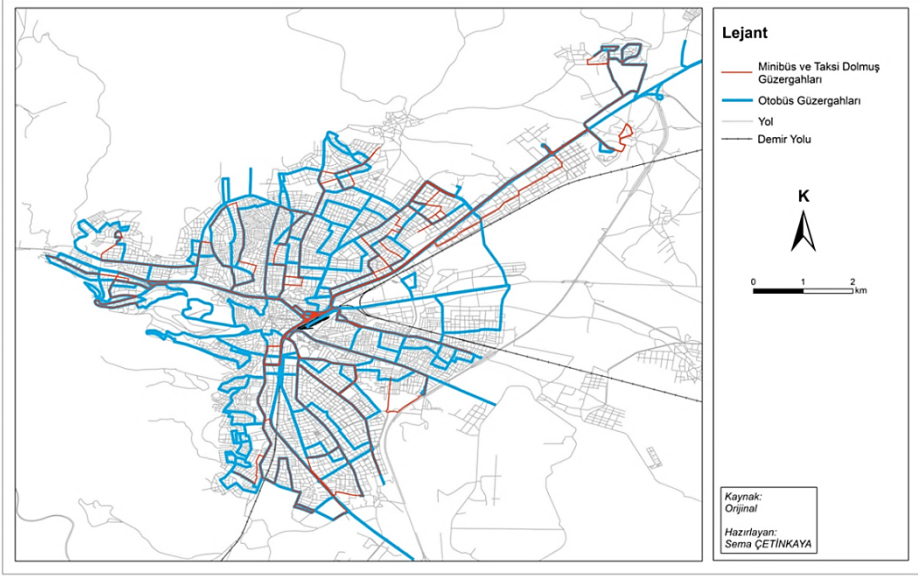
KULLANILAN TEMA VE KOD İSİMLERİ	Merkez Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)	Çevre Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)
Erişebilirlik		
a. Kolay Ulaşım	29	13
b. Zor Ulaşım	17	26
c. Ucuz	2	-
d. Pahalı	6	7
e. Aktarmalı	6	15
f. Aktarmasız	-	2
g. Sefer Sıklığı Arttırılmalı	1	9

h. Dezavantajlı Gruba Yönelik Uygulama ve Çalışmalar	-	-
• Yeterli	14	15
• Yetersiz	2	4
• Daha iyi olabilir	8	1

Balıkesir’de hareketli yaşamı teşvik etmek, özel araçla değil yürüyüş ve bisikletle ulaşımı desteklemek için oluşturulan parkurlar ve yollar bulunmaktadır. Şehir içinde bazı noktalarda trafik yoğunluğu devam etmektedir. Park sırasının yanına ikinci bir park sırası oluşturulmaktadır (Şekil 3). Ulaşımında toplu taşımanın olduğu güzergâhlar harita üzerinde gösterilmektedir (Şekil 4). Otobüs hatları ana caddelerden ve bazı sokaklardan geçmekte olup minibüs ve taksi dolmuşların ise hem otobüs güzergâhlarından geçtiği hem de otobüs güzergâhları dışında kalan bazı sokaklardan geçtiği tespit edilmiştir.

Şekil 3: Karesi Caddesi’nde Bulunan Bisiklet Yolu (Solda) ve Anafartalar Caddesi’nde Yaşanan Trafiki Tek Şeritte İlerlemeye Zorlayan Hatalı Park (Sağda)

Şekil 4: Balıkesir Şehrinde Ulaşımı Sağlayan Otobüs Güzergâhlarıyla Onları Destekleyen Minibüs ve Taksi Dolmuş Güzergâhları

2. Yeşil Alan Mevcudiyeti

Şehirde kullanılan kamusal alanlar (parklar, meydanlar, kaldırımlar, kamu binalarının sahip olduğu bahçeler, mesire alanları) yeşillendirilmesi, hem şehirde yaşayan insanların rekreasyonel faaliyetlerini şehrin dışına çıkmadan da karşılayabilmesi bakımından hem de şehir ekolojisi bakımından önemlidir. Mahalle muhtarlarıyla yapılan görüşmeler sonucunda şehrin yeşil alan mevcudiyetiyle ilgili söylemleri MAXQDA 2020 ile analize tabi tutulmuştur. Elde edilen sonuçlar tablo 2'de verilmiştir. Bu tabloya göre merkez mahallelerdeki muhtarlar kamusal alanlardan olan park ve otopark alanlarını (m²) yetersiz bulmaktadırlar. Balıkesir şehrinin merkezinde kalan Atatürk Parkı, bir parkın içinde olması beklenen hemen hemen bütün donatılara sahip bir yerdir (Şekil 5). Hali hazırda bulunan büyük park alanı olan Atatürk Parkı'na erişim merkezdeki mahalle muhtarları için kolay olmasına rağmen gitmeyi tercih etmemektedirler. Buna ek olarak çevre mahallelerden gelen şehir sakinleri için Atatürk Parkı'na kolay erişim imkânlarının azaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca ailelerin çocuklarıyla vakit geçirebileceği çay bahçelerini sayı bakımından yetersiz ve bakımsız bulmaktadırlar.

Park alanlarının içerisinde yer alan yürüyüş parkurlarını, bazı çocuk oyun alanlarını tehlikeli bulmaktadırlar. Güvenli görmedikleri çocuk oyun alanları

ya yüksek gerilim direklerinin yanında olduğu ya da yol kenarlarında yer almasına rağmen yoldan koruma bariyerlerle ayrılmadığını belirtmektedirler. (Şekil 6). Bununla birlikte çevre mahallelere doğru gidildikçe park ve otopark alanlarının yeterli görülme ve ailelerin vakit geçirebileceği yeşil alanlar artmaktadır.

Tablo 2: Yeşil Alan Mevcudiyeti Kriterine Yönelik Söylemlerin Kod Matris Sonuçlarının Sayısal Gösterimi

KULLANILAN TEMA VE KOD İSİMLERİ	Merkez Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)	Çevre Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)
Yeşil Alan Mevcudiyeti		
a. Atatürk Parkı Kullanımı	-	-
• Yeterli	-	-
• Yetersiz	-	3
• Daha iyi olabilir	-	5
• Gidemiyorum	2	5
• Ara sıra gidiyorum	4	8
• Nadiren gidiyorum	5	2
• Sık gidiyorum	1	1
b. Park Alanları ve Otoparklar	-	-
• Yeterli	5	2
• Yetersiz	19	4
• Bakımlı	-	-
• Bakımsız	2	-
• Gidemiyorum	1	1
• Ara sıra gidiyorum	3	1
• Nadiren gidiyorum	1	-
• Sık gidiyorum	2	5
c. Çocuk Parkı	-	-
• Yeterli	1	-
• Yetersiz	3	2

• Daha iyi olabilir	2	-
• Bakımlı	0	-
• Bakımsız	-	-
d. Yürüyüş Parkurları ve Yeşil Alanlar	-	-
• Yeterli	-	1
• Yetersiz	9	4
• Daha iyi olabilir	3	3
• Bakımlı	-	-
• Bakımsız	-	-
e. Aile Çay Bahçeleri	-	-
• Yeterli	-	-
• Yetersiz	6	2
• Daha iyi olabilir	1	1

Şekil 5: TEİAŞ Balıkesir İşletme Şefliği Yakınında Bulunan Yüksek Gerilim Elektrik Direği Yanına Yapılmış Çocuk Parkı (Solda) ve Sütlüce Mahallesi'nde Yol Kenarında Koruma Bariyerleri Bulunmayan Çocuk Parkı (Sağda)

Mahalle aralarında var olan bazı eksik tasarlanmış parklar olduğu gibi olumlu örneklerin de var olduğu görülmüştür. Bununla birlikte otopark alanı eksikliğine bağlı olarak mahallelere ait pazar yerleri, araç sahipleri tarafından pazarın kurulmadığı günlerde otopark olarak kullanılmaktadır (Şekil 8).

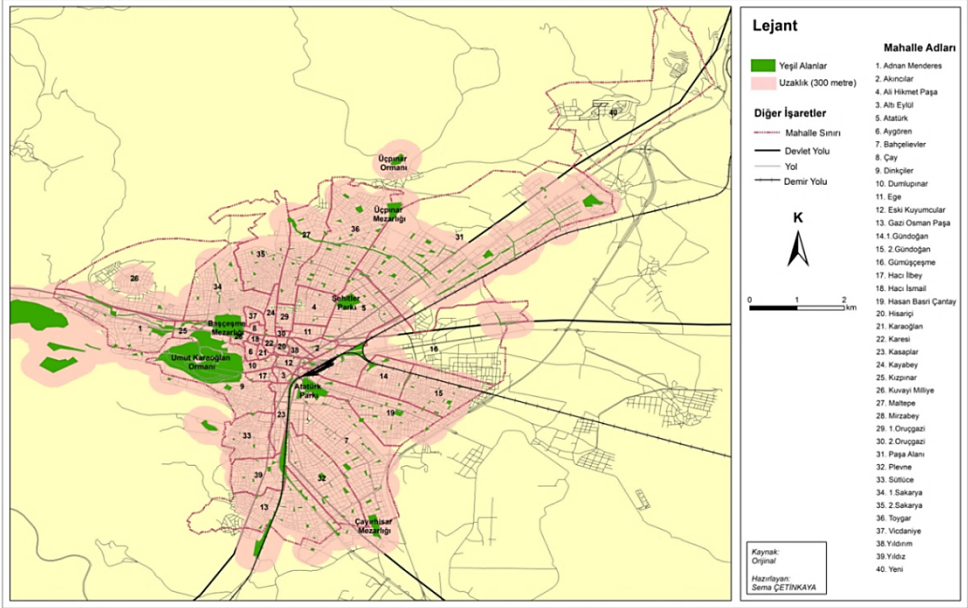

Şekil 6: Balıkesir Büyükşehir Belediyesi Çevre Eğitim Parkı'nın Yeşil Alanla Uyumlu Koruma Bariyerleri (Solda) ve Sütlüce Mahallesi Pazar Yerinin Otopark Olarak Kullanımı (Sağda)

Atatürk Parkı kadar olmasa da büyük bir parklar vardır. Balıkesir'de kişi başına düşen yeşil alan miktarı $9,03 \text{ m}^2$ 'dir (Ersoy, 2015). Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği EK-2'de bu miktarın 10 m^2 olması gerektiği belirtilmektedir (Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, 2018). Yerel yönetimlerin yeşil alan ihtiyacını gidermek için dere kenarlarında yeşillendirme çalışmaları yaptığı görülmüştür. Yeşil alan mevcudiyetinin park alanları dışında kalan kısmını; yol kenarlarında, refüjlerde ve demiryolu güzergâhında yapılan yeşillendirme çalışmaları oluşturmaktadır (Şekil 7). Bununla birlikte şehrin geneli için yeşil alanlara erişebilirliği, (Harrison vd.'ne göre (1995) erişebilirlik mesafesi 300 metre olarak kabul edilmektedir) gösteren bir harita hazırlanmıştır, (Şekil 8). Coğrafi bilgi sisteminde hazırlanan bu haritaya göre; şehrin sanayi alanında, Yeni Mahalle'de ve Kuvayi Milliye Mahallesi'nde yeşil alana erişebilirliğin olmadığı veya güç sağlandığı görülmüştür.

Şekil 7: İsmail Akçay Parkı ve Yakın Zamanda Tamamlanan Millet Kiraathanesi (Solda), Çay Deresi Kenarına Yapılan Yeşil Alan İçindeki Oturma Yerleri ve Yürüyüş Yolu (Ortada) ve Yeni İzmir Yolu'ndaki Refüjlerde ve Yol Kenarlarında Bulunan Yeşil Alanlar (Sağda)

Şekil 8: Balıkesir Şehri Kentsel Mahallelerinde Yeşil Alana Erişebilirlik (300 m.) Durumu

3. Çevresel Kalite

Yaşanabilirliğin şehirlerde artırılması için gereken koşullardan biri de çevresel kalitenin iyi durumda olmasıdır. Çevresel kalite özelliklerinden biri güvenlidir. Tablo 3'te muhtarlar güvenliğin olmadığını düşündükleri mahalleler için; bazı mahallelerde madde bağımlılığının arttığını ve buna bağlı olarak saldırganlığında çoğaldığını ifade etmişlerdir. Terk edilmiş yapılar hemen her mahallede bulunmaktadır. Bahsi geçen bu yapılar madde bağımlılarının günün herhangi bir saatinde madde kullanım amaçlarını hayata geçirebilmek için kullanmaktadırlar. Saha araştırması sırasında yaya güvenliğinin de hemen her mahallede sağlanamadığı görülmüştür (Şekil 9). Bahsi geçen konuya ek olarak sokaklarda bulunan elektrik direklerinden geçirilen elektrik hatları şehir için hem görsel kirlilik kaynağı olduğu hem de bakımlarının düzenli yapılmadığı durumlarda şehir sakinleri için tehlike oluşturabileceği ifade edilmektedir (Uzun ve Yiğit, 2020). Ayrıca trafik kazaları, toplum içinde uygun bulunmayan sözlü ifadelerin duvar yazılarında yer alması, uygun olmayan davranışların sokaklarda ortaya çıkması da görsel kirlilik kapsamında değerlendirilmektedir.

Çevresel kaliteyi sağlayan unsurlardan diğeri her bireyin ihtiyaçlarına cevap veren sosyal tesislerin ve etkinliklerin olmasıdır. Muhtarlar genel olarak bu tesislerin yeterli olduğunu ancak bunların sayılarının artırılması gerektiğini

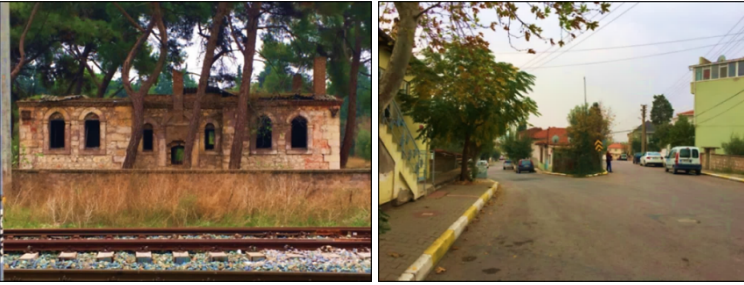
vurgulamışlardır. Çevresel kaliteyi sağlayan unsurlardan bir diğeri kirliliktir. Muhtarlar kirliliğin olmadığını ancak bazı mahalleler için kirliliğin ortadan kaldırılmasına yönelik hizmetlerin daha iyi olabileceğini belirtmişlerdir. Özellikle Sütluce Mahallesi yakınlarında bulunan “Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi” bir diğere ifadeyle şehir çöplüğü, şehrin çevreye doğru genişlemesi nedeniyle yerleşme yakınında kalmıştır. Sözü geçen alanın yaydığı kötü kokular mahalle sakinlerini olumsuz etkilemektedir. Ayrıca muhtarlar arasında alt yapı ve üst yapı hizmetlerinin bakımsız olduğu görüşü hâkimdir. Muhtarlar çevresel kirlilik çeşitlerinde su kirliliği, hava kirliliği gibi detaylı değerlendirme değil, alt ve üst yapı olanaklarını değerlendirme şeklinde açıklamalarda bulunmuşlardır. Bunların dışında şehir içi trafik yoğunluğundan rahatsız olunmaktadır.

Tablo 3: Çevresel Kalite Kriterine Yönelik Söylemlerin Kod Matris Sonuçlarının Sayısal Gösterimi

KULLANILAN TEMA VE KOD İSİMLERİ	Merkez Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)	Çevre Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)
Çevresel Kalite		
a.Güvenlik	-	1
• Güvenli	35	26
• Bilgim yok	6	7
• Daha iyi olabilir	16	19
• Polis devriyesi var	2	1
• Bekçi uygulaması var	5	1
• Güvenli değil	1	1
• Gasp	4	1
• Alkol bağımlılığı ve saldırganlık	5	5
• Madde bağımlılığı ve saldırganlık	13	10
• Hırsızlık	7	3
• Kavga gürültü	4	5
• Diğer	28	22

b. Sosyal Çevresel Koşullar	-	-
• Yeterli	11	7
• Yetersiz	3	5
• Daha iyi olabilir	4	7
c. Fiziki Çevresel Koşullar	-	-
• Kirlilik	-	-
• Kirliliği Ortadan Kaldırmaya Yönelik Hizmetler	-	-
• Var	-	-
• Yok	1	1
• Daha iyi olabilir	4	1
• Çöp ve Atıklardan Meydana Gelen Kirlilik	-	-
• Var	-	-
• Yok	-	-
• Olmasa iyi olurdu	-	2
• Görüntü Kirliliği	-	-
• Var	1	-
• Yok	-	-
• Olmasa iyi olurdu	-	-
• Su Kirliliği	-	-
• Var	1	-
• Yok	-	-
• Olmasa iyi olurdu	2	-
• Hava Kirliliği	-	-
• Var	-	-
• Yok	-	-
• Olmasa iyi olurdu	-	-
• Alt ve üst yapı koşulları	-	-
• Uygun fiyatlı	-	-
• Ucuz	-	-

• Pahalı	1	-
• Bakımlı	-	-
• Bakımsız	15	7
• Gürültü	-	-
• Kavgalar	-	2
• Trafik	9	8
• Diğer	1	2
• Sessizlik ve Sakinlik	4	2

Şekil 9: Gaziosmanpaşa Mahallesi'nde Bulunan Terk Edilmiş Tren İstasyonu (Solda) ve Gaziosmanpaşa Mahallesi'nde Bir Yol Ayrımı ve Güvenli Olmayan Noktada Bekleyen Yaya (Sağda)

4. Kent Mimarisi ve Tarihi Doku

Balıkesir'de yer alan bazı binalar tescilli tarihi konutlardır; ancak yenileme çalışmalarının yeterli olmamasından dolayı birçoğu kullanılamaz durumda ve etrafındaki mahalle sakinlerinin yaşam alanını tehdit eder durumdadır. Muhtarlarla yapılan görüşmeler neticesinde ortaya çıkan Tablo 4'e bakıldığında bu binaların yıkılmak üzere olduğu söylenmektedir. Bu durum sokaktan geçenler için tehlike oluşturduğu ifade edilmektedir. Bunların dışında kenti oluşturan binaların az katlı olması şehir sakinlerini memnun etmektedir. Bahsi geçen sorunlar merkezde yer alan mahalleler için geçerlidir. Merkez mahalleler aynı zamanda şehrin en eski mahalle yerleşimini meydana getirmektedir. Sokak genişlikleri dardır. Ulaşımın zor sağlandığı ve park yerleri açısından kısıtlı imkânlarla sahip mahallelerdir. Bu nedenlerden dolayı görüşmeye katılan muhtarların çoğu yenileme çalışmalarından yana bir tutum sergilemektedir. Çevre mahallelerin bazılarında ise tarihi konutların sayısı az, bazı mahallelerde ise hiç yoktur.

Tablo 4: Kent Mimarisi ve Tarihi Doku Kriterine Yönelik Söylemlerin Kod Matris Sonuçlarının

Sayısal Gösterimi

KULLANILAN TEMA VE KOD İSİMLERİ	Merkez Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)	Çevre Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)
Kent Mimarisi ve Tarihi Doku		
a. Binaların Durumu	-	-
• Memnunum	1	2
• Memnun Değilim	8	2
• Daha iyi olabilir	1	-
• Az Katlı	-	2
• Çok Katlı	-	-
b. Kentteki Yapıların Birbiriyle Uyumu	-	-
• Var	-	-
• Yok	1	-
• Uyumlu hale getirilebilir	3	-
c. Tarihi Yapılar ve Korunması	-	-
• Tarihi Yapılarla İlgili Bilinçlendirme	-	-
• Var	1	-
• Yok	-	-
• Yapılabilir	1	-
• Yenileme Çalışmaları Var	-	-
• Yenileme Çalışmaları Yok	9	-
• Yenileme Çalışmaları Olabilir	14	-

Aygören, Dumlupınar ve Hacı İlbey mahallelerinde metruk yapılara çokça rastlanmaktadır. Katılımcıların tarihi konutlarla ilgili görüşleri, tarihi konutların bakımının yapılarak yeniden kullanıma sunulmasının veya tamamen yıkılmasının doğru olduğu düşünülmektedir. Balıkesir Büyükşehir Belediyesi'nin Balıkesir şehrinin bazı tarihi yapıların yenileme çalışmalarını üstlendiği görülmüştür (Şekil 10). Sözü geçen ve restorasyon

gören yapılar ağırlıklı olarak Hacı İlbey, Aygören, Dumlupınar mahallelerinde toplanmaktadır.

Şekil 10: Aygören Mahallesi'nde Metruk Bir Yapı (Solda) ve Aygören Mahallesi'nde Tehlike Oluşturan Eski Konut (Ortada) ve Restorasyon İşlemiyle Onarılan ve Herhangi Bir İşlemlerle Onarılmayan İki Yapı (Sağda)

Balıkesir'de bulunan meydanlar şehrin çeşitli noktalarında oluşturulmuştur. Bu meydanların alan büyüklükleri değişebilmekte ve kullanım amaçları farklı olabilmektedir. Bununla birlikte Zağnos Paşa Cami önünde 2019-2021 yılları arasında oluşturulan Zağnos Paşa Kent Meydanı gözlemlenen en büyük kent meydanlarından biridir. Bunlara ek olarak şehrin okunabilirliğini arttıran yer yön bildiren levhaların şehrin kavşak noktalarında yer aldığı görülmüştür (Şekil 11).

Şekil 11: Zağnos Paşa Cami (Solda) ve Kurtdereli Spor Salonu Önünde Yer Alan Kavşaktaki Yer-Yön Tabelaları (Sağda)

5. Gelenekler, Pazar Yerleri ve Festivaller

Kentsel yaşanabilirliğin göstergelerinden biri olarak belirlenen gelenekler, pazar yerleri ve festivallerle ilgili bakıldığında; gelenekler konusunda merkez mahallerdeki muhtarlar şehir sakinlerini duyarlı, komşuluk ilişkilerine sahip, hoşgörülü, hassasiyet sahibi ve kadın erkek arasında eşitsizlik yaratabilecek

uygulamaların olmadığı belirtilmiştir. Bununla birlikte komşuluk ilişkilerinin daha da geliştirilebileceği, duyarlılığın ve hassasiyetin olduğunu ama bunların geliştirilmeye ihtiyacı olduğu vurgulanmıştır. Çevre mahallelerdeki muhtarlardan alınan yanıtlar değerlendirildiğinde benzer yanıtlar verdikleri görülmüştür (Tablo 5).

Mahalle muhtarlarının şehirde bulunan pazar yerlerine ve alışveriş merkezlerine yönelik algılarına bakıldığında; merkez mahallelerdeki muhtarlar çarşuyu yakın ve erişilebilir bulmaktadırlar. Buna karşılık olarak çevre mahallelerdeki muhtarlar çarşuyu uzak ve kolay erişilemeyen bir yer olarak görmektedirler. Bu görüşlere rağmen her iki grupta yer alan mahalle muhtarları çarşının şehir için yeterli olduğunu düşünmektedirler. Alışveriş merkezlerini şehrin merkezinde bulunan mahalle muhtarları sayıca yeterli bulmakta ve oturma alanları için yakın olarak nitelendirmekteyken çevre mahalle muhtarları alışveriş merkezlerini sayıca yetersiz bulmakta ve buldukları oturma alanlarına uzak mesafede olduğunu düşünmektedirler. Belirli günlerde kurulan pazar alanlarını ve mahallerde açılan marketleri merkez mahallelerdeki muhtarlar mesafe açısından yakın ve sayı bakımından yeterli bulmaktayken çevre mahallelerdeki muhtarlar kurulan pazar alanlarını sayı bakımından yeterli bulmakta olup mesafeyle ilgili çekimser kalmışlardır. Çevre mahalle muhtarları benzer şekilde marketleri sayı bakımından yetersiz bulmaktadırlar. Sene içinde şehirde kurulan panayırların (Hanımeli pazarları, Ramazan ayında gerçekleştirilen sergiler vs.) sayısını ve niteliğini merkezdeki mahalle muhtarları yeterli bulmaktayken çevre mahallelerdeki muhtarlar yetersiz bulmaktadırlar (Tablo 5).

Tablo 5: Gelenekler, Pazar Yerleri ve Festivaller Kriterine Yönelik Söylemlerin Kod Matris Sonuçlarının Sayısal Gösterimi

KULLANILAN TEMA VE KOD İSİMLERİ	Merkez Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)	Çevre Mahalle Muhtarlarının Verdikleri Yanıtlar için Oluşturulan Kod Matris Sonuçları (Toplam)
Gelenekler, Pazar Yerleri ve Festivaller		
a. Gelenekler	-	-
Komşuluk ilişkileri	-	-
• Memnunum	19	16

• Memnun değilim	3	-
• Daha iyi olabilir	5	4
Hoşgörü	-	-
• Memnunum	4	4
• Memnun değilim	2	-
• Daha iyi olabilir	1	1
Duyarlılık	-	2
• Memnunum	9	5
• Memnun değilim	3	1
• Daha iyi olabilir	7	-
Hassasiyet	-	-
• Memnunum	7	2
• Memnun değilim	1	1
• Daha iyi olabilir	6	0
Kadın ve Erkeğe Yönelik Uygulamalar	-	-
• Yeterli	7	4
• Yetersiz	1	-
• Farklı Bir Uygulama Var	3	2
• Farklı Bir Uygulama Yok	17	15
b. Pazar yerleri	-	-
Çarşı	-	-
• Yakın	21	8
• Uzak	-	10
• Yeterli	15	9
• Yetersiz	3	-
Alışveriş Merkezleri	-	-
• Yakın	1	-
• Uzak	-	-
• Yeterli	1	-
• Yetersiz	-	-

Pazar Alanları	-	-
• Yakın	2	-
• Uzak	-	-
• Yeterli	2	1
• Yetersiz	-	1
Marketler	-	-
• Yakın	2	-
• Uzak	-	-
• Yeterli	-	-
• Yetersiz	-	-
Panayır	-	-
• Yeterli	-	1
• Yetersiz	2	-
c. Festivaller	1	1
Spor Etkinlikleri	5	4
Spor Tesisleri ve Sosyal Tesisler	-	-
• Yeterli	-	-
• Yetersiz	-	14
• Uygun Fiyatlı	2	-
• Ucuz	-	11
• Pahalı	-	-
• Bakımlı	-	2
• Bakımsız	-	-
Spor Dallarında Eğitim	-	-
• Var	-	-
• Yok	2	9
Uygun Fiyatlı	-	1
• Ucuz	-	-
• Pahalı	1	1
Futbol Turnuvası	-	-

• Var	-	1
• Yok	1	2
Turnuvalar Düzenlenebilir	1	-
Kültürel Etkinlikler	4	3
Kütüphane		-
• Yeterli		-
• Yetersiz	1	1
• Uygun Fiyatlı		-
• Ucuz		-
• Pahalı		1
• Bakımlı	-	-
• Bakımsız	-	-
Müze	-	-
• Yeterli	-	-
• Yetersiz	1	-
• Uygun Fiyatlı	-	-
• Ucuz	-	-
• Pahalı	-	-
Konser	-	-
• Yeterli	-	-
• Yetersiz	2	4
• Uygun Fiyatlı	-	-
• Ucuz	-	-
• Pahalı	1	3
Tiyatro	-	-
• Yeterli	-	1
• Yetersiz	4	3
• Uygun Fiyatlı	1	-
• Ucuz	-	-
• Pahalı	1	1

Sinema	-	-
• Yeterli	-	-
• Yetersiz	2	5
• Uygun Fiyatlı	-	-
• Ucuz	-	-
• Pahalı	-	-

Balıkesir şehrinde kurulan pazar yerlerinin bir kısmı çatı sisteminin olduğu yerlerde, bir kısmı ise herhangi bir çatı sistemi olmayan sokak aralarına kurulduğu tespit edilmiştir. Çatı sistemine sahip yerler, pazarların kurulmadığı bazı günlerde mahalle sakinleri tarafından otopark alanı veya hanımeli pazarı olarak kullanılmaktadır (Şekil 12). Sözü geçen bu durumlarda pazar yerleri, kuruldukları günlerde ve kuruldukları yerlerde trafik yoğunluğunu arttırmaktadırlar.

Şehirde düzenlenen festivallerle ilgili mahalle muhtarlarına görüşleri sorulduğunda; merkez mahallerdeki muhtarlar spor etkinliklerinin olduğunu ve uygun fiyatlı olduğunu söylerken spor dallarındaki eğitimin az sayıda ve pahalı olduğunu belirtmektedirler. Bununla birlikte müze, konser tiyatro, sinema gibi kültürel etkinliklerin olduğunu sayıca yetersiz ve pahalı olduğunu düşünmektedirler. Çevre mahallerdeki muhtarlar ise spor etkinliklerinin olduğunu ancak sayıca yetersiz kaldığını bununla birlikte verilen spor eğitimlerinin yetersiz kaldığını ve verilen spor eğitimlerinin ise kimine göre ucuz kimine göre pahalı kaldığını ifade etmektedirler. Bunlara ek olarak müze, tiyatro, sinema ve konser gibi kültürel etkinliklerin sayıca yetersiz ve pahalı olduğu konusunda merkez mahallelerdeki muhtarlarla hem fikir oldukları anlaşılmaktadır (Tablo 5). Bazı alanlar festivaller kapsamında değerlendirildiğinde, birden fazla misyonu üstlenen mekânlar olarak ortaya çıkmaktadır. Bir başka ifadeyle otopark olarak kullanılan yerler, gerektiğinde festival, fuar ve miting gibi faaliyetlere ev sahipliği yapmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12: Bahçelievler Mahallesi'nde Kurulan Cumartesi Pazarı (Solda), Bahçelievler Mahallesi Çarşamba Pazarı'nda Kurulan Hanımeli Pazarı (Ortada) ve Fuar, Kongre, Festivallerin Gerçekleştirildiği ve Otopark Olarak Hizmet Veren Alandan Bir Görünüm (Sağda)

SONUÇ

Şehirsel yaşanabilirlik kavramıyla ilgili yapılan literatür değerlendirmesi sonucunda yerli literatürde davranışsal coğrafya bakış açısıyla oluşturulmuş çalışma sayısının yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Şehirlerde hızlı nüfuslanmanın sonucu olarak günümüzde de devam eden bir takım problemler bulunmaktadır. Şehirlerin günden güne büyümesi şehir içinde ulaşım, çevre ve güvenlik sorunu gibi bazı problemleri ortaya çıkarmaktadır. Bu araştırmada Balıkesir şehrinde bu sorunların yoğunlaştığı alanları şehir sakinlerinin algısı üzerinden tespit etmek amaçlanmıştır.

Sözü geçen amaç doğrultusunda oluşturulan birtakım hipotezler ve araştırma soruları verilmiştir. Araştırma sonunda, "Bu hipotezlerin hangileri doğrulandı?" ve "Araştırma sorularına bir yanıt bulunabildi mi?" diye bakılacak olursa; yeşil alan mevcudiyeti, erişebilirlik açısından sorunlu olmasa da yeşil alanların kapladığı alanın genişletilmesi ve Atatürk Parkı kadar olmasa da büyük parkların her mahallede olması beklenmektedir. Dolayısıyla ilk hipotez doğrulanmıştır. Rekreatyonel alanların artışı şehir sakinlerini memnun bırakmaktadır. Ulaşım imkânlarında çeşitliliğin artması insanları memnun etmektedir. Bununla birlikte ulaşım sistemi içinde kullanılan araçların ücret tarifeleri pahalı bulunmaktadır. Toplu taşıma faaliyetlerinde sefer sıklığının az olması özel araç kullanımını teşvik etmektedir. İkinci hipotez, ekonomik faktörlere bağlı olarak ortaya çıkan ücret tarifesi göz ardı edildiğinde doğrulanmış sayılabilir. Üçüncü hipotez kendini en başta doğrulayan bir yargı içermektedir. Buna rağmen yine de araştırma sırasında üçüncü hipotezi destekleyecek örnek alan tespit edilmiştir. Bahsi geçen bu alan Sütlüce ve Yıldız Mahalleleri'dir. Adı geçen mahalleleri rahatsız eden kokuya sahip Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi yerleşim yerlerinden uzağa taşındığı takdirde halkta memnuniyet oluşturacağı anlaşılmıştır. Araştırma sorularına dair cevaplar araştırmada bulgularla verilmeye çalışılmıştır.

Birinci soru için şunlara ulaşılmıştır: Ulaşımın genel olarak rahat, ancak detaylı bakıldığında, şehrin merkezinde yer alan mahallelerle çevresinde bulunan mahalleler arasında farklılıkların olduğu tespit edilmiştir. Merkezdeki mahallelerde ulaşım yaya olarak sağlanmaktadır daha kolay herhangi bir araçla ise zor sağlanmaktadır. Çevre mahallelerdeyse bu durum değişmekte

olup özel araç kullanma eğiliminin arttığı ve bu nedenle ulaşımın rahat olduğu görünmektedir. Bu açıklamalara dayanarak ulaşım, aktarma sayısının çokluğu ve kısa mesafede uygulanan ücret tarifeleri yüzünden ulaşımın pahalı olduğu çıkarımı yapılabilir.

İkinci soruya yönelik olarak şunlar söylenebilir: Şehir sakinlerinin çoğunluğu şehirde yapılan aktiviteleri yeterli görmekte ama pahalı bulmaktadır. Bir kısım şehir sakinleri ise sadece yeterli görmektedir. Bu açıklamalara bağlı olarak aktivitelerin yeterli ancak ekonomik anlamda erişilebilir olmadığı sonucu çıkmaktadır.

Üçüncü soruda hava kirliliğine yönelik çalışmaların yeterli görülüp görülmediğiyle ilgilidir. Bu soru alt yapı ve üst yapı değerlendirmesinden anlaşılmaktadır. Bununla beraber kömür yakımı, doğal gaz kullanımının şehirde yaygınlaşmasına bağlı olarak hava kirliliği azalmıştır.

Son soruda otopark, yeşil alan ve trafik yoğunluğuyla ilgili çözümler için halkın düşüncesi sorulmaktadır. Görüşme cevaplarına göre şehir merkezinde, özellikle çarşıda, otopark ve yeşil alan sorunuyla karşılaşmıştır. Çevre mahallelere gidildiğinde bu sorunlar daha az ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde trafik yoğunluğundan dolayı oluşan şikâyetler merkezde toplanırken, çevre mahallelerde bu şikâyetler azalmaktadır. Sözü geçen sorunlara sunulan çözümlerin MİA'da yetersiz kaldığı gözlenmiştir. Sonuç olarak son soruda sıralanan sorun ve eksikliklere yönelik olarak uygulanan çözümler yeterli değildir.

Balıkesir'de ortaya çıkan problemlerin detayına inilecek olursa bu problemler önem sırasına göre şöyle sıralanabilir: Erişebilirlik bakımından otobüs seferlerinin, taksi dolmuş ve minibüs araçlarındaki gibi sık aralıklı olmaması, kamu alanlarına ve binalarına erişim güçlüğüne yol açmaktadır. Erişebilirlik açısından işe gidiş ve işten çıkış saatlerinde özel araçların kullanım fazlalığından kaynaklanan trafik yoğunluğu, oturma alanlarıyla iş ve ticaret alanları arasında geçen süreyi arttıran bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Yaşanabilirliğin erişebilirlik kriteri bulgulara göre değerlendirildiğinde; muhtarlar, aktarmalı ulaşımı kullananlar için toplu taşıma araçlarına ulaşmanın zorlaştığını ve toplu taşıma ücretinin pahalılaştığını belirtmektedirler. Bu durumda bir yere ulaşırken kullanılan toplu taşıma aracının sayısına bağlı olarak; ulaşımın kolay veya zor ya da ucuz veya pahalı olmasıyla ilgili katılımcılara ait görüşlerin değiştiği söylenebilir.

Şehir içi ulaşım, AVM'lere, kültürel faaliyetlere, açık alanlara ve parklara erişimi muhtarların görüşmelerde vermiş olduğu ifadelerle dayanarak açıklamak gerekirse; şehirde kültürel, sportif, eğlence faaliyetleri yeterli sayıdadır; ancak ekonomik anlamda ulaşılabilir değildir. Dezavantajlı grup olarak ifade edilen yaşlılar ve engelliler için sunulan hizmetlerin daha iyi olması beklenmektedir.

Yeşil alan mevcudiyeti kriterinde tespit edilen bulgulara göre çıkarılan sonuçlar şöyledir: Yeşil alanlara erişmek kolaydır ancak kişi başına düşen yeşil alan miktarı görüşmeye katılanlar için yetersiz bulunmaktadır. Görüşme analizlerinden anlaşıldığı kadarıyla park ve çevre düzenlemeleri katılımcıları kısmi olarak memnun etmektedir. Böyle bir sonuca göre park ve çevre düzenlemelerinin yetersiz kaldığı söylenebilir. Parkın içinde bulunan yürüyüş, oyun ve spor alanları sınırlı bir şekilde ihtiyaçlara cevap verdiği görüşme sonuçlarından çıkarılmaktadır.

Çevresel kaliteyi sağlamada güvenlik, önemlidir. Suç verileri bir mekânın güvenli olup olmadığına dair nicel değer ifade ederken bireylerin kendisini güvende hissedip hissetmemeleri güvenlikle ilgili nitel bir değer ifade etmektedir. Muhtarlarla yapılan görüşmeler sonucunda yaşadıkları mahalleleri güvenli bulmaktadırlar. Katılımcılar bazı mahalleleri metruk binalardan ve toplum huzurunu bozan asayiş olaylarının çokça yaşanmasından dolayı güvenli bulmamaktadırlar.

Kirlilik, çevresel kaliteyi gösteren önemli etkenlerden diğeridir. Sütluce Mahallesi yakınlarında bulunan "Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi" bir diğer ifadeyle şehir çöplüğü, şehrin çevreye doğru genişlemesi nedeniyle yerleşme yakınında kalmıştır. Sözü geçen alanın yaydığı kötü kokular mahalle sakinlerini olumsuz etkilemekte ve bu mahallelerde çevresel kalite azalmaktadır.

Kent mimarisi ve tarihi dokuya dair görüşme analizlerinden elde edilen bulgulara göre oturma alanları yakınında, terk edilmiş konutların mevcudiyet durumlarının mahalleden mahalleye değişmektedir. Şehrin kurulduğu Aygören, Dumlupınar, Hacı İlbey ve Hacı İsmail gibi mahallelerde terk edilmiş konutlar fazla, yerleşimin daha yeni olduğu mahallelerde ise yok denecek kadar azdır. Sözü geçen terk edilmiş konutlar için ya restorasyon ya da kentsel dönüşüm için yıkılması muhtarlar tarafından istenmektedir.

Geleneklerle ilgili katılımcıların görüşme analizinden çıkarılabilecek sonuçlardan biri gelenekler bakımından Balıkesir şehrinde, insan ilişkileri samimi olduğudur. Bununla birlikte muhtarlar için Balıkesir şehir sakinleri hoşgörülü ve duyarlı bireylerdir. Geleneklerle ilgili son olarak kadınlara veya

erkeklerle ayrı bir tutumu barındıran uygulamanın olmadığı düşünülmektedir.

Pazar yerleriyle ilgili olarak katılımcılar, semtlere kurulan pazar yerlerinin bulunduğu yerlerden ve kurulduğu günlerden genel olarak memnundurlar. Ayrıca çarşı, merkez mahallelerin muhtarlarına göre yeterli ve yakın, çevre mahallelerin muhtarlarına göre yeterli ve uzak bulunmaktadır. Sonuçta pazar yerleri her bakımdan yeterli görülmektedir. Buna ilave olarak çarşının yeterliliği her mahalle için hemen hemen aynı olmasına rağmen çarşının yakın veya uzak olmasına dair yapılan yorumların değişmesinin nedeni, mahallelerin MİA'ya yakın veya uzak olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Festivaller bakımından görüşme analizlerine göre şehirdeki kültürel ve eğlence etkinliklerinin sayısı yeterli değildir. Görüşmelerden kültürel etkinliklerin, spor faaliyetlerinin, festivallerin ve spor tesislerinin yetersiz olduğu anlaşılmaktadır. Yapılmakta olan kültürel etkinliklerin, festivallerin ve spor faaliyetlerinin, pahalı bulunduğu anlaşılmıştır. Erişebilirlikle ilgili söylenenlere paralel olarak bahsi geçen aktivitelerin ekonomik anlamda erişilebilir olmadığı sonucu çıkarılabilir.

Balıkesir şehrinin yaşanabilirlik değerlendirilmesi sonucunda belirlenen 9 kıstasın çoğunu sağlamaktadır. Örneğin; Zağnospaşa Cami ve Meydanı insanların toplumsal birlikteliğini ve iletişimini destekleyen mekân olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte merkez mahallelerde erişim ve arazi kullanım politikaları insanların yürüyüş yolları gözetilerek oluşturulduğu, görüşmede ulaşım ile ilgili sorulara verilen yanıtlardan ve görüşme ifadelerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca insanların tarihi hatırlamasını sağlayan irili ufaklı yapıtların, anıtların yapıldığı görülmektedir. Çamlık Tepesi ve şehrin çeşitli yerlerinde bulunan Atatürk anıtları bu duruma örnek gösterilebilir.

Balıkesir şehrinin bazı kriterlerde sahip olduğu eksikliklere rağmen genel olarak yaşanabilir bir yer olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte gelişime açık olan yönleri vardır. Şehrin sürekli bir değişim ve dönüşüm içinde olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Balıkesir'in şehirselleşmesine dair sonuçları, şehrin bu değişim ve dönüşümüne bağlı olarak önümüzdeki yıllarda farklılıklar gösterebilir. Bahsi geçen farklılıkların yönü olumlu ya da olumsuz şekilde olabilir. Bunu belirleyecek olan unsur, şehir sakinlerinin beklentilerinin şehirde karşılayıp karşılayamaması olacaktır.

Buna karşın görüşme analizlerinden çıkan sonuca göre hazırlanmış kelime bulutunda, Balıkesir şehrinin güvenli bir yer olduğu sonucu çıkmıştır (Şekil 13). Buna göre hizmetler bakımından yeterli, şehir sakinlerinin buldukları

karşılandığıyla ilgili kıyaslamadan kaçınılmalıdır. Ayrıca şehir sakinleriyle yapılacak görüşmelerden ya da diğer kaynaklardan elde edilen verilere göre şehirde bulunan eksikliklerin neler olduğu tespit edilmelidir. Sorunun üstesinden gelmeye yerel ve hatta merkezi yönetim, dâhil edilmelidir. Bu eksikliklerin giderilmesinde sözü geçen müdahale yeterli gelmiyorsa şehir hakkında duyarlılık oluşturan kampanyalar düzenlenmelidir.

Ülkemizde şehirselleşme üzerine yapılan araştırmaların birçoğunda, **sahaya inmeksizin** durum tespiti yapıp çözüm önerisi sunulduğu görülmüştür. Coğrafyacılar için saha çalışmasının olmazsa olmaz bir araştırma tekniği olduğu düşünülürse; ulaşımda sinyalizasyon, ulaşım türleri, kamusal alanların sınırlılığı gibi sorunların yerinde görülüp tespit edilmesi ve buna göre çözüm üretilmesi gerekmektedir. Böylece hem çözüm üretirken zaman kaybının oluşmasının önüne geçilmiş olacak hem de üretilen çözümlerin somut ve daha uygulanabilir bir hal alması sağlanacaktır. Görüşmelerde de ifade edildiği gibi **aktarmalı ulaşımdan** vazgeçilmelidir. Toplu taşıma araçlarının ulaşım güçlüğü yaşanan mahallelerde sefer sıklığı artırılmalıdır.

Yeşil alan mevcudiyetinin Balıkesir şehrinde tam anlamıyla irdelenebilmesi için kişi başına düşen yeşil alan miktarı mahalle bazında bilinmeli ve Türkiye ortalamasıyla karşılaştırılmalıdır. Yürüyüş mesafesi olmadan yapılan yeşil alanların erişilebilirliğini gösteren uzaklık haritasının Avrupa Çevre Ajansı'nın tavsiye ettiği 15 dakikalık yürüyüş zamanı esas alınarak yeniden düzenlenmelidir. Şehir merkezinde bulunan otopark alanlarının yetersizliğine karşı bir mahalle muhtarının vermiş olduğu "Atatürk Parkı'nın altına yeraltı otoparkı yapılabilir." önerisi projelendirilerek hayata geçirilebilir. Çocuk oyun alanlarının daha güvenli hale getirilmesi gerekmektedir. Çocuk oyun parklarının yer seçimi sırasında olası bulgularda bahsedilen risklere karşı güvenlik önlemleri alınmalıdır.

Çevresel kaliteyi oluşturan fiziksel çevre unsurlarında yaşanan sorunlardan ilk akla gelen kirliliktir. Kirlilik türlerinden bir veya bir kaçına maruz kalan mahalleler için bu kirlilik türlerinin nedenleri ortamdaki uzaklaştırılmalıdır. Bu önerinin somut örneği Katı Atık Düzenli Depolama Tesisi'nin başka bir yere taşınması veya bu kirlilik alanının mümkünse geri dönüşüm tesisine dönüştürülmesi şeklinde olabilir.

Eğitimde fırsat eşitliğini sağlamak adına gençlik merkezlerinde dar gelirli ailelerin çocukları için talep doğrultusunda ücretsiz etüt hizmeti verilebilir. Sosyal tesislerde, belediyeye ait spor tesislerinde, yarı zamanlı olarak Balıkesir

Üniversitesi Beden Eğitimi Spor Yüksek Okulu'nda eğitim alan öğrenciler çalıştırılarak spor eğitiminden düşük gelire sahip ailelerin çocuklarının da faydalanması sağlanabilir.

Güvenlik bakımından şehirde genel olarak problem görülmesi de bekçi uygulamasının her mahalleye yaygınlaştırılması gerektiği düşünülmektedir. Böyle bir uygulama sokaklarda günden güne artan güvenlik kameralarının caydırıcılığını destekleyecektir.

Kent mimarisi ve tarihi doku kriterinde bir sorun olarak gösterilen yıkılmaya yüz tutmuş tarihi binaların restore edilmesi gerekmektedir. Ayrıca mahallelerde yer alan kurtarılamayacak durumda olan metruk olup tescilli tarihi bina olmayan binalar kentsel dönüşümle ortadan kaldırılmalıdır.

Gelenekler, pazar yerleri ve festivaller için verilebilecek önerilerden bahsetmek gerekirse bunlardan biri geleneklere yöneliktir. Şehir sakinlerinin hem birbirine hem de çevresine karşı duyarlı olması için yapılan sosyal sorumluluk kampanyalarının çoğaltılması gerekmektedir. İnsanların iletişim kurabileceği kamusal alan olarak bilinen meydanlar çoğaltılmalıdır. MİA'nın çevre mahallelere uzak kaldığı göz önüne alınacak olursa böyle ticaret alanların alternatifi, şehrin başka mahallelerinde oluşturulmalıdır. Pazar yerlerinin sayısına, kurulduğu yerlere ya da günlerine dair bir memnuniyetsizlik yoktur. Bununla birlikte pazar yerleri kapalı alanlara dönüşmelidir. Böylece meteorolojik hava olayları arasında yer alan yağış, rüzgâr, aşırı sığa ve soğuga karşı tezgâh açan pazarcılara ve alışverişe gelen şehir sakinlerine konforlu bir ortam sunulmuş olacaktır. Festivallere verilebilecek önerilerden biri doğal yaşam parkı yapılabilir. Sadece çocuklara ve gençlere yönelik değil aynı zamanda yetişkinlere yönelik aktiviteler olmalıdır.

Araştırmanın ve önerileri göz önüne alındığında, sürekli bir değişim içinde bulunan Balıkesir'in şehirsel yaşanabilirlik durumu aralıklı olarak araştırılmalı ve değişen koşullara göre şehirsel yaşanabilirliği arttıran öneriler geliştirilmelidir. Önerilerin bir kısmı, muhtarlarla görüşmelerde belirtilen ifadelerden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu görüşmeler, ilerleyen zamanlarda muhtarların haricinde seçilmiş bireylerden oluşan grup/lar için yapılabilir. Böylece öneri geliştirmede şehirdeki sorunlara maruz kalan kişilerin dâhil edilmesi sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Açıkğöz, Ö. (2007). Şehir, şehir toplumu ve şehir sosyolojisi. *Sosyoloji Konfer-*

ansları Dergisi, 35, 57-88.

Ayres, R. L. (1975). Development policy and the possibility of a “Livable” future for Latin America. *American Political Science Association*, 69 (2), 507-525.

Balikesirim. (2021). *Zağnos Paşa Meydanı ve Çamlık ne zaman açılacak?* <http://www.balikesirim.net/kultur-sanat/zagnos-pasa-meydani-ve-camlık-ne-zaman-acılacak-h13947.html> (Erişim Tarihi: 22.12.2021).

Beyazıt, E. (2007). *Kent yaşanabilirliğini artıran yaya mekânlarının türler arası ulaşım sistemi içinde irdelenmesi: Kabataş Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Beyhan, G., Peker, Z., Polat, E. ve Şenol, P. (2013). Kentsel/mekânsal yaşanabilirlik üzerine kavramsal bir çözümleme. 25. *Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi “Yaşanabilir Kentler”*. Bursa: Cihan Matbaa, ss. 23-28.

Cervero, R. (2009). Transport infrastructure and global competitiveness: Balancing mobility and livability. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 626, 210-225.

Cürebal, İ., Efe, R., Soykan, A. ve Sönmez, S. (2008). Balıkesir kent merkezinin alanı ile jeomorfolojik birimler arasındaki ilişkinin CBS ve UA yöntemleriyle belirlenmesi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Ulusal Jeomorfoloji Sempozyumu, Çanakkale.

Çetinkaya, S. ve Aliğaoğlu, A. (2020). Şehirselleşme kavramının literatürdeki yerinin değerlendirilmesi. *Turkish Studies - Social*, 15 (6), 2901-2918. <https://dx.doi.org/10.47356/TurkishStudies.45298>

Ersoy, M. (2015). *Kentsel planlamada standartlar*. İstanbul: Ninova Yayıncılık.

Gough, M. Z. (2015). Reconciling livability and sustainability: Conceptual and practical implications for planning. *Journal of Planning Education and Research*, 35 (2), 145-160.

Gölbaş, A. (2016). Yerleşim yerlerinin seçiliş biçimleri: Neolitik kıyı yerleşmelerine bir bakış. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9 (46), 317-326.

Hashimoto, A. and Kodama, M. (1997). Has livability of Japan gotten better for 1956-1990: A DAE approach, *Social Indicators Research*, 40 (3), 359-373.

İncedayı, D. (2004). Çevresel duyarlılık bağlamında davranış biçimi olarak “Sürdürülebilirlik”. *Mimarlık Dergisi*, 318, 39-43.

Kashef, M. (2015). Urban livability across disciplinary and professional boundaries. *Frontiers of Architectural Research*, 5, 239-253.

Konca, A. (2004). Çağdaş kentsel yaşanabilirlik değerleri ve Gebze örneğinde irdelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kocaeli: Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü, Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü.

Melikoğlu Eke, A. S. (2014). *Mekânın yaşanabilirlik değeri üzerine sistem odaklı bir model önerisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü.

Mirioğlu, G. (2019). *Balıkesir kentinde kadınların kamusal mekân kullanımı: Feminist bir perspektif*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Omuta, G. E. D. (1988). The quality of urban life and the perception of livability: a case study of neighbourhoods in Benin City, Nigeria. *Social Indicators Research*, 20 (4), 417-440.

Pinterest. (2021). *Avlu/Balıkesir, Turkey*. <https://tr.pinterest.com/pin/778208010582853092/> (Erişim Tarihi: 22.12.2021).

T.C. Çevre Şehircilik ve iklim Değişikliği Bakanlığı (2018). *Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği*. <https://webdosya.csb.gov.tr/db/mpgm/icerikler/ek-2-tablo-17-mayis-20180214143000.pdf> (Erişim Tarihi: 12.01.2023).

Tanoğlu, A. (1954). İskân coğrafyası: Esas fikirler, problemler ve metod. *Türkiyat Mecmuası*, 11, 1-35.

Usta, G. (2020). Mekân ve Yer Kavramlarının Anlamsal Açından İrdelenmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*, 10 (1), 25-30.

Uzun, A. ve Yiğit, R. (2021). Merkezi İş Alanlarındaki Görsel Kirliliğin İncelenmesi: Balıkesir Merkezi İş Alanı Örneği, *Kent Akademisi*, 14 (2), 300-314.

Yanık, G. (2019). *Yaşanabilir şehir kapsamında açık rekreasyon alanlarının cbs ile analizi: Adapazarı örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EVALUATING THE RELIABILITY AND ACCURACY OF SOCIAL MEDIA AS A SOURCE OF HEALTH INFORMATION: A CASE STUDY OF HYPERTENSION RELATED VIDEOS ON YOUTUBE

Murat Ertan DOĞAN¹

Abstract

Information about health problems and diseases given in the media has a crucial impact on preserving public health. The emerging developments in communication technologies as Web 2.0 have let many of different contents to show up on Internet and social media platforms right alongside the conventional media. However, information sharing on the causal claims and solutions of health issues by persons of no medical expertise may cause misinformation of individuals and harm their health. Individuals searching for solutions to their health problems most probably come across the content provided by YouTube. This study center upon YouTube videos that comprise content about health problems. The main purpose of this study is to investigate how many of the videos related to health issues on YouTube include content with scientific basis. Consequently, this study focuses on how Hypertension/High Blood Pressure problems are shown in the content of YouTube videos. Hypertension/High Blood Pressure is the most frequently encountered health problem in Turkey due to the “2018 Statistics of Diseases/Health Problems Declared by Individuals” of Turkish Statistical Institute with a ratio of %15,8. In this context, the set of research questions o the study is designed as: (1) Which typification (causal claims and solutions) have been made in videos on YouTube regarding the Hypertension/High Blood Pressure issue? (2) How do the causal claims and solutions differ between video types with and without scientific basis? (3) How does the qualifications (title, profession, etc.) of health experts vary between different types of videos? The study uses content analysis method to investigate the research questions.

Key Words: consumer health information, public health, social media, information dissemination.

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 20.03. 2023- Kabul Tarihi: 02.06.2023

Ertan Doğan, M. (2023), “Evaluating The Reliability And Accuracy Of Social Media As A Source Of Health Information: A Case Study Of Hypertension Related Videos On Youtube”,
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 13, s. 107-121.

SOSYAL MEDYANIN SAĞLIK BİLGİSİ KAYNAĞI OLARAK GÜVENİLİRLİK VE DOĞRULUK DEĞERLENDİRMESİ: YOUTUBE'DAKI HIPERTANSİYONLA İLGİLİ VİDEOLAR ÜZERİNE BİR VAKA ÇALIŞMASI

Özet

Medyada sağlık sorunları ile ilgili verilen enformasyon halksağlığını korumada büyük önem taşımaktadır. Wen 2.0 teknolojileri sonrasında ortaya çıkan gelişmeler konvansiyonel medyanın yanı sıra sosyal media ve internet platformlarında pek çok farklı içeriğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bununla birlikte, hastalıkların ve sağlık sorunlarının nedenleri ve sonuçları hakkında tıbbi uzmanlığı olmayan kişilerce verilen yanlış enformasyon bireylerin sağlığının bozulmasını da sağlayabilmektedir. Sağlık sorunları için İnternet üzerinde çözüm arayan bireylerin büyük bir kısmı YouTube'da bulunan içeriklerle karşı karşıya gelmektedir. Bu bağlamda, bu çalışma YouTube'da sağlık sorunları ile ilgili içerikler üzerine odaklanmaktadır. Çalışmanın esas amacı, YouTube'da paylaşılan sağlıkla ilgili içeriklerin bilimsel bir dayanağı olup olmadığını sorgulamaktır. Bu doğrultuda, bu çalışma YouTube videolarında Hipertansiyon/Yüksek Tansiyon'la ilgili içeriklerde ne gibi problemlerle karşılaşıldığını araştırmaktadır. TÜİK'in hekim tarafından teşhis edilen hastalık/sağlık sorunlarının cinsiyet ve yerleşim yerine göre dağılımı 2018 istatistiklerine göre bireylerde Hipertansiyon/Yüksek Tansiyon Türkiye'de en sık görülen hastalıktır (%15,8). Bu çerçevede, çalışmanın araştırma sorusu seti şu şekilde tasarlanmıştır: (1) Hipertansiyon/Yüksek Tansiyon konusuna ilişkin YouTube'daki videolarda hangi tiplendirmeler (nedensel iddialar ve çözümler) yapılmıştır? (2) Nedensel iddialar ve çözümler, bilimsel dayanağı olan ve olmayan video türleri arasında nasıl farklılık gösteriyor? (3) Sağlık uzmanlarının nitelikleri (unvan, meslek vb.) farklı video türleri arasında nasıl farklılık gösteriyor? Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi kullanılarak sorulara cevap aranmıştır. YouTube'da bulunan sağlıkla ilgili içeriklerin büyük bir bölümünün konu ile ilgili tıbbi uzmanlığı bulunmayan kişiler tarafından üretildiği sonucuna ulaşılmıştır.

I. INTRODUCTION

Developments Hypertension (HTN) or high blood pressure is a chronic medical condition in which the blood pressure in the arteries is elevated. HTN is a worldwide public health problem that affects nearly one billion people. The

2010 Global Burden of Disease Study identified HTN as the leading cause of death and disability adjusted life years (DALYs) worldwide (Kumar, Pandey, Venkatraman, & Garg, 2014). Untreated or uncontrolled HTN is health endangering because the illness may end with the death of the individual. Globally cardiovascular disease accounts for approximately 17 million deaths a year, nearly one third of the total. Of these, complications of hypertension account for 9.4 million deaths worldwide every year (WHO, 2013).

In the 2013 global brief of Hypertension report of World Health Organization (WHO, 2003), it is stated that HTN is already a highly prevalent cardiovascular risk factor worldwide because of increasing longevity and prevalence of contributing factors such as obesity (WHO, 2013). Not only is HTN more prevalent in low- and middle-income countries, there are also more people affected because more people live in those countries than in high-income countries (WHO, 2013). HTN has a share of 4.5% on total disease burden in developed and developing countries today. Hypertensive patients rate in US is 24% and %37 in Turkey. The 53% of patients continues medication and only the 27% of the patients' HTN could be controlled through compliance with medication (Öksüz, 2004).

HTN is the most frequently encountered health problem in Turkey due to the "2018 Statistics of Diseases/Health Problems Declared by Individuals" of Turkish Statistical Institute with a ratio of %16. This means that every 1 of 6 individuals over 15 years of age in Turkey has a Hypertension/High Blood Pressure problem (TÜİK, 2018). Having said that, medication for controlling HTN is crucial for individuals' health research on hypertensive patients showed that besides medication 63.9% of the patients in Turkey tend to choose supportive treatments when their blood pressure elevates (Efe, Akça, & others, 2012). These supportive treatments include yoga, Thai Chi, Qigong, acupuncture, aromatherapy, herbal and nutritional supplements. The reason behind the choices of these people may lie under the media's effect on health promotion and communication. Yüksel and Uçar (2011) asserts that a huge increase on health related content the in media brings along the issues about the reliability, validity, and accuracy of the health content. In their study dealing with the opinions about the people on the health content in Turkish Press, Yüksel and Uçar (2011) reveal that news about health can inform the public in wrong ways.

In this direction, issues concerning public health are a significant source of content creation for media in Turkey. Information about health problems and

diseases given in the media has a crucial impact on preserving public health (Shiavo, 2007). The emerging developments in communication technologies as Web 2.0 has let many of different contents to show up on Internet and social media platforms right along side conventional media. Researchers have increasingly recognized the Internet's importance as a promotional medium. Eysenbach and Köhler (2002) claims that Internet users found the health information they were looking for comparatively faster in Germany. The rise of the social media with developing Web 2.0 technologies has become one of the most influential media for content sharing. Individuals tend to share many of their daily life routine on social media. It is possible to say that there are sizeable amount of share of individuals' health concerns on social media. Payek, Kim and Hove (2010) suggest that YouTube is especially proven to be more effective in disseminating advertisement messages and, has gained enormous popularity among Internet users and business advertisers instantly in the past few years. A part of social media, YouTube is a popular video sharing site, that uses Web 2.0 technologies, enabling individuals and corporations to share distinct contents in videos. YouTube allows users to upload user-generated-contents (UGC) and let them to create their own videos. There are different types of videos uploaded in YouTube such as music clips, sections from television programs, commercials, documentaries, films, sports events and etc. Most of the Internet search engines show YouTube videos uppermost in search results of given key words.

Along with the advantage of media to inform and raise the awareness of individuals, unreliable information about health issues and diseases carried by media that does not have a scientific base could gain acceptance by the public. Concordantly, health information on the Internet can dramatically improve consumers' health-care and lifestyle choices (Greenberg, D'Andrea, & Lorence, 2004). However, Web-based information access of the individuals is also concerning about the quality of information used for health issues. The impact of information gathered from Internet can be misleading people for undesired results for their health. Individuals tend to share many of their daily life routine on social media (Abroms & Maibach, 2008). It is possible to say that there is sizeable amount of share of individuals' health concerns on social media. Individuals searching for solutions to their health problems most probably come across the content provided by YouTube. Therefore, this study center upon YouTube videos that comprise content about health problems. Any individual searching a solution for his or her HTN problem has a potential to see the content provided by YouTube. The validity and reliability of some content

about HTN provided by YouTube is questionable. Therefore, the information gathered from YouTube videos may harm individuals' health when there is no scientific background.

In the previous studies Kaya et al. (2023) investigated the accuracy of the information for hypertension treatments on YouTube and conducted research over a total of 360 videos related to HTN. Nearly the half of the videos (%47) analyzed were not useful for HTN patients. Useful videos with quality content regarding HTN were uploaded by physicians and vast majority of the sources of misinformation about HTN on YouTube were uploads of herbalists and nutritionists. Similarly, in their studies AlRyalat et al. (2019) found out that content on blood pressure measurement on YouTube were weak in content and there is a need for quality content upladed by health professionals. In this direction, the quality of the content and identity of the content creators may have significant effect on the health information quality distributed by YouTube videos especially about HTN.

In this context, the set of research questions of the study is designed as: (1) what typification (causal claims and solutions) have been made in videos on YouTube regarding the Hypertension/High Blood Pressure issue? (2) How do the causal claims and solutions differ between video types with and without scientific basis? (3) How does the qualifications (title, profession, etc.) of health experts vary between different types of videos?

The main purpose of this study is to investigate how many of the videos related to health issues on YouTube include content with scientific basis. Consequently, this study focuses on how Hypertension/High Blood Pressure problems are shown in the content of YouTube videos.

2. METHODOLOGY

Sample

As said above HTN is known as 'High Blood Pressure' and 'Hypertension' in the literature. In Turkish language HTN is called as 'Yüksek Tansiyon' or 'Hipertansiyon' so that the YouTube web site was searched with these two Turkish keywords (not key sensitive) in 9 March 2020. After searching with each key word, YouTube results of videos were filtered as the most relevant showed early in the list and were classified by their type. There were about 7,700 results shown for the 'yüksek tansiyon' and 5,060 results for the 'hipertansiyon' key

words in Turkish language setting. Although more than 12,000 results were shown after the search with the two key words, the results were filtered and sorted by relevance. At a later stage, the most relevant 25 videos for each key word search were selected through purposeful sampling. The videos with the same title and identical context were excluded from the sample. The final set of videos remained as 40. There was high incidence of videos overlapping on the results of YouTube. Therefore, the researcher concluded that the sample represented the YouTube videos related with HTN. The number of comments and views of the videos were excluded from analysis. Reaching the concepts and relationships with both keywords were crucial and necessary to explain the obtained data. Content analysis method was used for analysing the data set to show the relevance of scientific basis of the videos.

Coding

Whole selected video's content was the unit of analysis. A coding form is created for collection of data needed. Two experienced coders watched the videos selected for each key word. The videos were categorized by their content and purpose. The categories were as (1) TV news (or excerpts from TV news), (2) public service announcements (PSA), (3) documentaries (or excerpts from documentaries), (4) entertainments, (5) Health themed TV shows, (6) Others (product advertisements, etc.). Videos, which do not include any ads and intended to inform public about health issues, were coded as a PSA. The coding form also included a section to specify the type of the videos by means of ownership if an independent user or a media or health related corporate uploaded them.

The study questions about the qualifications of the health experts in the videos. Accordingly, the coding for included a section questioning the occupation and the title (M.D., Professor, etc.) of the experts present an opinion in the videos. The coders also carefully coded about the causal claims and solutions of HTN asserted by the experts in the videos. The recommended cure about HTN is coded in two categories, (1) medical/scientific, and (2) non-medical/herbal.

In the pre-test stage of coding coders practiced 10 videos that were not included in the sample. The reliability of the coders was measured by Cohen's kappa coefficient, which resulted 0.81.

3. FINDINGS and INTERPRETATION

40 videos were analysed for the data collection process of the study. The majority of the video formats were PSA (18 videos, 43.90%). The second most frequent format was Health Themed TV Shows (14 videos, 34.15%). The other video formats following were Entertainments (5 videos, 12.20%) and, TV news & excerpts (3 videos, 7.32%). Corporates and Institutions uploaded more than half of the videos analysed (26 videos, 63.42%), 14 videos were uploaded by independent user accounts (34.15%). The Frequencies and percentages of the video categories are shown in Table 1. The statistics referring the accounts uploaded the videos are shown in Table 2.

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
TV News & Excerpts	1,00	3	7,32	7,5	7,50
PSA	2,00	18	43,90	45,00	52,50
Entertainments	4,00	5	12,20	12,50	65,00
Health Themed TV Shows	5,00	14	34,15	35,00	100,0
	Total	40	100	100	

Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
Independent User	1,00	14	34,15	35,00	35,00
Corporates & Institutions	2,00	26	63,41	65,00	100,00
	Total	40	100	100	

The minimum video length of the videos was 54 seconds and, the maximum video length was 1 hour 41 minutes (00:01:41:16) and 16 seconds. The total sum of the video length of 40 videos analysed were 7 hours 49 minutes and 1 second (00:07:49:01).

The first research question of the study was aiming to investigate the typification (causal claims and solutions) of videos on YouTube regarding the Hypertension/High Blood Pressure issue. The data showed that causal claims of the HTN were systematic failures in 11 videos (26.83%), genetic/biological

reasons in 10 videos (24.39%), malnutrition in 5 videos (12.20%) and other like obesity, pregnancy, immobility and etc. (14 videos, 34.15%). The percentages and frequencies of Causes of HTN claimed in the videos selected are shown in Table 3.

Table 3. Causes of HTN					
Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
Genetic / Biological	1,00	10	24,39	25,00	25,00
Systematic	2,00	11	26,83	27,50	52,00
Malnutrition	3,00	5	12,20	12,50	65,00
Other	4,00	14	34,25	35,00	100,0
	Total	40	100	100	

The solutions claimed for HTN in the videos were (1) Medication (n=18, 43.90%), (2) herbal cure (n=8, 19.51%), (3) diet (n=8, 19.51%) and, other like exercise, avoiding stress, alcohol, smoking and drugs (n=7, 17.07%). The statistical data for claimed HTN solutions are shown in Table 4.

Table 4. Solutions of HTN					
Value Label	Value	Frequency	Percent	Valid Percent	Cum Percent
Medication	1,00	18	43,90	45,00	45,00
Diet	2,00	7	17,07	17,50	62,50
Herbal cure	3,00	8	19,51	20,00	82,50
Other	4,00	7	17,07	17,50	100,0
	Total	40	100	100	

Second research question of the study intend to clarify the difference of causal claims and solutions between video types with and without scientific basis. The videos offering medication for the solution of HTN are classified as the ones with the scientific basis. In the 27 of 40 videos causes of the HTN was claimed with in medical/scientific basis (67.5%). Among this group of videos the causes of HTN was claimed as genetic/biological factors (n=8, 29.63%), systematic failures (n=8, 29.63%), malnutrition (n=4, 14.81%) and other factors (n=7, 25,93%). Videos with non-medical basis (n=13, 32.50%) present that the causes for HTN as genetic/biological factors (n=2, 15.38%), systematic failures (n=3, 23.08%), malnutrition (n=1, 7.69%) and other factors (n=7, 53.85%).

Therefore, the videos referring non-medical cures substantially associate HTN with non-medical reasons. The cross table of statistics about recommended cure and HTN causes are shown in Table 5.

Table 5. HTN Causes*Recommended Cure (Count, row %, column %, total %)			
<i>HTN Causes</i>	<i>Recommended Cure</i>		Total
	<i>Medical / Scientific</i>	<i>Nonmedical / Herbal</i>	
Genetic / Biological	8,00	2,00	10,00
	80,00%	20,00%	100,00%
	29,63%	15,38%	25,00%
	20,00%	5,00%	25,00%
Systematic	8,00	3,00	11,00
	72,73%	27,27%	100,00%
	29,63%	23,08%	27,50%
	20,00%	7,50%	27,50%
Malnutrition	4,00	1,00	5,00
	80,00%	20,00%	100,00%
	14,81%	7,69%	12,50%
	10,00%	2,50%	12,50%
Other	7,00	7,00	14,00
	50,00%	50,00%	100,00%
	25,93%	53,85%	35,00%
	17,50%	17,50%	35,00%
Total	27,00	13,00	40,00
	67,50%	32,50%	100,00%
	10,00%	100,00%	100,00%
	67,50%	32,50%	100,00%

The correlation between solutions claimed and recommended cure for HTN in the videos are shown in Table 6. According to the statistics given in Table 6, videos recommending a medical a medical/scientific solution to HTN substantially offer medication (in 18 of 40 videos, 66.67%) as a cure. At the same time, 4 of the videos recommending medical/scientific cure for HTN suggest

diet (14.81%) and other solutions (n=5, 18.52) such as exercise, yoga and, avoiding alcohol. None of the videos recommending a medical/scientific cure for HTN solution suggests using herbal cures.

HTN Solutions	Recommended Cure		Total
	Medical / Scientific	Nonmedical / Herbal	
Medication	18,00	,00	18,00
	100,00%	,00%	100,00%
	66,67%	,00%	45,00%
	45,00%	,00%	45,00%
Diet	4,00	3,00	7,00
	57,14%	42,86%	100,00%
	14,81%	23,08%	17,50%
	10,00%	7,50%	17,50%
Herbal Cure	,00	8,00	8,00
	,00%	100,00%	100,00%
	,00%	61,54%	20,00%
	,00%	20,00%	20,00%
Other	5,00	2,00	7,00
	70,43%	28,57%	100,00%
	18,52%	15,38%	17,50%
	12,50%	5,00%	17,50%
Total	27,00	13,00	40,00
	67,50%	32,50%	100,00%
	100,00%	100,00%	100,00%
	67,50%	32,50%	100,00%

The third and the last research question of the study aims to determine the variation of the qualifications (title, profession, etc.) of health between different types of videos. The statistics of video categories hosting health experts are shown in Table 7. The qualifications of the health experts hosted in the videos are categorized in four groups, (1) medical doctors (M.D.), (2) specialist

M.D.s (cardiologists, surgeons, internal diseases specialists and, etc.), and (3) academics (with a title of asst. prof, assoc. prof, and full prof.). Health experts with the M.D. title were the most frequently hosted figures in the videos (n=19, 47.5%). 14 specialist M.D.s (35%) and 7 academics (17.5%) were hosted in the selected videos. However, some of the health experts with the academic titles did not have a medicine education or relevant study at a college degree. Some “experts” who showed up in the videos with an academic title have doctoral degrees in the field of political science or chemistry.

Table 7. Expert Qualifications*Video Categories (count, row %, column %, total %)

Expert Qualifications	Video categories				Total
	<i>TV News & Excerpts</i>	<i>PSA</i>	<i>Entertainment</i>	<i>Health Themed TV Shows</i>	
M.D.	2,00	8,00	1,00	8,00	19,00
	10,53%	42,11%	5,26%	42,11%	100,00%
	66,67%	44,44%	20,00%	57,14%	47,50%
	5,00%		2,50%	20,00%	47,50%
Specialist M.D.	1,00	5,00	4,00	4,00	14,00
	7,14%	35,71%	28,57%	28,57%	100,00%
	33,33%	27,78%	80,00%	28,57%	35,00%
	2,50%	12,50%	10,00%	10,00%	35,00%
Academic	,00	5,00	,00	2,00	7,00
	,00%	71,43%	,00%	28,57%	100,00%
	,00%	27,78%	,00%	14,29%	17,50%
	,00%	12,50%	,00%	5,00%	17,50%
Total	3,00	18,00	5,00	14,00	40,00
	7,50%		12,50%	35,00%	100,00%
	100,00%		100,00%	100,00%	100,00%
	7,50%		12,50%	35,00%	100,00%

As shown in the table above, most of the PSAs and health themed TV shows hosted a M.D. The health experts are mostly hosted in the videos owned by corporations and institutions. 26 of 40 videos, which are uploaded by corporates and institutions, host M.D.s (n=10, 38.46%), specialist M.D.s (n=9, %34.62) and

academics (n=7, 26.92%).

4. CONCLUSION

This study focuses on how Hypertension/High Blood Pressure problems are shown in the content of YouTube videos. 40 videos were selected and analysed through purposeful sampling in the study. After coding process, the data showed that the majority of the videos were public service announcements and health themed television shows. Corporations and institutions mainly uploaded the videos that were selected to analyse in the study. The data indicates that health experts with a background of medical school study were hosted in the shows. However, there are experts with an academic title who do not have any relevant study of medicine. The most interesting finding of the study is, as M.D.s hosted in the videos strongly recommend medication and diet as a solution to HTN, people with academic titles of irrelevant academic background offers herbal cures as treatments of HTN without showing any scientific evidence. This situation may cause many problems in the public's health. Persuasiveness of the academic titles such as "Dr" or "Prof. Dr." on people may lead public to consider about the recommended herbal cures by these people hosted in the videos.

In most of the videos health experts having a medical doctor title claim that the causes of HTN is related with genetic/biological factors, systematic failures and mal nutrition. When causal claims are compared with the solutions recommended in the videos, most of the videos have consistency of a medical/scientific approach. Predominantly medical treatments are recommended to the viewers in the videos. On the other hand, when the videos selected through the key word "hipertansiyon" and "yüksek tansiyon" is compared by the means of recommended cure for HTN, there is a statistically significant difference come in sight. The videos selected with the key word "yüksek tansiyon" recommend more herbal cures compared to videos selected by "hipertansiyon" key word as they also mainly host medical doctors. Furthermore, videos referring non-medical cures substantially associate HTN with non-medical reasons.

Consequently, as discussed before media has a crucial impact on people's attitude of seeking a cure for health problems. YouTube is one of the emerging media channels through its unique characteristics differing from mass media (Yoo and Kim, 2012). In this study a very limited number of videos were selected and analyzed to do groundwork for further research on health related content on social media. The number of viewers and comments made for the videos were excluded from the analysis on purpose. The entire data set collected

from data gathering process showed that content to harm public health is found even on the small group of videos on YouTube. Wider research on the content of YouTube videos could bring the content profile into open for Turkey. Miracle cures for any health problems recommended by people on Internet and other media platforms could harm public health. Media professionals and corporations should undertake responsibilities for informing public about the health issues in the correct way. Professional journalists and producers should produce any media content regarding health issues, scientific evidence must be include in the context, preventive medicine should be taken in to account and patient-specific discussions should be avoided in these contents (Yüksel, Kaya, Koçak and Aydın, 2014).

5. REFERENCES

- Abroms, L. C., and Maibach E.W. (2008). The Effectiveness of Mass Communication to Change Public Behavior. *Annual Revised Public Health*. 29, pp. 219–34.
- Chang, C. (2013). Seeing Is Believing: The Direct and Contingent Influence of Pictures in Health Promotion Advertising, *Health Communication*, 28 (8), pp. 822-834.
- Egbert, N., Mickley, J., Coeling, H. (2009). A Review and Application of Social Scientific Measures of Religiosity and Spirituality: Assessing a Missing Component in Health Communication Research. *Health Communication Research*, *Health Communication*, 16 (1), pp. 7-27.
- Eysenbach G., Köhler C.(2002). How do consumers search for and appraise health information on the world wide web? Qualitative study using focus groups, usability tests, and in-depth interviews. *BMJ*; 324(7337). pp.573–7. doi: 10.1136/bmj.324.7337.573
- Greenberg L, D'Andrea G, Lorence D.(2004) Setting the public agenda for online health search: a white paper and action agenda. *J Med Internet Res.*; 6(2):e18
- Hayanga, A. J. (2008). Medical Information on YouTube. *Journal of American Medical Association*. 299 (12). pp. 1424-1425.
- Keelan, J., Pavri-Garcia, V., Tomlinson, G., Wilson, K. (2008). YouTube as a Source of Information on Immunization: A Content Analysis. *Journal of American Medical Association*. 298 (21). pp. 2482-2483.
- Kumar, N., Pandey, A., Venkatraman, A., Garg. N. (2014) Are Video Sharing

Websites a Useful Source of Information on Hypertension?, *Journal of the American Society of Hypertension*. doi: 10.1016/j.jash.2014.05.001

Lefebvre, C. R., Bornkessel, A. S. (2013). Digital Social Networks and Health. *Circulation*. 2013;127. pp. 1829-1836.

McNab, C. (2009). What social media offers to health professionals and citizens. *Bull World Health Organ*; 87. pp. 566-567.

Paek, H., Kim, K., and Hove, T. (2010). Content analysis of antismoking videos on YouTube: message sensation value, message appeals, and their relationships with viewer responses. *Health Education Research*. 25 (6), pp.1085–1099.

Schiavo, R. (2007). *Health communication : from theory to practice*. John Wiley & Sons, Inc. USA: San Francisco.

Turkish Statistical Institute (2018). The percentage of diseases/health problems diagnosed by a medical doctor by sex and residence. Retrieved from: <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=saglik-ve-sosyal-koruma-101&dil=1>

World Health Organization (2013). A global brief of hypertension: silent killer, global public health crisis. Retrieved from: http://www.who.int/cardiovascular_diseases/publications/global_brief_hypertension/en/

World Health Organization, International Society of Hypertension (2003). Statement of management of hypertension. *Journal of Hypertension*, 21; pp. 1983-1982.

Yüksel, E., Kaya, A. Y., Koçak, A. Aydın, S. (2014). Check up sağlık iletişimi: Kaynak, ileti ve hedef kitle bağlamında sağlık konulu yayınların analizi. *Literatürk*: Konya.

Yüksek, E., Uçar, F. (2011). What do people think about the health content of Turkish press?, 9th International Symposium: Communication in the Millennium, CD, San Diego State University (USA), 22-25 May 2011, pp.111-124.

Yoo, J.H., Kim, J. (2012). Obesity in the new media: a content analysis of obesity videos on YouTube, *Health Communication*, 27(1), pp. 86-97.

ÖRGÜTSEL BAĞLILIK VE ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Fidan ALHAS¹

Özet

Bu çalışmadaki amaç, örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik arasında bulunan ilişkiyi incelemektir. Çalışmanın örneklemini kolayda örneklem yöntemiyle belirlenen 147 yönetici ve memur oluşturmaktadır. Çalışma için toplanan verileri analiz edebilmek için doğrulayıcı faktör analizi, çoklu regresyon analizi, keşfedici faktör analizi ve korelasyon analizi yapılmış olup frekans dağılımlarına, normal dağılımlarına, ortalamalarına, basıklıklarına, çarpıklıklarına ve standart sapmalarına bakılmıştır. Ayrıca bağımsız olan değişkenlerin bağımlı olan değişkenleri yordama düzeylerini belirleyebilmek amacı ile çoklu doğrusal regresyon analizi yönteminden faydalanılmıştır. Elde edilen verilere göre örgütsel bağlılık ile örgütsel sessizlik arasında orta derecede pozitif ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Yapılan regresyon analizinin sonuçlarına göre; duyuşsal bağlılığın ve devam bağlılığının yönetsel ve örgütsel nedenler boyutunu, devam bağlılığının işle ilgili korkular boyutunu, duyuşsal bağlılığın deneyimle ilgili korkular boyutunu, duyuşsal bağlılığınyalıtımla ilgili korkular ve son olarak duyuşsal ve devam bağlılığının ilişkilerizedeleme korkusu boyutunu anlamlı düzeyde yordadığı tespit edilmiştir. Literatür taraması yapıldığında örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkiyi araştıran az sayıda çalışma olması nedeniyle çalışmanın katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sessizlik, Memurlar ve Yöneticiler, Karayolları 18. Bölge Müdürlüğü, Kars

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 16.05. 2022- Kabul Tarihi: 14.03.2023

Alhas, F. (2023), "Örgütsel Bağlılık Ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkinin İncelenmesi", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 13, s. 121-146.

ABSTRACT

This work aims to explore the bond between organizational silence and organizational commitment. Working Highways 18. Confirmatory factor analysis, multiple regression analysis, exploratory factor analysis, and correlation analysis were performed to analyze the data gathered for the job. Frequent distributions, normal distributions, averages, kurtosis, skewness, and standard deviations were surveyed. Multiple linear regression analysis methods were used to adjust the academic levels of independent and dependent variables. As required, the data gained concluded that there is a moderately positive bond between organizational commitment and silence. As needed, the consequences of the regression analysis performed, managerial and administrative effective

Commitment and continued commitment to the causes of the size of continued dedication, work-related fears, the size of the size affective experience fears about commitment, affective commitment fears about the insulation, and lastly, affective and noticeably contributed to the continued dedication of the size of it was determined that fear of negative relations. When the literature is reviewed, because few works that research the bond between organizational commitment and silence, it is thought that this study can conduce to it.

Keywords: Organizational Commitment, Organizational Silence, Officers and Managers, Highways 18. Regional Directorate, Kars

1. Giriş

İş yerinde çalışan personelin hem fiziksel davranışları hem de duygusal davranışları çok önemli bir hale gelmiştir. Bu nedenle çalışanlar ve yöneticiler arasında hem duygusal hem de fiziksel iletişimin olması gerekmektedir. Bu bağlamda yöneticiler ve memurlar arasındaki iletişimde kopuklukların olması yöneticilerden gelen talimat ve emirlerin uygulanması konusunda sorunların yaşanmasına neden olmaktadır (Akduru & Semerciöz, 2017: 107). İş yerinde meydana gelen bu sorunlar hakkında düşüncelerini ifade etmekten çekinen, diğer çalışanlarla çatışmak istemeyen ve yönetimin tepkisinden korkan çalışanlar ise, bir süre sonra sessiz kalma eğiliminde bulunacaklardır. Çalışanların ilk zamanlarda iş yerinde meydana gelen olaylara karşı sessiz kalmaları iyi bir durum olarak algılanabilir. Ancak bu durum ilerleyen zamanlarda yaratıcılığın azalmasına, pek çok fırsatın kaçırılmasına ve çalışanların bildikleri bilgiyi saklamalarına neden olmaktadır. İş yerinde

yaşanılan bu durum literatürde örgütsel sessizlik olarak ifade edilmektedir. İş yerinde çalışanların meydana gelen olaylar karşısında sessiz kalmaları örgüte olan bağlılıklarını azaltmaktadır (Macit & Erdem, 2020: 109). Bunun yanı sıra iş yerine karşı bağlılığı azalan çalışanların ise motivasyonunda, iş performansında ve iş tatmininde de azalmalar olacaktır (Karakoç, 2018: 1371; Çetin & Kayır, 2010: 60).

Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında yapılan çalışmaların Candan (2019) kamu çalışanlarının örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik tutumlarını incelemiş; Can (2016) tersane çalışanlarının örgüt kültürünü incelemiş; Elitok & Elitok (2016) banka çalışanları arasındaki rekabeti incelemiş; Hussain et al., (2016) öğretmenlerin iş kaybetme ve ilerleyememe korkusunu incelemiş; Panahi et al., (2012) üniversitede çalışanların rekabet ve yüksek beklentilerini incelemiş; Çiftçi Kahrıman (2022) öğretmenlerin düşüncelerini ifade etmekten çekinmelerini incelemiş ve Nikmaran et al., (2012) üniversitede çalışanların bilgiyi paylaşmaktan kaçınmalarını incelemiş ve bu çalışmaların sonucunda örgütsel sessizlik ve örgütsel bağlılık arasında pozitif ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Çalışanlar arasında iletişimin olmaması, korku duygusu, düşünce ve duygularını direkt olarak ifade etmekten çekinmeleri de bu çalışmanın odak noktası olmuştur. Bu durumdan dolayı her zaman iş yerinde görülen sessizlik davranışının çalışanın bağlılık davranışının azalmasına neden olup olmayacağı merak konusu olmuş ve araştırma bu doğrultuda hazırlanmıştır.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Örgütsel Bağlılık

Örgütsel bağlılık, personelin iş yerine olan psikolojik beğenilerini içeren ve aynı zamanda iş yerine olan gönülden bağlılıklarını içeren bir kavramdır (Farahani et al., 2011'den akt. Al Zefeiti & Mohamad, 2017: 152). Bir diğer tanıma göre, örgütsel bağlılık çalışanın örgütsel hedefleri ve değerleri benimseyip görevine ilişkin sorumlulukları yerine getirdiği süre içerisindeki iş yeriyile özdeşleştirme derecesi olarak ifade edilebilir (Tanrıverdi, 2008'den akt. Mohammed & Eleswed, 2013: 45).

Meyer vd., (1993)'e göre örgütsel bağlılık üç boyutludur. Bunlar; normatif bağlılık, devam bağlılığı ve duyuşsal bağlılıktır. Duyuşsal bağlılık; bir çalışanın iş yerine olan sevgisini, bağlılığını ve kendisini örgütün bir parçası olarak hissetmesini ifade eder (Nguyen et al., 2020: 440). Devam bağlılığı; bir çalışanın iş yerinin temel değerleri ile ne ölçüde uyumlu olduğunu yansıtan bir bağlılığı

ifade eder (Khan, 2020: 91). Normatif bağlılık ise, bir çalışanın iş yerindeki standartlara veya normlara uyması ile ortaya çıkan bir bağlılık türüdür (Hadi & Tentama, 2020: 149).

2.2. Örgütsel Sessizlik

Örgütsel sessizlik, iş yerindeki performansı bozabilecek ya da iyileştirebilecek eylemsel bir seçimdir (Bagheri et al., 2012: 48). Bir diğer tanıma göre, örgütsel sessizlik, çalışanların kendi iş yerlerine katkıda bulunmaktan kaçınmayı istemelerinin bir sonucudur (Kahveci & Demirtaş, 2013: 50-51). Çakıcı (2010)'a göre örgütsel sessizliğin beş boyutu vardır. Bunlar; ilişkileri zedeleme korkusu, yönetsel ve örgütsel nedenler, yalıtımla ilgili korkular, işle ilgili korkular ve deneyimle ilgili korkulardır. İlk olarak yönetsel ve örgütsel nedenler; iş yerinde çalışanların düşüncelerini açık bir şekilde ifade edebileceği bir resmi ortamın ve kültürün olmaması ve emir- komuta zincirinin oldukça katı olması gibi nedenlerden dolayı ortaya çıkan bir boyuttur (Bayın vd., 2015: 251). İş ile ilgili korkular; çalışanların iş yerinde diğer çalışanlar ile çatışmak istememeleri, dışlanma korkusu yaşamaları, sürekli olarak şikayet eden biri olarak anılmaktan korkmaları ve yöneticiler ve çalışanlar arasındaki ilişkileri bozma korkusuyla ortaya çıkan bir boyuttur (Alparslan & Kayalar, 2012: 137-138). Deneyim ile ilgili korkular; çalışanın işle ilgili tecrübe ve bilgi eksikliğinin olabileceği endişesi, işe ilişkin kendisini ilgilendiren konu ve problemlerin olmadığı ve bütün sorunların yönetim tarafını ilgilendirdiği düşüncesinden oluşan korkulardır (Bayın vd., 2015: 251). Yalıtım ile ilgili korkular; iş yerinde çalışan bireylerin diğer çalışanlar ile aralarında iletişim engelinin olması ve bu bireylerde ortaya çıkan duygu eksikliği güvensizliğe ve kaygıyı meydana getirmektedir (Kayaalp & Özdemir, 2020: 102). Meydana gelen bu güvensizlik ve kaygı durumu ise, bir süre çalışanların kendilerini izole etmesi ile son bulmaktadır. İlişkileri zedeleme korkusu; iş yerinde çalışanların aldıkları destekleri kaybedecekleri ve üstlerinin hoşuna gitmeyecekleri olaylara neden olabileceği korkusuyla meydana gelen bir korkudur (Bayın vd., 2015: 251).

2.3. Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişki

Çalışanların sessiz kalmaları örgüt açısından iyi bir durum olarak görülmektedir (Alhas, 2021: 160). Ancak son yıllarda yapılan çalışmalara göre bireylerin iş yerinde sessiz kalmaları aslında iyi bir durum değildir. Aksine iş yerine oldukça zarar veren ve sessiz bir şekilde ilerleyen zarar verici bir davranıştır. Çünkü sessiz çalışanlar iş yerinde meydana gelen bütün olaylara karşı

üstlerinin yani yöneticilerinin düşüncelerini önemsemezler, duyarsız kalırlar ve çaba göstermekten kaçınırlar (Kılıçlar & Harbalıoğlu, 2014). Bu durum ise iş yeri ve çalışan için en önemli unsurlardan biri olan bağlılığın azalmasına neden olmaktadır (Candan, 2019). Çalışanın işyerine olan bağlılığının azalması ise, pek çok soruna beraberinde getirecektir. Bu durum ise, iş yeri için ayrı bir maliyet oluşturacak ve kaliteli ve nitelikli personelin örgütten ayrılması neden olacaktır. Bu noktada, iş yerine karşı bağlılığı azalan çalışanın sessizlik davranışı göstermesinin daha muhtemel olabileceği söylenebilir.

2.4. Yöntem ve Gereç

2.4.1. Çalışmanın Önemi ve Amacı

Örgütsel bağlılığı azalan çalışanların iş yerinde sessiz kalma durumu araştırılmak istenmiştir. Literatürde konu ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar genellikle plastik ambalaj sektöründe çalışanlar, akademisyenler, öğretmenler, kamu, özel sektör, tersane, banka, otel, sağlık, makineve gıda sektörü, makine üretim fabrikası, yiyecek-ıçecek işletmeleri ve perakende satış sektöründe çalışanlar üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma ise, bir kamu kurumu olan karayollarında çoğunluğu mavi yakalılardan oluşan memurlar ve yöneticiler üzerinde yapılmıştır.

2.4.2. Çalışmanın Modeli ve Hipotezleri

Meyer vd., (1993) tarafından geliştirilmiş olup Dağlı vd., (2018) tarafından Türkçe'ye çevrilmiş üç boyut ile onsekiz maddeden meydana gelen örgütsel bağlılık ölçeği ve Çakıcı (2010)'nun geliştirdiği beş boyut ile otuz maddeden oluşan örgütsel sessizlik ölçeği kullanılmıştır. Hipotezler ise şunlardır;

H1: Örgütsel bağlılık ile örgütsel sessizlik arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1a: Duyuşsal bağlılık ve yönetsel ve örgütsel nedenler arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1b: Duyuşsal bağlılık ile işle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1c: Duyuşsal bağlılık ile deneyimle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1d: Duyuşsal bağlılık ile yalıtımla ilgili korkular pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1e: Duyuşsal bağlılık ve ilişkileri zedelemeyle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1f: Devam bağlılığı ve yönetsel ve örgütsel nedenleri arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1g: Devam bağlılığı ve işle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1h: Devam bağlılığı ve deneyimle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1i: Devam bağlılığı ve yalıtımla ilgili korkular pozitif yönde olan ilişki vardır.

H1j: Devam bağlılığı ve ilişkileri zedelemeyle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

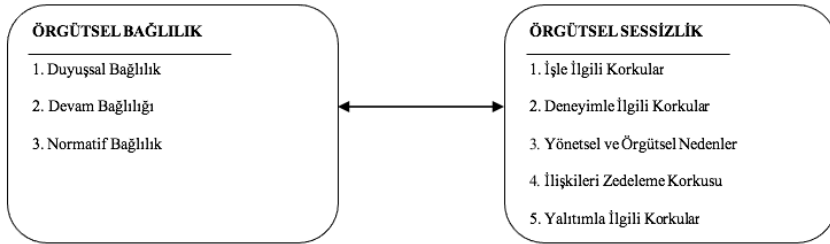
H1k: Normatif bağlılık ve yönetsel ve örgütsel nedenleri arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1l: Normatif bağlılık ve işle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1m: Normatif ve deneyimle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1n: Normatif bağlılık ve yalıtımla ilgili korkular pozitif yönde bir ilişki vardır.

H1o: Normatif bağlılık ve ilişkileri zedelemeyle ilgili korkular arasında pozitif yönde bir ilişki vardır.

Şekil 1. Örgütsel Bağlılık İle Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkiye Ait Model

2.4.3. Çalışmanın Örneklemi ve Evreni

Çalışmadaki amaç örgütsel bağlılık ile örgütsel sessizlik arasındaki ilişkiyi incelemektir. Çalışma kolayda örneklem yöntemi ile Karayolları 18. Bölge Genel Müdürlüğü'nde çalışan personel üzerinde yürütülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti genelinde karayollarında çalışan toplam 26,520 çalışan vardır (<https://www.kgm.gov.tr/>). Bu doğrultuda nicel değişkenli çalışma yapmak amacıyla kullanılmış olan örneklem hesaplama formülünde 26,520 büyüklüğündeki evren için 379 örnekleme ulaşmanın yeterli olabileceği belirtilmiştir. Bu kapsamda 417 anket toplanmıştır. Örneklem hesaplama yöntemi olarak Gürbüz & Şahin (2018:129) aktarılan ve Bartlett et al., (2001) tarafından geliştirilen hesaplama tekniği kullanılmıştır.

Karayolları 18. Genel Müdürlüğü çalışanlarına yer aldıkları meslek grubuna göre tabakalama yapılmıştır. Örneklem büyüklüğü %95 güven aralığında ise, üç yüz yetmiş dokuz olarak tespit edilmiştir. Çalışanlar ise, yönetici ve memur olarak iki grup şeklinde ele alınmıştır. Karayolları

18. Genel Müdürlüğü'ndeki personellerin yönetici ve memur şeklinde ele alınmasının sebebi ise, çalışan olarak yer alan memur sayısının yöneticilerden sayıca fazla olmasıdır. Literatür taraması yapıldığında çalışmaların birçoğunda benzer grupların çalışıldığı görülmüştür. Örgütsel bağlılık ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Emhan & Gök (2011) bankalar; Örucü & Sezen Kışlalıoğlu (2014) organize sanayi bölgesi; Özdemir & Demirci (2021) yiyecek-içecek işletmeleri; Taşkın & Dilek (2010) özel sektör; Yağcı (2017) oteller; Özdemir & İpek (2020) üniversite; Belloda et al., (2017) öğretmenler; Küçüközkan (2014) sağlık personelleri; Terzi & Koçoğlu Sazkaya (2020) kamu ve özel hastaneler üzerinde çalışmalarını gerçekleştirmiştir. Örgütsel sessizlikle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında Algin (2014) akademisyenler; Gül &

Özcan (2014) kamu çalışanları; Tayfun & Çatır (2013) hemşireler ve Acaray vd., (2015) özel sektörde çalışan personeller üzerinde gerçekleştirildiği tespit edilmiştir. Fakat literatür incelendiğinde daha önceden yapılmış olan çalışmalarda yöneticiler ile memurlar ile ilgili yapılmış bir çalışmaya rastlanmadığından dolayı bu iki grup ele alınmıştır.

Çalışmada örgütsel sessizliğin artmasının örgütsel bağlılığın azalmasından dolayı meydana gelebileceği düşünülmüştür. Literatürde yapılan çalışmalara bakıldığında Candan (2019) kamu çalışanları; Can (2016) tersane çalışanları; Elitok & Elitok (2016) tarafından banka çalışanları; Ülker & Kanten (2016) makine ve gıda sektörü çalışanları; Hussain et al., (2016) kamu ve özel sektör; Panahi et al., 2012; üniversite; Çiftçi Kahriman (2022) öğretmenler ve Nikmaran et al., (2012) üniversite üzerinde gerçekleştirdikleri çalışmaların sonucunda örgütsel sessizlik ile örgütsel bağlılık arasında pozitif ilişkinin olduğu belirtilmiştir.

2.4.4. Veri Toplama Yöntemi ve Araçları

Çalışmaya ilişkin verilerin toplanılması anket yöntemiyle yapılmıştır. Çalışmadaki veriler “Örgütsel Bağlılık Ölçeği” ile “Örgütsel Sessizlik Ölçeği” kullanılarak toplanmıştır. Meyer vd., (1993) tarafından geliştirilmiş ve Dağlı vd., (2018) tarafından Türkçe’ye çevrilen üç boyut ile onsekiz maddeden oluşan “Örgütsel Bağlılık Ölçeği” kullanılmıştır. Çakıcı (2010) tarafından geliştirilen ve beş boyut ve 30 maddeden oluşmuş olan “Örgütsel Sessizlik Ölçeği”nden faydalanılmıştır.

Örgütsel bağlılık ölçeğinin altı maddesi duyuşsal bağlılıktan, sonraki altı madde devam bağlılığından ve son altı maddesi ise normatif bağlılıktan oluşmaktadır. Örgütsel sessizlik ölçeğinin onüç maddesi yönetsel ve örgütsel nedenler, devamındaki altı madde işle ilgili korkular, devamındaki dört madde deneyimle ilgili korkular, devamındaki dört maddeyalıtımla ilgili korkulardan oluşurken en sonda yer alan üç madde ise, ilişkileri zedeleme korkusundan meydana gelmiştir. Örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik ölçeklerinin puanlandırılması için 5’li Likert tipi ölçeklemeden faydalanılmıştır. İnönü Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler ve Bilimsel Araştırma Etik Kurulu 12/05/2022 tarih ve 10/21 sayılı kararı ile etik onayı alınmıştır.

18. Bölge Kars Karayolları Müdürlüğü tarafından 11.04.2022/E-65889437-100/790005-120743 sayılı kararı ile kurum izni alınmıştır. Çalışmayı gerçekleştirebilmek amacıyla karayollarındaki çalışanlara gerekli bilgilendirme yapılmıştır. Ayrıca elde edilen veriler gönüllük esasına dayanarak toplanmıştır. Çalışmanın anketleri elden dağıtılmıştır. Çalışmaya ilişkin veriler AMOS

24.0 ve SPSS 25.0 aracılığı ile analize tabi tutulmuştur. Gerekli değerlendirmeleri yapabilmek amacıyla regresyon analizi, çoklu regresyon analizi, keşfedici (KFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA), frekans dağılımları, normal dağılım, ortalama, basıklık, çarpıklık ve standart sapmalarına bakılmıştır.

2.5. Bulgular

2.5.1. Betimsel İstatistikler

Kars Karayolları 18. Genel Müdürlüğü'ndeki çalışanların demografik özelliklerine ilişkin frekansdağılımları şu şekildedir. Çalışmaya katılmış olan çalışanların %12,9'si kadın ve %87,1'i erkektir. Çalışanların %12,9'u 30 yaş ve altı, %30,7'si 31-40 yaş, %42,7'si 41-50 yaş, %13,8'i 51yaş ve üzeri yaş aralığında bulunmaktadır. Çalışmaya katılanların %56,2'si evli olup %43,8'i ise bekârdır. Çalışmaya katılan çalışanların %75,1'i memur ve %24,9'u yöneticidir. Bu çalışmadaki amaç örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkiyi araştırmak olduğu için demografik bilgiler araştırmaya dahil edilmemiştir.

2.5.2. Analiz Sonuçları

2.5.2.1. Standart Sapma, Ortalama ve Çarpıklık, Basıklık ve Normal Dağılım Bilgileri

Bu çalışmada elde edilen verilerin normal bir şekilde dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Bu sebeple çalışmadaki verilerin normal bir şekilde dağılmış olup olmadığını araştırabilmek için verilerin çarpıklık değerleri Skewness ve Kurtosis analiziyle incelenmiştir (Erbay & Beydoğan, 2017: 250). Tablo 1 incelendiğinde veriler -2 ile +2 aralığında olup (George & Mallery, 2016) verilerin normal bir şekilde dağıldığı görülmüştür. Ayrıca bir bağımlı değişken üzerinden birden daha fazla bağımsız değişkenin etkisini araştırabilmek amacı ile çoklu regresyon analizinden faydalanılmıştır (Gürbüz & Şahin, 2018: 273).

Tablo 1. Örgütsel Bağlılık Ölçeğinin Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık, Basıklık

SORULAR	ORTALAMA	STANDART SAPMA	SKEWNESS	KURTOSİS
ÖB 1	3,49	0,587	-,453	-,896
ÖB 2	4,38	0,555	-,153	-,853
ÖB 3	4,35	0,556	-,104	-,770
ÖB 4	4,32	0,573	-,144	-,629
ÖB 5	4,62	0,585	-1,289	,649
ÖB 6	4,64	0,530	-1,054	,039
ÖB 7	4,66	0,520	-1,138	,221
ÖB 8	4,31	0,547	,013	-,641
ÖB 9	4,72	0,470	-1,227	,150
ÖB 10	4,27	0,544	,068	-,455
ÖB 11	4,65	0,530	-1,179	,370
ÖB 12	4,34	0,523	,162	-,898
ÖB 13	4,63	0,528	-,976	-,164
ÖB 14	4,33	0,494	,440	-1,127
ÖB 15	3,48	0,560	-,461	-,867
ÖB 16	3,70	0,459	-,731	-,477
ÖB 17	3,50	0,406	-,393	-,838
ÖB 18	4,33	0,508	,239	-1,338

Tablo 2. Örgütsel Sessizlik Ölçeğinin Ortalama, Standart Sapma, Çarpıklık, Basıklık

SORULAR	ORTALAMA	STANDART SAPMA	SKEWNESS	KURTOSİS
ÖS ₁	4,90	0,619	-1,315	1,999
ÖS ₂	4,43	0,504	,198	-1,700
ÖS ₃	4,67	0,514	-1,235	,481
ÖS ₄	4,39	0,502	,284	-1,526
ÖS ₅	4,70	0,783	-1,168	,070
ÖS ₆	4,37	0,505	,289	-1,295
ÖS ₇	4,62	0,509	-1,110	,083
ÖS ₈	4,38	0,499	,339	-1,481
ÖS ₉	4,71	0,472	-1,196	,064
ÖS ₁₀	4,31	0,495	,434	-,900
ÖS ₁₁	4,65	0,505	-,944	-,408
ÖS ₁₂	4,34	0,514	-,923	-,348
ÖS ₁₃	4,63	0,519	-,923	-,164
ÖS ₁₄	4,34	0,498	,390	-1,190
ÖS ₁₅	3,63	0,519	-,912	-,371
ÖS ₁₆	3,34	0,506	,308	-1,071
ÖS ₁₇	3,63	0,506	-,393	-,838
ÖS ₁₈	4,39	0,492	,407	-1,692
ÖS ₁₉	4,62	0,499	-,674	-1,147
ÖS ₂₀	4,39	0,510	,209	-,1360
ÖS ₂₁	4,60	0,512	-,664	-,989
ÖS ₂₂	4,37	0,505	,298	-1,287
ÖS ₂₃	4,57	0,530	-,643	-,838
ÖS ₂₄	4,39	0,511	,200	-1,366
ÖS ₂₅	4,57	0,538	-,732	-,623

ÖS 26	4,33	0,516	,229	-,896
ÖS 27	4,60	0,517	-,706	-,855
ÖS 28	4,39	0,511	,200	-1,366
ÖS 29	4,54	0,533	-,519	-,993
ÖS 30	4,38	0,513	,183	-1,281

2.5.2.2. Keşfedici Faktör Analizi Sonuçları

Çoklu regresyon mantığında çalışan yol analizi iki ya da ikiden daha çok değişken arasındaki ilişkiyi dolaylı yoldan ya da doğrudan test ederek ikiden daha fazla bağımlı değişkeni ele almaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2018: 344). Bu nedenle bu çalışmada bir bağımlı ve bir bağımsız değişken ele alındığı için yol analizi yerine faktör analizi tercih edilmiştir.

Örgütsel bağlılık ölçeğine ilişkin verilerin (n=147) Keşfedici Faktör Analizine uygunluğunu tespit etmek amacıyla Bartlett küresellik test değerleri ve Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısı incelenmiştir. KMO değeri 0,768, Bartlett Chi-Square değeri 4938,425, serbestlik derecesi 153 olması sebebiyle küresellik testi anlamlı ($p=0.000$) ve faktör analizi yapmak için yeterlidir ($p<0.05$) (Serçekuş vd., 2020: 224). Seçilen örneklem için faktör analizi yapılabilmesi Kaiser-Meyer Olkin (KMO) değerinin 0,60'a eşit veya 0,60'ın olduğunu göstermektedir (Gürbüz & Şahin, 2018: 320). Maddeler arasındaki korelasyon ilişkilerinin faktör analizine yeterli olması Bartlett küresellik testinin anlamlı olmasına bağlıdır. Kaiser-Meyer Olkin (KMO) analizi yapıldığı zaman maddelere direkt olarak varimax işlemi yapılmıştır. Faktör analizinin sonucunda üç faktör olduğu belirlenmiştir. Belirlenen bu faktörler toplam varyansın 56,761'ini açıklamıştır. Ayrıca örgütsel bağlılık ölçeğinin toplam varyansına göre, örgütsel bağlılık ölçeğinde özdeğeri 1'den büyük üç faktör vardır. Bu faktörlerden 1. faktörün özdeğeri= 4,056 olup varyansın 22,535'ini, 2. faktörün özdeğeri=3,569 olup varyansın 19,831'ini ve 3. faktörün özdeğeri= 2,591 olup varyansın 14,395'ini açıklamaktadır.

Tablo 3. Örgütsel Bağlılık Ölçeği Keşfedici Faktör Analizinin Sonuçları

NO	SORU	FAKTÖR YÜKÜ		
		1	2	3
1	ÖB 2	0,803		
2	ÖB 3	0,757		
3	ÖB 4	0,786		
4	ÖB 8	0,692		
5	ÖB 10	0,611		
6	ÖB 12	0,771		
7	ÖB 14	0,578		
8	ÖB 18	0,481		
9	ÖB 5		0,610	
10	ÖB 6		0,799	
11	ÖB 7		0,705	
12	ÖB 9		0,717	
13	ÖB 11		0,856	
14	ÖB 13		0,655	
15	ÖB 15			0,937
16	ÖB 16			0,506
17	ÖB 17			0,724
18	ÖB 1			0,932
Özdeğerler (Eigenvalues)Varyans (%)		4,056	3,569	2,591
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Değeri = 0,768				
Bartlett Küresellik Testi = $\chi^2(153) = 4938,425$ $p < ,000$ Toplam Açıklanan Varyans = %56,760		22,535	19,831	14,395

Örgütsel sessizlik ölçeğine ilişkin verilerin (n=147) Keşfedici Faktör Analizine

uygunluğunun tespit etmek amacıyla Bartlett küresellik test değerleri ve Kaiser-Meyer Olkin (KMO) katsayısı incelenmiştir. KMO değeri 0,782, Bartlett Chi-Square değeri 6942,381, serbestlik derecesi 324 olması sebebiyle küresellik testi anlamlı ($p=0.000$) ve faktör analizi yapmak için yeterlidir ($p<0.05$) (Serçekuş vd., 2020: 224). Seçilen örneklem için faktör analizi yapılabilmesi Kaiser-Meyer Olkin (KMO) değerinin 0,60'a eşit veya 0,60'ın üzerinde olduğunu göstermektedir (Gürbüz & Şahin, 2018: 320). Maddeler arasındaki korelasyon ilişkilerinin faktör analizine yeterli olması Bartlett küresellik testinin anlamlı olmasına bağlıdır. Kaiser-Meyer Olkin (KMO) analizi yapılırken maddeler direkt olarak varimax işlemi yapılmıştır. Faktör analizinin sonucunda üç faktör olduğu belirlenmiştir. Belirlenen bu faktörler toplam varyansın 62,945'ini açıklamıştır. Ayrıca örgütsel sessizlik ölçeğinin toplam varyansına göre, örgütsel sessizlik ölçeğinde özdeğerinin 1'den büyük beş faktör vardır. 1. faktörün özdeğeri= 4,353 olup varyansın 14,510'unu, 2. faktörün özdeğeri=3,913 olup varyansın 13,043'ünü, 3. faktörün özdeğeri= 3,698 olup varyansın 12,326'sını, 4. faktörün özdeğeri= 3,492 olup varyansın 11,541'ini ve 5. faktörün özdeğeri= 3,427 olup varyansın 11,425'ini açıklamaktadır.

Tablo 4. Örgütsel Sessizlik Ölçeği Keşfedici Faktör Analizinin Sonuçları

NO	SORU	FAKTÖR YÜKÜ				
		1	2	3	4	5
1	ÖS 15	0,429				
2	ÖS 17	0,537				
3	ÖS 19	0,654				
4	ÖS 21	0,749				
5	ÖS 23	0,771				
6	ÖS 25	0,820				
7	ÖS 27	0,796				
8	ÖS 29	0,720				
9	ÖS 2		0,628			
10	ÖS 4		0,709			
11	ÖS 6		0,802			

12	ÖS 8		0,760			
13	ÖS 10		0,713			
14	ÖS 12		0,642			
15	ÖS 1			0,449		
16	ÖS 3			0,636		
17	ÖS 5			0,806		
18	ÖS 7			0,768		
19	ÖS 9			0,748		
20	ÖS 11			0,668		
21	ÖS 13			0,437		
22	ÖS 24				0,896	
23	ÖS 26				0,653	
24	ÖS 28				0,896	
25	ÖS 30				0,827	
26	ÖS 14					0,511
27	ÖS 16					0,684
28	ÖS 18					0,767
29	ÖS 20					0,614
30	ÖS 22					0,497
Özdeğerler (Eigenvalues)Varyans (%)		4,353	3,913	3,698	3,492	3,427
Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Değeri = 0,782						
Bartlett Küresellik Testi = $\chi^2(324) = 6942,381$ p<,000 Toplam Açıklanan Varyans = %62,945 14,510		13,043	12,326	11,641	11,425	

2.5.2.3. Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

2.5.2.3.1. Örgütsel Bağlılık Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

İyi uyum kriterleri $GFI \leq 1.00$ (Bentler, 1980; Marsh et al., 2006); $NFI \leq 1.00$ (Bentler & Bonett, 1980); $\chi^2/df \leq 2$ (Schermelleh-Engel et al., 2003); $RMSEA \leq 0.05$ (Browne & Cudeck, 1993); $CFI \leq 1.00$ (Baumgartner & Homburg, 1996)'dir.

Tablo 5. Örgütsel Bağlılık Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizinin Sonuçları

DEĞİŞKEN	χ^2/df	RM-SEA	NFI	CFI	GFI	AVE	CR	α
Duyuşsal Bağlılık	1,70	0,040	0,988	0,995	0,992	0,771	0,897	0,779
Devam Bağlılığı	1,91	0,048	0,994	0,998	0,997	0,824	0,963	0,885
Normatif Bağlılık	1,69	0,032	0,986	0,991	0,990	0,769	0,891	0,772

Örgütsel bağlılık ölçeği üç boyuttan oluşmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda modelin iyi uyum kriterleri incelenmiştir. Bunun sonucunda duyuşsal bağlılık $\chi^2/df=1,70$; $GFI=0,992$; $NFI=0,988$; $CFI=0,995$; $RMSEA=0,040$; $p<0,001$; $AVE=0,771$; $CR=0,897$ ve $\alpha=0,779$ 'dir. Devam bağlılığı $\chi^2/df=1,91$; $GFI=0,997$; $NFI=0,994$; $CFI=0,998$; $RMSEA=0,048$ ve $p<0,001$;

$AVE=0,824$; $CR=0,963$ ve $\alpha=0,885$ olarak elde edilmiştir. Normatif bağlılık $\chi^2/df=1,69$; $GFI=0,990$; $NFI=0,986$; $CFI=0,991$; $RMSEA=0,032$ ve $p<0,001$; $AVE=0,769$; $CR=0,891$ ve

$\alpha=0,772$ olarak tespit edilmiştir.

Modelin uyum kriterlerinin uygun sınırdaki olduğu görülmüştür. Bundan dolayı modifikasyon indekslerine bakma gereği duyulmamıştır. Bu durumda ölçeğin maddeleri iyi uyum kriterleri sınırları içerisinde. Örgütsel bağlılık ölçeğin bileşik güvenilirliği $CR \geq 0,70$ ve açıklanan ortalama varyansı $AVE \geq 0,50$ olmalıdır (Fornell & Larcker, 1981). Ölçeğin alt boyutlarının bileşik güvenilirliği 0,891 ile 0,963 arasındadır. Ölçeğin alt boyutlarının açıklanan varyansları 0,769 ile 0,824 arasındadır. Bu ölçeğin Cronbach Alfasının ise, $\alpha > 0,70$ 'den daha büyüktür ve ölçeğin bütün alt boyutları Cronbach Alfası ise 0,772 ile 0,885 arasındadır.

Tablo 6. Örgütsel Sessizlik Ölçeğine İlişkin Doğrulayıcı Faktör Analizi Sonuçları

DEĞİŞKEN	X ² /df	RMSEA	NFI	CFI	GFI	AVE	CR	α
Yönetmel ve Örgütsel Nedenler	1,89	0,045	0,972	0,986	0,973	0,889	0,997	0,885
İşle İlgili Nedenler	1,39	0,038	0,999	0,985	0,973	0,826	0,943	0,879
Deneyimle İlgili Korkular	1,29	0,023	0,962	0,973	0,970	0,734	0,891	0,778
Yalıtımla İlgili Korkular	1,17	0,013	0,932	0,945	0,950	0,697	0,789	0,765
İlişkileri Zedeleme Korkusu	1,15	0,011	0,921	0,937	0,941	0,634	0,733	0,759

Örgütsel sessizlik ölçeği beş boyuttan oluşmaktadır. Doğrulayıcı faktör analizi sonucunda iyi uyum kriterleri incelenmiştir. Bunun sonucunda yönetmel ve örgütsel nedenler $x^2/df=1,89$; $GFI=0,973$; $NFI=0,972$; $CFI=0,986$; $RMSEA=0,045$; $p<0,001$; $AVE=0,889$; $CR=0,997$ ve

$\alpha=0,885$ olarak elde edilmiştir. İş ile ilgili nedenler $x^2/df=1,39$; $GFI=0,973$; $NFI=0,999$; $CFI=0,985$; $RMSEA=0,038$ ve $p<0,001$; $AVE=0,826$; $CR=0,943$ ve $\alpha=0,879$ 'dir. Deneyimle ilgili korkular $x^2/df=1,29$; $GFI=0,970$; $NFI=0,962$; $CFI=0,973$; $RMSEA=0,023$ ve $p<0,001$;

$AVE=0,734$; $CR=0,789$ ve $\alpha=0,778$ olarak elde edilmiştir. Yalıtımla ilgili korkular $x^2/df=1,17$; $GFI=0,945$; $NFI=0,932$; $CFI=0,945$; $RMSEA=0,013$ ve $p<0,001$; $AVE=0,697$; $CR=0,786$ ve

$\alpha=0,765$ olarak elde edilmiştir. İlişkileri zedeleme korkusu $x^2/df=1,15$; $GFI=0,941$; $NFI=0,921$; $CFI=0,937$; $RMSEA=0,011$ ve $p<0,001$; $AVE=0,634$; $CR=0,733$ ve $\alpha=0,759$ olarak tespit edilmiştir.

Modelin uyum kriterlerinin uygun sınırdaki olduğu görülmüştür. Bundan dolayı modifikasyon indekslerine bakma gereği duyulmamıştır. Bu durumda ölçeğin maddeleri iyi uyum kriterleri sınırları içerisinde. Ayrıca örgütsel bağlılık ölçeğin bileşik güvenilirliği $CR \geq 0,70$ ve açıklanan ortalama varyansı $AVE \geq 0,50$ olmalıdır (Fornell & Larcker, 1981). Ölçeğin alt boyutlarının bileşik güvenilirliği 0,733 ile 0,997 arasındadır. Ölçeğin alt boyutlarının açıklanan varyansı 0,634

ile 0,889 arasındadır. Bu ölçeğin Cronbach Alfasının ise, $\alpha > 0,70$ 'den daha büyüktür ve ölçeğin bütün alt boyutları Cronbach Alfası ise 0,759 ile 0,885 arasındadır.

2.5.2.4. Örgütsel Bağlılık ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkiye Ait Regresyon Analizi

Çalışmada, örgütsel sessizliğin yordanması için örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik arasında çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara ilişkin veriler; Tablo 7; Tablo 8; Tablo 9; Tablo 10 ile Tablo 11'dedir.

Tablo 7. Yönetmel ve Örgütsel Nedenler Boyutuna Ait Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	SH	β	T	Sig.
Sabit	2,475	,147	-	16,797	,000
Duyuşsal Bağlılık	,087	,029	,151	3,016	,000
Devam Bağlılığı	,385	,034	,491	11,228	,000
Normatif Bağlılık	-,007	,017	-,019	-,408	,683

Tablo 7'de örgütsel bağlılık ölçeğinin alt boyutlarının, örgütsel sessizlik ölçeğinin yönetmel ve örgütsel nedenler boyutunu anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir ($F=71,192$; $p<,001$). Yordayıcı değişkenler, yönetmel ve örgütsel nedenler boyutundaki değişimi %32'sini ($R=0,569$; $R^2=0,32$) açıklamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; duyuşsal bağlılık ($\beta=0,151$; $p<,05$) ve devam bağlılığı ($\beta=0,491$; $p<,05$) boyutlarının örgütsel sessizlik ölçeğinin yönetmel ve örgütsel nedenler boyutunu pozitif yönde yordamaktadır. Normatif bağlılık ($\beta=-0,19$; $p<,05$ yönetmel ve örgütsel nedenler boyutunu anlamlı bir şekilde yordamamaktadır.

Tablo 8. İşle İlgili Korkular Boyutuna Ait Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	SH	β	T	Sig.
Sabit	3,590	,221	-	16,250	,000
Duyuşsal Bağlılık	,041	,043	,057	,948	,344
Devam Bağlılığı	,131	,051	,133	2,540	,000
Normatif Bağlılık	,035	,026	,072	1,334	,183

Tablo 8'de örgütsel bağlılık ölçeğinin alt boyutlarının, örgütsel sessizlik ölçeğinin işle ilgili korkular boyutunu anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir

($F=5,844$; $p<,001$). Yordayıcı değişkenler, işle ilgili korkular boyutundaki değişimi %38'ini ($R=0,194$; $R^2=0,38$) açıklamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; devam bağlılığı ($\beta=0,133$; $p<,05$) boyutu örgütsel sessizlik ölçeğinin işle ilgili korkular boyutunu pozitif ve anlamlı yönde yordamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; duyuşsal bağlılık ($\beta=0,57$; $p<,05$) ve normatif bağlılık ($\beta=0,72$; $p<,05$) boyutlarının örgütsel sessizlik ölçeğinin işle ilgili korkular boyutunu pozitif ve anlamlı yönde yordamamaktadır.

Tablo 9. Deneyimle İlgili Korkular Boyutuna Ait Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	SH	β	T	Sig.
Sabit	3,613	,257	-	14,054	,000
Duyuşsal Bağlılık	,157	,050	,186	3,121	,000
Devam Bağlılığı	,078	,060	,068	1,300	,194
Normatif Bağlılık	-,040	,030	-,070	-1,298	,083

Tablo 9'da örgütsel bağlılık ölçeğinin alt boyutlarının, örgütsel sessizlik ölçeğinin deneyimle ilgili korkular boyutunu anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir ($F=6,429$; $p<,001$). Yordayıcı değişkenler, deneyimle ilgili korkular boyutundaki değişimi %31'ini ($R=0,175$; $R^2=0,31$) açıklamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; duyuşsal bağlılık ($\beta=0,186$; $p<,05$) boyutu örgütsel sessizlik ölçeğinin deneyimle ilgili korkular boyutunu pozitif ve anlamlı yönde yordamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; devam bağlılığı ($\beta=0,68$; $p<,05$) ve normatif bağlılık ($\beta=-0,70$; $p<,05$) boyutlarının örgütsel sessizlik ölçeğinin deneyimle ilgili korkular boyutunu pozitif ve anlamlı yönde yordamamaktadır.

Tablo 10. Yalıtımla İlgili Korkular Boyutuna Ait Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	SH	β	T	Sig.
Sabit	3,613	,257	-	14,054	,000
Duyuşsal Bağlılık	,157	,050	,186	3,121	,000
Devam Bağlılığı	,078	,060	,068	1,300	,194
Normatif Bağlılık	-,040	,030	-,070	-1,298	,083

Tablo 10'da örgütsel bağlılık ölçeğinin alt boyutlarının, örgütsel sessizlik ölçeğinin yalıtımla ilgili korkular boyutunu anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir ($F=6,429$; $p<,001$). Yordayıcı değişkenler, yalıtımla ilgili korkular boyutundaki değişimi %42'sini ($R=0,204$; $R^2=0,42$) açıklamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; duyuşsal bağlılık ($\beta=0,186$; $p<,05$) boyutu örgütsel

sessizlik ölçeğinin yalıtımla ilgili korkular boyutunu pozitif ve anlamlı yönde yordamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; devam bağlılığı ($\beta=0,68$; $p<,05$) ve normatif bağlılık ($\beta=-0,70$; $p<,05$) boyutlarının örgütsel sessizlik ölçeğinin yalıtımla ilgili korkular boyutunu pozitif ve anlamlı yönde yordamamaktadır.

Tablo 11. İlişkileri Zedeleme İlgili Korkular Boyutuna Ait Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Değişken	B	SH	β	T	Sig.
Sabit	4,079	,297	-	13,725	,000
Duyuşsal Bağlılık	,079	,058	,083	1,359	,000
Devam Bağlılığı	,003	,069	,002	,039	,286
Normatif Bağlılık	,002	,035	,003	,052	,045

Tablo 11'de örgütsel bağlılık ölçeğinin alt boyutlarının, örgütsel sessizlik ölçeğinin ilişkileri zedeleme ilgili korkular boyutunu anlamlı bir şekilde yordadığı tespit edilmiştir ($F=1,081$; $p<,001$). Yordayıcı değişkenler, ilişkileri zedeleme ilgili korkular boyutundaki değişimi %27'sini ($R=0,164$; $R^2=0,27$) açıklamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; duyuşsal bağlılık ($\beta=0,83$; $p<,05$) örgütsel sessizlik ölçeğinin ilişkileri zedeleme ilgili korkular boyutunu pozitif ve anlamlı yönde yordamaktadır. Örgütsel bağlılık ölçeğinin; devam bağlılığı ($\beta=0,002$; $p<,05$) ve normatif bağlılık boyutları ($\beta=0,045$; $p<,05$) örgütsel sessizlik ölçeğinin ilişkileri zedeleme ilgili korkular boyutunu pozitif ve anlamlı yönde yordamamaktadır.

3. Sonuç ve Öneriler

Çalışanların dışlanma korkuları, fikirlerini ifade etmekten kaçınmaları, yöneticilerinden çekinmeleri gibi davranışlarının sonucunda ortaya çıkan örgütsel sessizlik konusu bu çalışmada incelenmiştir. Çalışanların iş yerinde sessiz kalmalarının örgüte olan bağlılıklarını ne derecede etkilediği de araştırılmıştır. Ayrıca bu iki değişken arasındaki ilişkinin incelenmesinin de ilgili literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmüştür.

Yönetimsel ve örgütsel nedenler ile duyuşsal bağlılık ve devam bağlılığı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak bu boyutun normatif bağlılıkla ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Çalışanlar iş yerinin hedef ve amaçlarının kendi hedef ve amaçları olarak gördükleri için fikir ve düşüncelerinin iş yerine zarar verebileceği düşüncesinden dolayı sessiz kalabilirler. Bu nedenle iş yerine yönelik yoğun duygusal bağlılık besleyen çalışanlar katı emir-komuta

zincirine karşı çıkmak yerine sessiz kalmayı tercih ettiği de söylenebilir. Ayrıca çalışanların iş yerinde algıladıkları olumsuzlukları ya da diğer eksiklikleri ifade edebileceği bir ortamın olmaması sebebiyle de sessiz kalabilirler.

İşle ilgili korkular ile devam bağlılığı arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak bu boyutun duyuşsal ve normatif bağlılıkla ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Çalışanların iş yerinde herhangi bir çatışma yaşamamak, dışlanmamak ve yöneticileriyle aralarını bozmamak için sessiz kalmayı tercih ettikleri söylenebilir. Ayrıca iş yerine yönelik yoğun devam bağlılığı besleyen çalışanlar maliyetlerin artmasından ve emeğinin zıyan olmasından korktukları için de sessiz kalabilirler.

Deneyimle ilgili korkular ile duyuşsal bağlılık arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak bu boyutun devam bağlılığı ve normatif bağlılıkla ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. İş yerini ailesi olarak benimsemeyen çalışanların örgütün önemli bir üyesi olmak adına tecrübe ve bilgi eksikliklerinin ortaya çıkmaması için sessiz kalabilirler. Bu nedenle duyuşsal bağlılıkları yüksek olan çalışanların sorunları çözme yetkisinin yönetime ait olmasını düşündükleri için de sessiz kalabilirler.

Yalıtımla ilgili korkular ile duyuşsal bağlılık arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak bu boyutun devam bağlılığı ve normatif bağlılıkla ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Kendisini iş yerine ait hisseden çalışanın diğer çalışanlarla iletişimi koparmama isteğinden dolayı sessiz kalabilirler. Bu nedenle duyuşsal bağlılıkları yüksek olan çalışanların kendilerini iş yerinin önemli bir parçası olarak gördükleri için sessiz kaldıkları söylenebilir.

İlişkileri zedelemeye ilgili korkusu ile duyuşsal bağlılık arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Ancak bu boyutun devam bağlılığı ve normatif bağlılıkla ilişkisi olmadığı tespit edilmiştir. Çalışanın iş yerine karşı kendisini sorumlu hissetmesi ve iş yerinin desteğini kaybedeceği korkusuyla pek çok olaya karşı sessiz kalabilirler. Bu nedenle duyuşsal bağlılıkları yüksek olan çalışanların örgüt içinde meydana gelen pek çok olaya karşı sessiz kalabileceği söylenebilir.

Bu çalışma ile ilgili olarak önerilerimiz şunlar olacaktır:

Çalışanların düşüncelerini ifade etmekten kaçınmamaları için yöneticilerin otoriter yönetim tarzından kaçınmaları önerilebilir. Yöneticilerin çalışanlarından gelen ya da gelebilecek beklenti, istek ve önerilere karşı iletişim kanallarını açık bırakmaları önerilebilir. Çalışanların bilgi eksikliği

ve deneyimsizliklerinden kaynaklanan sessizliklerini engelleyebilmek için kendilerini geliştirebilecekleri seminerler ve konferanslar düzenlenebilir. Çalışanların diğer çalışanlar ile aralarındaki ilişkilerin iyi olması ve dışlanmaların yaşanmaması için yöneticiler tarafından görevlerin eşit bir şekilde dağıtılması ve kararlara katılımın adil bir şekilde yapılması gerektiği önerilebilir. Bu çalışma farklı kurumlardaki ve farklı sektörlerdeki yöneticiler ve çalışanlar üzerinde yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acaray, A., Gündüz Çekmecelioğlu, H., & Akturan, A. (2015). Örgüt kültürü, örgütsel sessizlik ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, (32),139-157.
- Akduru, H. E., & Semerciöz, F. (2017). Kamu kurumlarında örgütsel dedikodu ve işyeri yalnızlığına dair bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, ICMEB17 Özel Sayısı, 106-119.
- Al Zefeiti, S. M., & Mohamad, N. A. (2017). The influence of organizational commitment on Omani public employees' work performance. *International Review of Management and Marketing*, 7(2), 151-160.
- Algın, İ. (2014). Üniversitelerde örgütsel sessizlik (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi Bilim Dalı, Ankara.
- Alhas, F. (2021). İş yeri nezaketsizliği ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Business, Economics and Management Research Journal*, 4(2), 156-175.
- Alparslan, A. M., & Kayalar, M. (2012). Örgütsel sessizlik: sessizlik davranışları ve örgütsel ve bireysel etkileri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(6), 136-147.
- Bagheri, G., Zarei, R., & Aeen, M. N. (2012). Organizational silence (basic concepts and its development factors). *Ideal Type of Management*, 1(1), 47-58.
- Bartlett, J. E., Kortlik, J. W., & Higgins, C. C. (2001). Organizational research: determining appropriate sample size in survey research. *Information Technology, Learning and Performance Journal*, 19(1), 43-50.
- Baumgartner, H., & Homburg, C. (1996). Applications of structural equation modeling in marketing and consumer research: A review. *International Journal of Research in Marketing*, 13(2), 139- 161.

Bayın, G., Yeşilaydın, G., & Esatoğlu, A. E. (2015). Hemşirelerde örgütsel sessizlik Nedenlerinin belirlenmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 248-266.

Belloda, B., Bilir Güler, S., & Oğuzhan, A. (2017). Farklılıkların yönetimi ve örgütsel bağlılık: Kosova Prizren devlet okullarında bir araştırma. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences*, 03(02), 1-19.

Bentler, P. M. (1980). Multivariate analysis with latent variables: Causal modeling. *Annual Review of Psychology*, (31), 419-456.

Bentler, P. M., & Bonett, D. G. (1980). Significance tests and goodness of fit in the analysis of covariance structures. *Psychological Bulletin*, 88(3), 588-606.

Browne, M. W., & Cudeck, R. (1993). *Alternative ways of assessing model fit*. In: Bollen, K.A., & Long, J.S. (Eds.), *Testing structural equation models* (pp. 136-162). Beverly Hills, CA: Sage.

Can, E. (2016). Örgütsel sessizlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Candan, H. (2019). Kamu çalışanlarının örgütsel bağlılıkları ile örgütsel sessizlikleri arasındaki ilişkiler: Karaman örneği. *Ombudsman Akademik*, 5(10), 255-291.

Çakıcı, A. (2010). Örgütlerde işgören sessizliği (neden sessiz kalmayı tercih ediyoruz?). Ankara: Detay Yayıncılık.

Çetin, M., & Kayır, H. (2010). Örgütsel bağlılık ve halkla ilişkiler. *Üçüncü Sektör Kooperatifçilik*, 45(1), 40-64.

Çiftçi Kahrıman, G. (2022). İlkokul öğretmenlerinin örgütsel bağlılık düzeyleri ile örgütsel sessizlik düzeyleri arasındaki ilişki (Yayınlanmamış tezsiz yüksek lisans tezi) Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Dağlı, A., Elçiçek, Z. ve Han, B. (2018). Örgütsel bağlılık ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması: geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(68), 1766-1777.

Eğitim ve Bilim, 38(167), 50-64.

Elitok, E., & Elitok, U. (2016). Örgütsel bağlılık ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkinin incelenmesi: Kocaeli ilinde bankacılık sektöründe bir araştırma. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(28), 453-463.

Emhan, A., & Gök, R. (2011). Bankacılık sektöründe personel memnuniyeti ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkilerin araştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, 157-174.

Erbay, Ş., & Beydoğan, H. Ö. (2017). Eğitimcilerin eğitim araştırmalarına yönelik tutumları. *KEFAD*, 18(3), 246-260.

Farahani, M., Taghadosi, M., & Behboudi, M. (2011). An exploration of the relationship between transformational leadership and organizational commitment: the moderating effect of emotional intelligence: case study in Iran. *International Business Research*, 4(4), 211-217.

Fornell, C., & Larcker, D. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing Research*, (18), 39-50.

George, D., & Mallery, P. (2016). *IBM SPSS statistics 23 step by step: a simple guide and reference* (14th ed.). New York: Taylor & Francis.

Gül, H., & Özcan, N. (2011). Mobbing ve örgütsel sessizlik arasındaki ilişkiler: Karaman il özel idaresinde görgül bir çalışma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 107-134.

Gürbüz, S., & Şahin, F. (2018). Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri-felsefe-yöntem-analiz (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Hadi, N., & Tentama, F. (2020). Affective commitment, continuance commitment and normative commitment in reflecting organizational commitment. *American International Journal of Business Management (AIJBM)*, 3(8), 148-156.

Hussain M. W., Ali, A., Khalid, M., Shafique, M. N., & Ahmad, H. (2016). Organizational silence a predictor of organizational commitment in higher education institution. *Developing Country Studies*, 6(2), 123-128.

Kahveci, G., & Demirtaş, Z. (2013). Okul yöneticisi ve öğretmenlerin örgütsel sessizlik algıları. *Eğitim ve Bilim*, 38(167), 50-64.

Karakoç, A. (2018). İş tatmininin örgütsel bağlılık ve iş gören performansı üzerindeki etkisi: sigorta acentesi çalışanları üzerine bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), 1371-1388.

Kayaalp, E., & Özdemir, T. Y. (2020). Öğretmenlerin örgütsel sessizlik, örgütsel yalnızlık ve örgütsel yabancılaşma algılarının örgütsel sinizm düzeyleriyle ilişkisi. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, (38), 101-113.

- Khan, I. (2020). Impact of affective, normative and continuous commitment on organizational performance: a study of private banks. *Journal of Managerial Sciences*, 14(1), 89-97.
- Kılıçlar, A., & Harbalıoğlu, M. (2014). Örgütsel sessizlik ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Antalya'daki beş yıldızlı otel işletmeleri üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 328-346.
- Küçüközkan, Y. (2014). Relation between organizational commitment and gender: a research on health care staff working in hospitals. *Munich Personal RePEc Archive*, (62746), 15-36.
- Macit, G. ve Erdem, R. (2020). Örgütsel sessizliğe dair kavramsal bir inceleme. *Manisa Celal Bayar University Journal of Social Sciences*, 18(2), 93-114.
- Marsh, H. W., Hau, K. T., Artelt, C., Baumert, J., & Peschar, J. L. (2006). OECD's brief self-report measure of educational psychology's most useful affective constructs: Cross-cultural, psychometric comparisons across 25 countries. *International Journal of Testing*, 6(4), 311-360.
- Meyer, J. P., Allen, N. J. ve Smith, C. A. (1993). Commitment to organizations and occupations: Extension and test of a three-component conceptualization. *Journal of Applied Psychology*, 78(4), 538-551.
- Mohammed, F., & Eleswed, M. (2013). Job satisfaction and organizational commitment: acorrelational study in Bahrain. *International Journal of Business, Humanities and Technology*, 3(5), 43-53.
- Nguyen, H. N., Le, Q. H., Tran, Q. B., Tran, T. H. M., Nguyen, T. H. Y., Nguyen, T. T. Q.. (2020). The impact of organizational commitment on employee motivation: a study in Vietnamese enterprises. *Journal of Asian Finance, Economics and Business*, 7(6), 439- 447.
- Nikmaran, S., Yamchi G. H., Shojaii S., Zahrani M. A., & Alvani S.M. (2012). Study on relationship between organizational silence and commitment in Iran. *Work Applied Sciences Journal*, 17(10), 1271-1277.
- Örücü, E., & Sezen Kışlalıoğlu, R. (2014). Örgütsel bağlılık üzerine bir alan çalışması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 10(22), 45-65.
- Özdemir, F., & Demirci, İ. (2021). Presenteizmin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi: Adana ilindefaaliyet gösteren yiyecek-içecek işletmeleri üzerine bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 2049-2066.

Özdemir, H. Ö., & İpek, C. (2020). Üniversite personelinin örgütsel bağlılık algılarının örgütsel kültür algılarından yordanması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2823-2845.

Panahi, B., Veisoh, S., Divkhar, S., & Kamari F. (2012). An empirical analysis on influencing factors on organizational silence and its relationship with employee's organizational commitment. *Management Science Letters*, 2(3), 735-744.

Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H., & Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: tests of significance and descriptive Goodness-Of-Fit measures. *Methods of Psychological Research*, 8(2), 23-74.

Serçekuş, P., Vardar, O., & Başkale, H. (2020). Kanseri yenen bireylerin kaygılarını değerlendirme ölçeği'nin Türkçe versiyonunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *PsikiyatriHemşireliği Dergisi*, 11(3), 220-227.

Tanriverdi, H. (2008). Workers' job satisfaction and organizational commitment: mediator variable relationships of organizational commitment factors. *Journal of American Academy of Business*, 14(1), 152-163.

Taşkın, F., & Dilek, R. (2010). Örgütsel güven ve örgütsel bağlılık üzerine bir alan araştırması. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2(1), 37-46.

Tayfun, A., & Çatır, O. (2013). Örgütsel sessizlik ve çalışanların performansları arasındaki ilişki üzerine bir araştırma. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 5(3), 114-134.

Terzi, C., & Koçoğlu Sazkaya, M. (2020). Örgütsel sinizmin örgütsel bağlılık üzerine etkisinin incelenmesi: hekimlere yönelik bir araştırma. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(1), 129-143.

Ulaştırma ve Altyapı Bakanlığı. (2021). İstihdam şekline göre personel dağılımı. <https://www.kgm.gov.tr/SiteCollectionDocuments/KGMdocuments/Kurumsal/InsanKaynaklari/istihdam.pdf>. (Erişim Tarihi: 24.10.2021).

Ülker, F., & Kanten, P. (2009). Örgütlerde sessizlik iklimi, işgören sessizliği ve örgütsel bağlılık ilişkisine yönelik bir araştırma. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*, 1(2), 11- 126.

Yağcı, K. (2007). Meyer-Allen örgütsel bağlılık modeli yaklaşımıyla otel işletmeleri işgörenlerinin örgütsel bağlılık düzeylerinin ölçülmesine yönelik bir araştırma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(3), 114-129.

TERÖRİZMİN TARİHİNDE GÖRMEZDEN GELİNEREN BİR OLGU: DEVLET TERÖRÜ

Güzide KAYITMAZBATIR¹

Öz

Şiddet ve korku unsurlarını kullanarak kitleleri yıldırma politikası olan terörün, bireysel terörizm, grup terörizmi ya da devlet terörizmi gibi çeşitlendirilmesi mümkündür. Devlet dışı aktörlerin terör eylemlerinde bulunması gibi devletler de terör eylemlerinde bulunabilmektedir. Devlet terörünün, devlet dışı aktörlere nazaran daha büyük katliamlara sebep olduğu bilinmektedir. Ancak devlet terörü, terörizm üzerine akademide ve akademi dışında yapılan çalışmalarda yeterince üzerinde durulan bir kavram olmamıştır. Devlet terörünün yer aldığı çalışmalarda ise konu, sıklıkla tek bir başlık olarak yer almıştır.

Bu çalışmada, terör ve terörizm tanımları, terör çeşitleri, devlet terörü başlıkları literatür taraması yoluyla incelenmiş ve devlet terörünün görmezden gelinmesi üzerine yapılan çalışmalar üzerinde durulmuştur. Sri Lanka'da yaşanan devlet terörü örneğinin incelendiği çalışmalardan hareketle devlet terörü kavramı tartışılmıştır. Derlenen çalışmalar ve Sri Lanka örneği değerlendirildiğinde terörizm çalışmalarının ortaya çıktığı dönemde konunun özerklik kazanmamasının, devletler tarafından şiddet yoluyla yaratılan fiziksel ya da psikolojik korku ortamlarının, araştırmacının tutumunun ve verilere ulaşma yöntemlerinin ve bilgi/iktidar ilişkisinin devlet terörünün gözden gelmesine ve çalışılmamasına sebep olduğu sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Terör, Terörizm, Terörizm Tarihi, Devlet Terörü, Sri Lanka.*

Derleme | Geliş Tarihi: 03.06.2022- Kabul Tarihi: 20.03.2023

Kayıtmazbatır, G. (2023) "Terörizmin Tarihinde Görmezden Gelinen Bir Olgu: Devlet Terörü",
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 13, s. 147-166.

Abstract

Terrorism, a policy of intimidating the masses using violence and fear, can be diversified as individual terrorism, group terrorism or state terrorism. Just as non-state actors commit acts of terrorism, states can also commit acts of terrorism. It is known that state terrorism causes more significant massacres than non-state actors. However, state terrorism has not been a concept that has been sufficiently emphasized in studies on terrorism in and out of academia. It has often been included as a single title in works involving state terrorism.

In this study, a literature review has been done on the definitions of terrorism, types of terrorism, and state terrorism and furthermore, the phenomenon of ignoring state terrorism is discussed in the case of Sri Lanka event. When the compiled studies and examples are evaluated, it is concluded that the physical or psychological fear environment created by the states through violence and the knowledge/power relationship cause state terrorism to be overlooked.

Key Words: *Terror, Terrorism, History of Terrorism, State Terrorism, Sri Lanka.*

GİRİŞ

XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren patlayıcıların gelişmesi, düşük maliyetli ve kullanılan araçlarla ve üstlenilen risklerle çoğu zaman ters orantılı, verimli potansiyel taşıyan mücadele biçimi olan terörist hareketlerin doğmasına son derece katkıda bulunmuştur (Chaliand ve Blin, 2016: 116). Ancak terörizmin tarihi henüz XIX. yüzyılda yaşanan gelişmelerle sınırlı kalmamıştır. Modern çağda Fransız İhtilali ile siyasal ve askeri amaçlarla kullanılmasıyla da başlamamıştır. Bu uzun geçmiş, bilinen haliyle ilkçağlarda *Zelotlar ve Haşhaşiler'e* kadar dayanmaktadır. Roma'nın baskısına karşı eylemlerde bulunan ve *Sicanii* olarak adlandırılan Zelotlar'ı iki yüzyıla yayılan tarihiyle Haşhaşiler izlemiştir. Haşhaşilerin ve Zelotlar'ın ana hedefinde devlet rejimi vardır. Ancak terörün hedef kitlesi her zaman devlet olmamıştır.

Devletler tarafından uygulanan şiddet, yüzyıllardır en büyük yıkım kayakları olarak karşımıza çıkmaktadır. Jackson'a (Jackson, 2010: 10) göre, devletlerin terörizmi tercih etme nedenlerinden biri halkı kontrol altına almak için tercih edilebilecek diğer politika yöntemlerine göre nispeten ucuz olması ve daha fazla etki yaratmasıdır. Devletlerin nüfusu kontrol altına almak, fethettiği ya da sömürdüğü bölgelerdeki kaynakları güvence altına almak gibi birçok sebeple şiddet uyguladığı, bu şiddetten dolayı milyonlarca insanın hayatını kaybettiği bilinmektedir. Koncagül'ün Rumell'den aktardığına göre ise yüzyıl

boyunca modern devletler savaş dışında 170 ila 200 milyon arasında insanın ölümünden sorumlu görülmektedir. (Koncağül, 2021: 325-327)

Cirhinlioğlu'nun Combs'tan aktardığına göre (Cirhinlioğlu, 2004: 134) 1968 ile 1978 yılları arasında tüm dünyada terörist gruplarca 10.000 kişi öldürülmüştür. Buna karşılık 1976 yılında Arjantin'de hüküm süren diktatörlük aynı sayıdaki ölüm olaylarından sorumlu tutulmaktadır. Bu durum devlet terörünün ne kadar yıkıcı olabildiğini göstermektedir. Büyük yıkıma sebep olan bu kavramın neden devlete karşı uygulanan terör politikalarından hemen her gün söz edilip lanetlerken devlet eliyle uygulanan terör politikalarının görmezden geldiği sorgulaması gerekmektedir.

Bu çalışmada terör ve terörizm tanımları, terör çeşitleri ve devlet terörü kavramı ve devletlerin de terörün faili olabildiği ancak devlet terörü olgusunun görmezden geldiğini araştıran çalışmalar literatür taraması yoluyla incelenecektir. Ardından devlet terörü üzerine alanda bulunan çalışmalardan XX. Yüzyılın ortaları gibi yakın tarihte yaşanan Sri Lanka'nın, Tamil etnik nüfusu üzerinde uyguladığı dinsel, dilsel, ekonomik ve eğitime dayanan ayrımcılık politikaları (Samaranayake, 2007: 173) devlet terörü çerçevesinde incelenecektir. Son olarak ise neden devlet terörünün literatürde gerektiği kadar yer bulamadığı, yer bulduğunda ise neden Sovyet Rusya ve Soğuk Savaş dönemini ele alınacak kadar sınırlı araştırmalar yapıldığı tartışılacaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniği kullanılacaktır.

I. TERÖR VE TERÖRİZMİN TANIMI

Terör (terror-terrorism) kelimesinin kökeni Latince'den gelmektedir. Anlamı *korkudan titreme* veya *titremeye sebep* olmadır (Wilkinson, 1974: 9). Terörün Latince kelime anlamı, yapılan terör tanımlarında genel olarak yer almaktadır. Tek bir tanım bulunmamasına rağmen terör, genel olarak siyasal sistemdeki farklılıktan dolayı kavramın anlamı ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. En temel haliyle terör, hem şiddet yoluyla yaratılan korku ortamını hem de bu ortamı yaratan vasıtayı yani şiddet eylemini ifade etmektedir. Weber'e göre (Weber'den akt. Zafer, 1999: 1-3) ise terör, sosyal ve özellikle siyasi olarak uyum sağlamayan kişilere veya nesnelere yönelik şiddet hareketleriyle (suikast gibi) düşmanın korkutulmasını ifade etmektedir

Laqueur'e (Laqueur, 1999: 5) göre tarihte karşılaşılan bütün terör eylemlerini kapsayacak bir terör tanımı yapmak imkânsızdır ancak yapılan iyi tanımlardan

biri 1990 yılında ABD Savunma Bakanlığı'na aittir. Bakanlık, “*genellikle siyasi, dini veya ideolojik hedeflere ulaşmak için hükümetleri veya toplumları zorlamak ve korkutmak amacıyla bireylere veya mülke karşı güç veya şiddetin yasa dışı kullanımı, tehdit altında kullanılması*” olarak tanımlamaktadır. Fakat bu tanım da yeterli değildir ve yalnızca belli sınırlar oluşturmaktadır. Laqueur, terör tanımı yapmanın neden bu kadar zor olduğunu tartışırken Nietzsche'nin yalnızca tarihi/geçmiş olmayan şeylerin tanımı yapılabilir fikrinden yola çıkmıştır. Terörün çok uzun bir tarihe sahip olması tanımı zorlaştırmaktadır.

Yayla'nın W. T. Mallison ve S. V. Mallison'dan aktardığına (Yayla, 2015: 336) göre terör, “*sosyal veya siyasal amaçları elde etmek için aşırı ölçülere varan şiddet kullanma ve şiddet tehdidi*” olarak tanımlanmıştır. Şiddet kullanım tehdidinin de tanıma alınması, kavramın alanını genişletmiştir. Ancak aşırı ölçülere varan ifadesi tanımı muğlaklaştırmıştır. Çeşitli sözlüklerde de tanım üzerinde uzlaşma sağlanmamış olsa da *korku* ve *şiddet* kelimeleri sıkça kullanılmaktadır. Robert Sözlüğü “*Direnşini kırmak için bir halkın, bir grubun üzerine yayılan toplu korku, bu korku üzerine, istisnai ve şiddet içerecek tedbirler kullanımı üzerine dayalı rejim, siyasal yöntem*” olarak tanımlamaktadır. Siyasal Düşünce Sözlüğü'nde ise “*düşmanları korkutmak ve yok etmeye yönelik tedbirlerin ortaya konduğu dönem ve daha genel olarak bu amaçlarla yönelik tedbirler bütünü*” olarak tanımlanmıştır. Strateji Sözlüğü'nde terör, “*mübalâgalı bir korku durumu, terörizm ise eylemdir*” (Chaliand ve Blin: 2016: 121-122). Terörizm ise Oxford Sözlüğü'nde “*topluma korku salma, insanları korkutma yıldırma eylemlerinin tümü ve siyasal bir amaca ulaşmak için terörü bir yöntem olarak kullanma*” olarak tanımlanmıştır. Terörizm bir araç, bir tekniktir.

Yerel literatüre bakıldığında Bal'a göre (Bal, 2006: 8) terör, çoğunlukla siyasal olan amaca ulaşmak için sivillerin veya güvenlik görevlilerinin, propagandaya yönelik ve ses getirici yöntemlerle öldürülmesidir. Bu tanımlama bir sonraki başlıkta incelenecek olan terör çeşitlerini görmezden gelmiş, eylemi yalnızca cinayetle sınırlandırmıştır.

Resmî Gazete'de yayınlanan 12 Nisan 1991 tarihli Terörle Mücadele Kanunu, madde 1'e göre terör tanımı ise şu şekilde yapılmıştır:

“Terör; baskı, cebir ve şiddet, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzenini değiştirmek, Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak

amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girilecek her türlü eylemlerdir. Bu Kanunda yazılı olan örgüt, iki veya daha fazla kimsenin aynı amaç etrafında birleşmesiyle meydana gelmiş sayılır.” (T.C. Resmi Gazete, 12 Nisan 1991, Sayı, 20843)

Türk Dil Kurumu Büyük Türkçe Sözlük, çeşitli tanımlama çabalarına rağmen uzlaşmada zorluk çekilen terör tanımı için tek kelime ile kullanmıştır: *yıldırı*. Tanımın tek kelimeyle sınırlandırılması TDK'nin devlet sözlüğü olması ile ilgili olup olmayacağını düşündürmektedir. Zira, Cirhinlioğlu'na göre *“terörün kaynağı kim olursa olsun devlet her zaman için merkezinde olduğu ileri sürülmektedir. Gerek kendi çıkarlarını ve isteklerini gerçekleştirmek için, gerekse var olan düzeni korumak için bir şekilde şiddet ve baskı eylemlerine karışmaktadır”* (Cirhinlioğlu:2004: 134).

Blakeley'e (Blakeley, 2009: 27) göre terörizmin temel özelliklerini belirlemede yararlı bir başlangıç noktası, terörizmin üç temel özelliği içerdiğini öne süren Eugene Victor Walter tarafından sunulan tanımdır. Blakeley'in Walter'dan aktardığına göre terörizm özelliklerinin ilki bazı kurbanlara yönelik tehdit veya işlenen şiddet; ikincisi, şiddet uygulayan aktör, şiddetin kurbandan genel olarak farklı olan bazı tanıklarda terör yaratma niyetindedir, başka bir deyişle kurban araçsaldır; ve üçüncüsü, şiddet uygulayan aktör, şiddete maruz kalan terör tanığının davranışlarını değiştirmesini ister veya bekler

Yayla'nın Yonah Alexander'dan aktardığına göre (Yayla, 2015: 337-339) terörizm, “gerçek veya hayali hedefleri ele geçirmek üzere geniş bir korku iklimi oluşturmak amacıyla organize bir grubun şiddet kullanmasıdır.” Paul Johnson ise terörizmi her çeşit siyasi eyleme karşı bilinçli ve soğukkanlı şiddet gösterisi ve şiddet kullanımı olarak tanımlamakta ve teröristlerin şiddeti, siyasi sürecin yerine konumlandıklarını belirtmektedir. Yayla, terörizmin bir ideoloji, doktrin ya da sistematik bir fikir değil, bir yöntem ve bir savaş biçimi olduğunu belirtmektedir. Ergil'e göre ise terörizm, “kaçırmadan cinayete kadar uzanan ve amacı sindirme olan şiddet eylemlerine verilen addır” (Ergil, 1992: 1).

Chomsky, Herman ve O'Sullivan'a göre (Chomsky, Herman ve O'Sullivan, 1999: 46-49) terörizm, son yirmi yılda Batı'da oldukça sık kullanılmaya başlanmıştır ve Batı'da tartışılan terörizmin büyük bölümü Batılı şiddete verilen karşılıktır. Terörizmi öne çıkaran teröristler değil, Batı'dır. Bunun sebebi terörizmi ideolojik bir propaganda ve denetim aracı olarak kullanmak istemeleridir. Terörizm, artık bir korkutma endüstrisi haline gelmiştir. Terörizm endüstrisi, hükümet görevlilerini ve organlarını, hükümete bağlı ya da yarı özel düşünce merkezlerini, çözüm üreten kurumları ve de özel güvenlik şirketlerini kapsamaktadır.

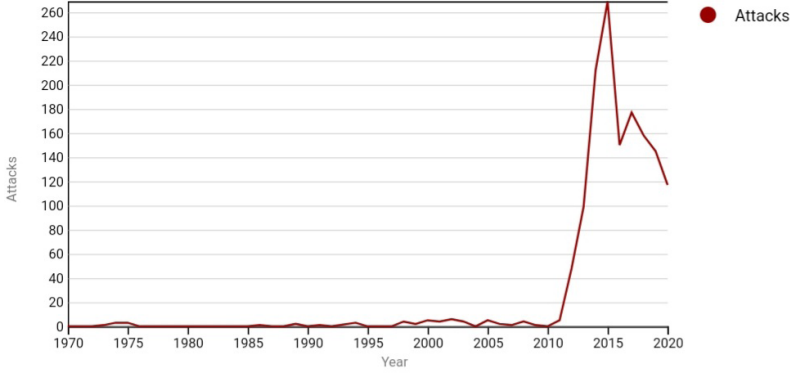
2. TERÖR ÇEŞİTLERİ

Terör, üzerinde tanım birliğine varılabilen bir kavram değildir ve meydana geldiği coğrafya ve devlet politikalarına göre tanımlanmaktadır. Bu yüzden terör çeşitlerini sınıflandırmak kolay olmayacaktır. Ancak Cirhinlioğlu'nun Bhushan (1998) ve Combs'tan (1997) aktardığına göre (Cirhinlioğlu, 2004: 127-129) terör olayları birçok ölçüte göre sınıflandırılabilirken en geniş kapsamlı sınıflandırma şu şekilde verilebilir:

- Bireysel Terörizm: Sadece tek bir kişinin kazanımı için girdiği şiddet eylemleridir. Tecavüz, soygun, cinayet, kaçırma gibi.
- Grup Terörizmi: Bir grup tarafından topluma ya da bir diğer gruba karşı yapılır. Amaç avantaj elde etmektir.
- Devlet Terörizmi: Bu tür terörizm hâkim güç tarafından kullanılır. Siyasi kontrol kazanmak ve kontrolü korumak temel amaçtır.
- Devrimci Terörizm: Siyasi ve toplumsal değişimi gerçekleştirmeyi amaçlar. Geniş halk yığınlarını mücadelesinin parçası yapmak ister.
- Siyasi Terörizm: Bir ideoloji grubu, karşı ideoloji grubunu hasmı olarak görür ve siyasi eylemlerde bulunur.
- Suç Temelli Terörizm: Bazı gruplar masumları kaçırmak çete içerisinde hesaplaşma yapmayı amaçlayabilir, kaçakçılar arasında savaş olabilir ya da uyuşturucu faaliyetleri bunu gerektirebilir. Bu tür terör faaliyetleri zaman zaman uluslararası ve devlet terörüyle iç içedir.
- Uyuşturucu Terörizmi: Uyuşturucuyu dolaşıma sokmak için organize olmuş teröristlerdir.
- Anayasal Terörizm: Anayasal haklardan bir ülkede yaşayan vatandaşların bir kısmının faydalanmasını önlemek için anayasa maddelerini keyfi biçimde kullanan terör türüdür.
- Uluslararası Terör: Hedefleri gerçekleştirebilmek için dünyanın dikkatini bu hedeflere çekmeyi amaçlar. Eylemler ülke sınırlarının dışına taşmıştır. Genellikle bir devlete yönelik yapılmaktadır (Cirhinlioğlu, 2004: 127-129).

3. DEVLET TERÖRÜ

Pillar, devlet terörünün bir devletin başka bir devlete veya kendi vatandaşlarına karşı gerçekleştirdiği terör eylemlerini ifade ettiğini belirtirken gizli ajanlar tarafından savaşçı olmayan hedeflere karşı sürdürülen, tasarlanmış ve politik olarak güdülenmiş şiddet eylemleri olarak tanımlamıştır (Pillar, 2001: 36, 37).

Şekil 1: Global Terrorism Database, 2023.²

Stohl ise modern terör kavramının Fransız Devrimi sonrasında yaşanan devlet terörü süreci ile literatüre girdiğini ve modern terörizmin devlet dışı gruplar tarafından değil, devlet tarafından uygulanan terörizm ile başladığını belirtmektedir. Yani modern terörü doğuran devlet terörüdür. Stohl'e göre devlet terörizmi ikiye ayrılır: açık ve gizli. Terörün devlet tarafından politika haline getirilip uygulandığı dönemi açık; paramiliterlerin³kullanılmasını ise gizli devlet terörizmi olarak adlandırmaktadır. Combs'a göre ise terörizm bir ülkede dış politika aracı olarak da kullanılmaktadır. Bir devlet ile diğer bir devlet arasında ilan edilmemiş bir savaş hüküm sürdüğünde bu terörizme *örtülü terörizm* denmektedir ve bu tür terörizme devlet açık bir şekilde karışmıyor görünmektedir. İki kategori olarak ele alınabilir: *el altından* ve *devlet destekli terörizm*. İkincisinde devlet, sanki bir işverenmiş gibi hareket etmektedir (Stohl ve Combs akt. Koncağül, 2021: 35, 37).

Özellikle son yıllarda devletlerin uyguladığı terör eylemlerinin artış gösterdiği gözlemlenebilmektedir. Şekil 1'de devlet terörünün 1970'ten 2020'ye kadar izlediği artış görülmektedir. 2000 yılı itibariyle sürekli bir artış gösteren devlet terörü, geçmişteki sonuçlardan öğrenip uygulamaları ise tekrarlandığı söylenebilir. Günümüz koşullarına baktığımızda artışıdaki ivme, dengeyi kaybetmiştir. Ancak hala 2010 yılından önceki haline dönmemiştir.

Claridge, devletin şiddet kullanma hakkının olduğunu ancak bunun istenildiği gibi kullanılmayacağını belirtmektedir. Devlet terörizmini sistematik ve politik, şiddet ve şiddet tehdidi içeren, korku yaratmayı ve yalnızca terörün

² Global Terrorism Database, State Terrosim: <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?c-hart=overtime&search=state%20terrorism> (ET:15.03.2023).

³ Yarı gönüllü paralı askeri güçler.

mağdurunu değil daha geniş kitlelere mesaj iletmeyi amaçlayan, mağdur kitlenin örgütlenme yapısı içinde olmadığı/olamadığı, devletin temsilcileri veya devlet kaynaklarıyla çalışanlar tarafından uygulanan bir eylem olarak nitelendirmektedir (Claridge, 1999: 52).

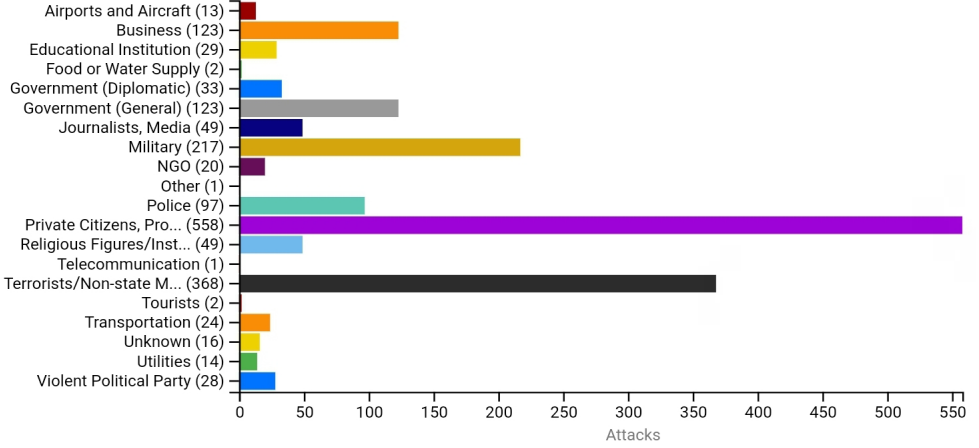
Blakeley, devlet terörünü hedef kitlede aşırı korku uyandırmayı amaçlayan devlet görevlileri tarafından bir tehdit veya şiddet eylemi olarak tanımlamaktadır. Böylece devlet terörüne doğrudan maruz kalmayan bireyler bile bir şekilde davranışlarını değiştirmeyi düşünmeye zorlanırlar (Blakeley, 2009: 35).

“Devletin (veya devlet dışı aktörlerin) terörizmi, kurbanla özdeşleşen bazı hedef gözlemcilerde aşırı korku uyandırma niyetiyle, bazı mağdurlara yönelik kasıtlı zorlama ve şiddeti (veya tehdidini) içerir. Kendilerini gelecekteki potansiyel kurbanlar olarak görürler. Bu şekilde, aktörün istediği bir şekilde davranışlarını değiştirmeyi düşünmek zorunda kalırlar.” (Mitchell ve diğ. akt. Blakeley, 2009: 30).

Blakeley, devlet terörizminin dört ana elementi içerdiğini belirtmektedir. Bunlar şöyledir:

1. Devletin korumakla yükümlü olduğu bireylere karşı kasıtlı bir şiddet eylemi veya daha önceki devlet şiddeti eylemleri yoluyla bir korku iklimi oluşmuşsa böyle bir eylem tehdidi olmalıdır;
2. Eylem, paramiliterler ve özel güvenlik görevlileri de dahil olmak üzere, devlet adına veya devletle bağlantılı aktörler tarafından işlenmelidir;
3. Şiddet eylemi veya tehdidi, kendisini mağdurla özdeşleştiren bazı hedef gözlemcilerde aşırı korku uyandırmayı amaçlar;
4. Hedef kitle, davranışlarını bir şekilde değiştirmeyi düşünmeye zorlanır. (Blakeley, 2009: 30).

Blakeley’in devlet terörü tanımında, dört ana element kapsamında görüleceği üzere öne çıkan iki unsur öne çıkmaktadır: korku iklimi ve bireyler üzerinde davranışlarını değiştirme etkisi. Terör devletler tarafından düzeni sağlamak ve muhalefeti bastırmanın bir aracı olarak devlet sınırları içinde ya da dışında kendi nüfuslarına karşı kullanılmaktadır. Şekil 2’de ise devlet terörünün hedef kitlesinin 1970-2019 yılları arasındaki dağılımı verilmiştir.

Şekil 2: Global Terrorism Database, 2023.⁴

Şekil 2’de devlet tarafından uygulanan terörün en büyük hedef kitlesinin 558 olayla özel vatandaşlar ve mülkiyet olduğu, ikinci sırada terörist gruplara ve devlet dışı silahlı aktörlerine karşı uygulandığı görülmektedir. Ancak Koncağül’ün 2020 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında bu oranların daha farklı olduğu görülmektedir. Koncağül, çalışmasında (Koncağül:2020: 49) yayınlanan istatistikleri şöyle aktarmıştır: “Söz konusu tabloda devletlerin terörizmi yüzde 64 (n=3762) gibi büyük bir oranda terörist gruplara veya devlet dışı silahlı aktörlere karşı kullandığı görülmektedir.” Son yıllarda Suriye gibi bölgelerde yaşanan savaşların grafiğin yönünü değiştirdiği ve devletlerin ulusal ya da uluslararası terör faaliyetlerinde başrol oynadığı görülmektedir.

Şimşek’in Kastanidou’dan aktardığına göre (Şimşek, 2016: 324) devlet terörü, bir devletin kendi ülke sınırları içinde kendi vatandaşlarına karşı uyguladığı şiddet eylemleridir. Şiddet kullanımı doğrudan devletin kendi nüfusuna karşı kullanılmakta, hükümete muhalif olan grupları yok etmeyi ve ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. Ancak bu tanım, yalnızca yok etmeyi ve ortadan kaldırmayı vurgulamakta, Blakeley ve Mitchell ve diğerlerinin belirttiği korku ve sindirme unsurlarını yok saymaktadır.

Devlet terörizminde yalnızca korku iklimi ve davranış değişikliği amacı öne çıkmamakta, çeşitli uygulamaları içermektedir. Bunlar kaybolmalar yasadışı gözaltı, işkence ve suikastlar olarak listelenebilir. Devletlerin uyguladıkları terörizm faaliyetlerinde kullandıkları taktikleri ve belirledikleri hedef kitleyi

⁴ Global Terrorism Database, State Terrosim: <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?c-harttype=pie&chart=target&search=state%20terrorism> (ET:15.03.2023).

daha iyi kavramak için Sri Lanka'da yaşanan devlet terörü örnek verilecektir.

4.1. DEVLET TERÖRÜ ÖRNEĞİ: SRİ LANKA

CIA'ın yayınladığı The World Factbook'a göre (cia.gov) Sri Lanka, M.Ö. 200'lerden 16. yüzyıla kadar 181 kral tarafından yönetilmiş olduğu bilinmektedir. 14. yüzyılda ise bir Güney Hindistan hanedanı, Kuzey Sri Lanka'da bir Tamil krallığı kurmuştur. Portekiz ve Hollandalıların genellikle kıyı bölgelerinde adaya yerleşen ilk öncüller olduğu bilinmektedir. Hollanda'nın adayı ele geçirmesine dek ada, Portekizliler'in elindedir. Adanın 1796'da İngiliz kuvvetlerine teslim edilmesinin ardından 1802 yılında koloni haline gelen Seylan (Sri Lanka), 1815'te İngiliz egemenliği altında kurulmuştur. Bu egemenlik altında kurulan Seylan, 133 yıl boyunca İngiliz sömürgesi altında kalmıştır. 1948'de bağımsızlığını kazanan Seylan'ın ismi 1972'de Sri Lanka olarak değiştirilmiştir.⁵

Yalçın'ın aktardığına göre (Yalçın, 2016: 148-152) Sri Lanka'da yaşayan Sinhalar nüfusun %74'ünü ve Tamiller ise %18'ini oluştururken ülke, çeşitli etnik yapısı, dinleri ve dilleri ile çok kültürlü bir ülkedir. Sinhala ve Tamil resmî diller olarak konuşulmaktadır.

“Ülkede etnik gruplar arasındaki sıcak savaş 1983 yılında başlamışsa da çatışmanın kökenleri tarihte, İngiliz sömürgeci iktidarının politikalarında yatmaktadır. Sri Lanka'nın bağımsızlığını kazanması, Hindistan gibi 'pasif direniş'le olmamıştır. İngilizlerle 1944'te oluşturulan 'Soulbury Komisyonu'nda adanın bağımsızlığı tartışılmıştır. Soulbury Anayasası 4 yıl sonra 1948'de Seylan'a bağımsızlığını verirken, azınlıkların haklarına garanti şartı koşmuştur. İngilizler, bir yandan Tamillerin haklarını savunur gibi gözükmürken, aslında adanın saygın okumuşlarını azınlık statüsüne koyarak ayrılık tohumlarını ekmiştir. Tamiller, İngilizlerin sömürge yönetiminde en prestijli görevlere getirilmiştir. Tamil dendiğinde akla avukat, doktor, mühendis, şair ya da yazar gelmekteydi. Binlerce yıllık tarih ve kültürleriyle övünen adanın gururlu Sinhalaları ve Tamilleri arasında zaten tarihten gelen bir rekabet vardı (Yalçın, 2016: 148-152).”

Ancak Sri Lanka'nın bağımsızlığını kazanmasının ardındaki süreçte Tamil etnik nüfusu haklarından mahrum bırakılmaya başlanmış ve yaşadıkları koşullar giderek kötüleşmiştir. Bağımsızlık sonrasında artış gösteren Sinhala milliyetçiliği, ideolojik tutumlarda, yönetici pozisyonlarında ve resmi dilde etkisini göstermiştir. 1956'da Sri Lanka devlet başkanı Bandaranaike, Sanhala dilini ülkenin resmi dili yapmıştır. Bu durum, etnik çeşitlilik içerisinde yaşayan Sri Lanka'nın yaşamaya başladığı ayrımcılığın somut kanıtlarından biridir ve

⁵ CIA, resmi internet sitesi: <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/sri-lanka/> (ET: 31.05.2022)

bu durum, devlet terörü dahilinde hedef kitlenin davranışlarının değiştirilmesi (Blakeley, 2009: 30) kapsamına girer. Ayrımcılık, ilerleyen yıllarda da devam etmiştir. Resmi dilin ardından 1960'lı yıllarda onaylanan yasa ile birlikte devletin resmi dini de Sanhalalar'ın dini olan Budizm olarak belirlenmiştir (Bloom, 2033: 60-61). Bu durum 1999 verilerine göre %70'i Budist, %15'i Hindu, %8'i Hristiyan, %7'si Müslüman dinine mensup olan halkın ayrımcılığa uğradığını göstermektedir (cia.gov). Tamiller, dinsel ve dilsel ayrımcılığın yanı sıra çalışan nüfus olarak da Sinhalalar'ın gerisine düşmüştür. Tamiller, ekonomik olarak da baskı altındadır. Sri Lanka devleti, bu dönemde askeri ya da paramiliter güçler kullanmıyor dahi olsa Tamiller'in anayasal haklarını neredeyse elinden almış, baskılamış ve arka planda, ikinci sınıf vatandaş olarak konuşturmuştur. 1970'lerde, Tamiller, taleplerini dile getirmek için siyasi partiler kurmaya başlamıştır. Sri Lanka Özgürlük Partisi (The Sri Lanka Freedom Party) ve Halkın Kurtuluş Cephesi (People's Liberation Front) gibi grupların sivil toplumda Tamil davasını desteklemek için kuruldukları belirtilmektedir. 1972'de kurulan Tamil Öğrenci Federasyonu'nun (Tamil Student Federation) ve 1976'da kurulan Tamil Birleşik Kurtuluş Cephesi'nin (Tamil United Liberation Front) Tamiller için özerk bir devlet kurulmasını desteklemek ve yardım toplamak için kurulduğu savunulmaktadır. Söz konusu parti ve grupların kurulmasıyla beraber bağımsız bir devlet olan Tamil Eelam fikrinin ortaya çıktığı dile getirilmektedir. Kurulan partilerin anti Tamil politikalar nedeniyle amaçlarını yerine getirmede başarısız olduğu görülmektedir (Koncagül, 2020: 82). Politik yollardan istediklerini alamayan Tamiller, şiddete başvurmuştur.

Tamiller tarafından oluşturulan gruplar arasından Tamil Beşlisi olarak bilinen beş grup öne çıkmaktadır. Tamil Elam Kurtuluş Örgütü (Tamil Liberation Organization), Tamil Elam Halk Kurtuluş Örgütü (Eelam Revolutionary Organisation of Students), Tamil Elam Halk Kurtuluş Örgütü (People's Liberation Organisation for Tamil Eelam), Elam Halk Devrimci Kurtuluş Cephesi (Eelam People's Revolutionary Liberation Front) ve Tamil Kaplanları (Tamil National Tigers). Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları'nın (LTTE) TNT grubundan -Sri Lanka'dan tamamen ayrı ve bağımsız bir devlet kurma amacıyla -Vellupillai Prabhakaran liderliğinde ayrılarak oluşturulan yeni bir grup olduğu belirtilmektedir. 2000'lerin ortasında ise LTTE'nin grupları domine ettiği bilinmektedir. (Bloom, 2003: 61, Samaranaake, 2007: 174 ve Yalçın, 2016). LTTE, öncelikle polis ve askerleri hedefe almıştır.

Sri Lanka hükümeti 13 askerini kaybettiğinde misillemeyle karşılık vermiş, 72 saat boyunca sivillere karşı anti-Tamil politikasını benimsemiş ve bir şiddet

dalgası yaratmıştır. Bu süre boyunca Tamillerin evleri, fabrikaları, işletmeleri yakılıp yıkıldığı, yağmalandığı ve kadınlara ve çocuklara cinsel şiddet uygulandığı belirtilmiştir. Devletin bu şiddete katılımı belirsiz olduğu söylene de şiddet çetelerinin silahlandırılması, Tamillerin evlerinin, fabrikalarının ve iş yerlerinin rahatlıkla çeteler tarafından bulunması, devletin şiddetin içinde olduğunu düşündürmektedir. Sonraki süreçte ise devlet tarafından, 360 kişinin öldürüldüğü, çetelerin silahlandırıldığı ve çetelere listeler verildiği itiraf edilmiştir (Bloom, 2003: 63). Bu durum, Sri Lanka hükümeti tarafından devlet terörünün gizli ve açık stratejilerinin her ikisinin de gerçekleştirdiğini gösterir: Tamiller'e karşı geliştirilen baskı ve terör politikaları (açık) ve paramiliter gücün kullanımı (gizli).

Hükümet ve LTTE arasında 26 yıl boyunca çeşitli şiddetlerde çatışmalar sürmüştür. Hükümetin terörle mücadele amacıyla askeri yollarla karşılık vermesi ve karşılıkların devlet terörizmi boyutuna varması mücadelenin şiddetlenmesine sebep olmuştur. Uzun yıllar süren çatışma, her iki tarafın da saldırılarında sivil hayat merkezlerinin bombalanmasına ve yıkılmasına, ekonominin bozulmasına ve turizmin de olumsuz yönde etkilenmesine sebep olmuştur. Whittaker'ın belirttiği üzere (Whittaker, 2007: 107) Tamillerden 10 bin kişi öldürülmüş, Sinhalar'dan siviller dahil 60 bin kişi zarar görmüştür. Tamil liderinin öldürülmesiyle örgütün etkisiz hale getirildiği düşünülse de başat ideolojinin hâlâ ayrımcı olması, bu ideoloji korunduğu Tamillerin tekrar silahlanmasının mümkün olduğunu düşündürmektedir.

5. DEVLET TERÖRÜNÜ GÖRMEZDEN GELMEK

Çona'nın da aktardığı üzere (Jackson, Stampnitzky ve Ditrych'ten akt. Çona:2022) devlet terörizmine yönelik literatürdeki sessizliklerin ve önyargıların kökeninde terörizm çalışmalarının çıkış sürecinin yatmaktadır. Terörizmin akademik disiplin olarak icadı, XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen kurtuluş hareketleri, ayaklanmalar, devrimci ideolojiler etnik ve ayrılıkçı şiddet eylemleri ve İslami hareketlere yanıt verme amacı içerisinde doğmuştur. Batı'nın ulus-devletlerine yönelik tehdit olarak algıladığı olayları *terörizm* olarak tanımlamasıyla oluşan terörizm çalışmalarında *bilgi-iktidar* ilişkisi hâkimdir. Bu ilişki merkezine devleti almış, devlet dışı aktörleri meşru dışı bırakan ve sonuç odaklı terörizm bilgisi oluşturmuştur. Devletlerin gücü ve bilgiyi, dolayısıyla da iktidarı elinde bulundurması, uyguladıkları şiddet ve terörizmin gizlenmesini, suçun maktul gruba atılmasını ve ulusal, uluslararası kamuoyunun susturulmasını kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla

devlet terörizminin yıkıcı bir güç olduğu gerçeği, 1970'lerin siyasal iklimiyle bastırılmaya, söylem alanından uzaklaştırılmaya çalışılmıştır. Bu ortamda güvence altına alınması gerekenler uluslararası düzen ve onu koruyacak devlettir. Uluslararası düzeni koruyacak devlet unsurunun dokunulmazlığı, devlet terörünün en temel köşe taşısıdır. Bu sayede suçların sorumluları günümüzde de özgürce dolaşabilmektedir (Cirhinlioğlu, 2004: 148).

Avcı ve Demir'den aktarılan Tablo 1'e (Avcı ve Demir, 2017: 5) bakıldığında terörizm araştırmalarının beş ana dönemi sınıflandırılmış ve bu dönemlerin hiçbirinde devlet terörizmi araştırmalarının ön plana çıkmadığı görülmektedir.

Tablo 1: Uluslararası Terörizm Çalışmalarının Gelişimi. (Avcı ve Demir, 2017: 5)

S.Nu.	Dönem	Yıllar	Baskın Özellikler
1	Hazırlık dönemi	1960-1969	Terörizm, siyasal şiddet çalışmaları içerisinde yer almıştır. Ayaklanma literatürü içinde bir alt konu olarak görülmeye başlamıştır.
2	Yükseliş dönemi	1970-1978	Saha uzmanlarının katkıları artmış, terörizm kendine özgü bir konu olarak çalışılmaya başlanmıştır. Terörizmin uluslararası bir hale gelmesi alanın yerinin belirginleşmesine neden olmuştur.
3	Olgunlaşma dönemi	1979-1985	Yayınlar normal bir seyirde devam ederken araştırmacılar uzmanlaşmış ve alan kararlı hâle gelmiştir.
4	Kriz dönemi	1986-2000	Sol ideoloji temelli örgütler etkinliklerini yitirmiş, yayınlar ve fonlar azalmış, akademik çalışmalar azalma eğilimine girmiştir.
5	Yeniden Yükseliş dönemi	2001-	Terörizm araştırmaları altın çağına girmiştir. 11 Eylül saldırıları sonrasında terörist eylemlerin yoğunluk ve çeşitliliğinde yaşanan değişim, farklı akademik disiplinlerin alana ilgisinin artmasına neden olmuştur.

Literatürde terörizm çalışmalarının başlangıcında konu, uluslararası dönemde çatışma ve ayaklanmaların yaşandığı 1960-1969 yıllarının dönem özelliklerine bağlı olarak, şiddet çatışmaları olarak ele alınmıştır. Bu dönemde ayaklanma literatüründe alt tür olarak görülmektedir. Terörizm konusu henüz kendi kuramını oluşturmamıştır ancak kendine özgü bir konu haline gelmesi sonraki neredeyse on yılda, 1970-1978 yılları arasında mümkün olmuştur. Bu dönemde terörizmin küresel olarak görülmesiyle saha uzmanlarının katkıları gözlemlenir

olmuştur. 1979-1985 yılları arası dönemde ise çalışmalar standart kazanmıştır, 21. yüzyıla yaklaşıldığında ise bu standartlaşma azalmıştır. Çalışmaların yeniden yükselmesi özellikler Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleşen 11 Eylül 2001 olayları ardından mümkün olmuştur. Amerika'nın İslam'ı ve İslam devletlerini düşman ve terörist ilan etmesi, ilerleyen yıllarda özellikle Afganistan başta olmak üzere yaptığı müdahaleler, literatürde eleştirel ve destekleyici tarza çokça işlenmeye başlamıştır. Yine de devlet terörünün belirgin olarak çalışıldığı bir dönem hala görülmemektedir. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin Arap Yarımadası'na müdahaleleri ve Amerikan topraklarında yaşayan Müslüman halkın yaşadığı ayrımcılık politikaları ele alınması gereken konulardır. Bu nedenle 2001 yılıyla yeniden yükselmeye başlayan terörizm çalışmalarında devlet terörünün de alan kazanması beklenmektedir.

Blakeley'e göre (Blakeley, 2009: 9-16), eylemleri terörizm olarak etiketlemek, eylemi gerçekleştiren aktörlerin kınanmasını teşvik eder. Jack Gibbs'ten aktardığı üzere ise terörizm tanımlamaları siyasi veya ideolojik önyargıları yansıtabilir. Araştırmacıların bu sebeple devlet terörizmini tartışmaktan kaçınması muhtemeldir. Ayrıca, devlet ya da devletler, devlet terörizminin yasal bir kategori olarak var olmaması gerektiği üzerinde yazılı olmayan bir görüş birliğine vardığından suçla ilgilenen bilim insanlarının, devlet terörünü bu şekilde ele almama yönünde olmaları da şaşırtıcı olmayacaktır. Blakeley, 2008 yılındaki Uluslararası Çalışmalar Derneği Yıllık Toplantısı'nda gerçekleştirdiği çalışmada 173 makaleyi incelemiştir. Yaptığı çalışmanın sonucunda "terörizm" ya da "savaşta terör" başlıklarındaki makalelerin yalnızca altısının devlet terörü üzerine olduğunu ortaya çıkartmıştır. Ayrıca dördünün liberal demokrasilerdeki devlet terörünü incelediği, bir çalışmanın 'devlet neden terörist olamaz?' sorusuna yoğunlaştığını belirtmektedir. Bir diğer yandan antropolog Jeff Sluka'dan aktardığına göre özellikle devlet terörünün meydana geldiği alanlarda saha çalışmasını içerdiğinde, fiziksel olarak tehlikeli olabilir. 1954'ten 1990'ların başlarına kadar birbirini takip eden ABD destekli askeri rejimler altında, Geuatemala'daki kırsal toplulukların yıkımını araştırmak için yıllarını harcayan ünlü bir antropolog olan Myrna Mack, 11 Eylül 1990'daki suikastından önce iki hafta boyunca bir askeri ölüm mangası tarafından takip edilmesi devlet terörü çalışmalarının araştırmacılar için oldukça tehlikeli olduğunu göstermektedir. Fiziksel tehlikenin yanı sıra çalışmaları kendi başlarına gerçekleştirdiklerinde maliyetlerin çok yüksek olması araştırmacıları devlet terörü çalışmalarından alıkoyan durumlardan biridir. Devletler tarafından işe alınan akademisyenlerin, devletlere, çalıştıkları kuruma farkında olarak ya da olmayarak şükran duymaları da gerçekleri

gözden kaçırıp devlet terörizmi üzerine çalışmalarından kaçınmalarına da sebep olabilmektedir. Ayrıca ideolojik olarak devleti destekleyen bir araştırmacının, gerçekleştirilen devlet terörizmini incelediğinde çok büyük vahşetle karşılaşacağından psikolojik olarak oldukça rahatsız olacaktır ve bundan dolayı bu tür araştırmalara katılmak yerine devletin, bu problemlerin üstesinden gelmesi için araştırmalar yapması muhtemeldir. Literatürde sorun yalnızca devlet terörünün çalışılmaması değil, çalışıldığı zaman da çoğunlukla alt başlıkla sınırlı olacak şekilde ele alınmasıdır. Genellikle de Fransız Devrimi, Nazi ve Sovyetler dönemlerinin ele alındığı görülebilir.

Çalışmalarda devlet terörizmine karşı kararsız olunmasının başka bir sebebi ise terör alanına yönelik bilimsel araştırmalardaki yöntem sınırlılıklarıdır. Çünkü geleneksel terörizm araştırmalarının çoğu, veri elde ederken istihbarat kurumlarından, medya ve hükümet araştırmalarından ve dolayısıyla ikincil kaynaklardan yararlanmaktadır (Jackson'dan akt. Çona, 2022: 110). İstihbarat kurumları ve hükümet araştırmaları doğal olarak devlet politikasını ve çıkarlarını destekleyecek şekilde oluşturulacaktır. Bu politika ve çıkarların ön planda tutulması ve verilerin devlet tarafından oluşturulması, devletleri birçok konuda hem haklı hem de suçsuz konuma ulaştırır. Resmi bilgilerin güvenilirliği inancından dolayı devlet istihbarat kurumlarının verilerini ve hükümet araştırmalarını kullanan araştırmacılar, terör uygulayan devletler tarafından düzenlenmiş taraflı bilgileri kullanmış olacaktır.

Çalışmalarda İkincil kaynakların ve özellikle devletler tarafından sunulan ikincil kaynakların kullanılması devlet terörü çalışmalarına engel olabilecek nitelikte bir sorundur. Bilgiyi elinde tutan egemen, bilim karşısında güçlüdür. Neticede devletler, kendi uyguladıkları terör politikalarını uluslararası düzen ve politikaları korumak için örter, onlara 'devlet bekâsı'nı sebep gösterilebilir. Burada öne çıkan Foucault'un da değindiği 'bilgi iktidardır' önermesidir. Arslan'dan yapılacak alıntı, devlet terörünün ele alın(a)mamasının açıklamasıdır; "Bir şeyi göremiyorsanız, o şey yoktur. (...) Görmek egemen olmaktır ve dolayısıyla bilgi iktidardır/güçtür (Arslan, 1999: 65)."

Bilgi, insana doğayı kontrol etme ve manipüle etme imkânı verir. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, bilginin sonuçlarıyla ve etkileriyle güç/iktidar olmasıdır. Bilgi, kendisinde gücü/iktidarı içermez. Bilgiden öğrenilenler ve onu kullanarak yaratılan etkilerle, çıkarımlarla güç kazanılır. Bunun sonucunda güç/iktidar doğru bilgiyi saklayıp görmezden gelirken yanlış bilgiyi empoze edebilmektedir. Nesnelere nasıl oldukları hakkında bilgi sahibi olmak onlar üzerinde kontrol imkânı yaratmaktadır. Nietzsche, bilgiye tutkuyu, güce/

iktidara tutkuyla özdeşleştirmiştir. Foucault ise buradan hareketle bilgi ve gücü ayırmanın, farklı şeylermiş gibi aralarındaki ilişkiden söz etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir. Bilgi güçte/iktidarda, iktidar/güç bilgide içkindir (Arslan, 1999: 76).

Devlet terörünün, terörizme yönelik akademi ya da akademi dışında yapılan çalışmalarda çok sık ele alınmamasının sebepleri incelendiğinde, bu sebepleri temel sekiz başlıkta sıralamak mümkündür;

1. Terörizm çalışmalarının doğuşunun 1960'lı yıllar gibi geç bir dönemde olması ve gelişimde devlet terörü kavramının özerklik kazanmaması,
2. Devlet tarafından uygulanan terör politikalarının yine devlet tarafından yasal bir kategori olarak sınıflandırılmaması ve sınıflandırmanın da engellenmesi,
3. Araştırmacının devlet terörü konusunu çalışırken karşılaşılabileceği fiziksel tehdit,
4. Araştırmalarının ekonomik yükünden dolayı devlet tarafından desteklenen araştırmacının devlete şükran duyabilmesi ya da araştırmacının devletin ideolojilerini destekliyor oluşu,
5. Çalışmada yöntemsel hatalar: ikincil kaynakların kullanılması ve doğru bilgiye ulaşılabilmesi,
6. Son olarak gücü ve bilgiyi ve dolayısıyla iktidarı elinde tutan devletin yanlış bilgiyi empoze edebilme gücüdür.

Çalışmada Sri Lanka'nın Tamiller'e karşı uyguladığı politikalar ve devlet terörü örneği verilmiştir. Sri Lanka, Tamil halkının resmi dilini ve çok dinli bir etnik grupta resmi dinini değiştirmiş, hedef kitle üzerinde davranış değişikliği amaçlamıştır. Yalnızca bu iki resmi yaptırım dahi, Sri Lanka hükümetinin açık bir politika olarak devlet terörünü benimsediğini göstermektedir. Anayasal hakları elinden alınan Tamiller, ekonomik zorluklarla ve eğitim engeliyle de karşı karşıya kalmıştır. İş bulmakta ve yaşamlarını sürdürmekte güçlük çeken Tamiller, 13 Sri Lanka askerinin ölmesi üzerine 72 saatlik bir operasyonla ölüm ve cinsel tacizle karşı karşıya kalmıştır. Sri Lanka, gücü, bilgiyi ve iktidarı elinde tutarken Tamiller, yaşam mücadelesi vermektedir. Bu örnek üzerinden Sri Lanka'nın bilgiyi ve dolayısıyla iktidarı elinde tutması, konuyu ele almak isteyen akademisyenlerin yaşayacağı olası psikolojik ve fiziksel tehditler, araştırmacının Sri Lanka hükümeti bünyesinde çalışıyor olabileceği gibi durumlar, devlet terörünün çalışılmama sebepleri olarak örneklendirilebilir.

SONUÇ

Terör ve terörizm, çeşitli eylemlerle yüzyıllardır süre gelmektedir. Terörün tanımlanmasında sıklıkla iki kavram ile karşılaşılmaktadır: şiddet ve korku. Farklı ideoloji ve siyasal bölgelerde terörün tanımı çeşitlense de terörün aracı ve amacı aynıdır: şiddet yoluyla hedef kitle üzerinde korku uyandırmak. Bireylerde şiddet yoluyla korku uyandıran terör ve terörizm, çeşitli aktörler tarafından uygulanabilmektedir. Bu aktörler, tek başlarına hareket ederek bireysel terörizme sebep verebildikleri gibi organize olarak karşı taraf üzerinde avantaj elde etmeye dayanan amaçlarla hareket edebilirler. Gruplar ya da ülkeler, belirli hedefler uğruna dünyanın dikkatini çekmek isteyerek, eylemlerini ülke sınırları gözetmeyerek gerçekleştirdiklerinde uluslararası terörizm ortaya çıkar. Bireysel, grup ya da uluslararası terörizmde genellikle hedef, belli bir grup ya da belli bir devlet olarak belirlenir. Ancak devletlerin de terörün aktörü olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Karşılıklı ataklarla 26 yıl boyunca süren, yerleşim yerlerini, sosyal yaşam alanlarını da hedef alan ve on binlerce insanın hayatına son veren Sri Lanka örneği çalışma içerisinde sunulan örnektir. Sri Lanka hükümetinin uyguladığı devlet terörü, Blakeley'in dört ana başlıkla ortaya koyduğu devlet terörizminin amaç tanımlarına uymaktadır. Blakeley'e göre, devletler koruma yükümlülüğünün olmasına rağmen bireylere karşı kasıtlı şiddet eylemleriyle ya da daha önce yaşanan şiddet eylemleriyle korku unsuru oluşturur. Eylemler, devlet adına veya devletle bağlantılı aktörler tarafından işlenir. Şiddet eylemi yani devletin uyguladığı terör, buna maruz kalanları etkilemekle yetinmez, mağdurla özdeşleşen bazı grup ya da bireylerde de aşırı korku uyandırmayı amaçlar ve devlet terörünün hedef kitlesi, davranışlarını değiştirmeye zorlanır.

Devlet terörü, zaman içerisinde geçmişten öğrenmeye açık hale gelmiştir. Devletler, geçmişte sonuç veren eylemler tekrarlar ve bu başarılı eylemlerin korku iklimi gücüne inanır. Ek olarak devletler yalnızca geçmişten değil, farklı coğrafyalardan da ders çıkarabilmektedir. Global Terrorsim Database'den ulaşılan analizlere göre devlet terörü, 2010'lu yıllarda keskin bir artış göstermiştir. Bu durumda gelişen teknoloji ve iletişim süreçleri sayesinde, devletlerin, çağdaşı olan diğer devletlerin eylemlerinden de çıkarımda buldukları söylenebilir.

Devlet terörü, dünya çapında on binlerce insanın hayat standartlarını düşürmekte ve yaşamına son vermektedir. Buna rağmen alanda ve alan dışı çalışmalarda, devlet terörünün nispeten daha az yer aldığı gözlemlenmiştir. Yapılan literatür taraması sonucunda "devlet terörü neden çalışılmıyor?"

sorusuna terörün tanımında olduğu gibi *korku* cevabı verilebilir. Eylemler, terörizm olarak tanımlamak eylemin failinin kınanmasını teşvik eder. Terör üzerine çalışan araştırmacılar, devletleri terörün faili olarak tanımladığında devletin kınanmasını teşvik edeceklerdir. Bu durumun, devletin ve bireylerin tepkisini çekmesi muhtemeldir. Çalışılması hali hazırda tehlikeli olan terör alanı, devlet terörü üzerine çalışmalar yapıldığında tehlike artmaktadır. Vatandaşlarıyla ilgili bütün bilgilere sahip olan devletler, karşı ses duyduklarına bunu bastırma eğiliminde bulunabilirler. Devlet terörünü inceleyen araştırmacıların, korku ve baskının yanı sıra kaynağa ulaşma ve mali destek bulma süreçlerinde de güçlük çekmesi muhtemeldir. Genellikle bir devlet bünyesindeki akademide çalışan araştırmacılar, devlet desteği olmadan çalıştıklarında araştırma maliyetlerin çok yüksek olmasından dolayı imkân bulmakta zorlanabilmektedir. Geleneksel terör araştırmalarının çoğunun veri elde etme sürecinde istihbarat kurumlarından, medya ve hükümet araştırmalarından yani ikincil kaynaklardan yararlanmaktadır. İktidarı elinde tutan devlet, bilgiyi saklama yolunda da gücünü kullanır. Devletler kendi işledikleri terör eylemlerini duyurmak istemeyeceklerdir. Bilgi-iktidar ilişkisinde bilgiye egemen olan devlettir.

Terör ve terörizm olaylarında, büyük halk kitlelerine sırtını yaslayan devletler, istihbarat ağlarıyla büyük bir gücü de elinde tutmaktadır. Vatandaşlarının, devlet dışı terör aktörlerinin ve hatta uluslararası çapta 'dünya vatandaşlarının' her türlü verisine ulaşma imkânına sahiptir. Böylesine geniş bilgilere sahip olmasının yanı sıra kitle iletişim araçlarına da hâkim olan devletler, güçlü konumdadır. Sahip oldukları güç sayesinde uyguladıkları terörü gizleyebilen devletler, devlet terörü üzerine çalışan araştırmacıları, akademisyenleri, çalışmada değinilen Myrna Mack örneğinde görüldüğü gibi baskılayabilmekte ve onlara karşı fiziksel bir tehdit olabilmektedir. Devletin bilgiye sahip olması ve güç/iktidarı elinde tutması ve önceki devlet şiddeti eylemleri yoluyla bir korku iklimi oluşturması devlet terörünün görmezden gelinmesine sebep olmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arslan, H. (1999). Bilim, Bilimsel Bilgi ve İktidar. Doğu Batı Dergisi, 2 (7), 63-89.
- Avcı, E. & Demir, C. K. (2017). Terörizm Çalışmaları: Türkiye'deki Araştırmalara İlişkin Betimsel Bir Analiz . Güvenlik Stratejileri Dergisi , 13 (26) , 1-44 .
- Bal, İ. (2006) Terörizm: Terör, Terörizm ve Küresel Terörle Mücadelede Ulusal ve Bölgesel Deneyimler. (Der:İhsan Bal) Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK).
- Blakeley, R. (2009). State Terrorism and Neoliberalism. New York: Routledge.
- Bloom, M, M. Ethnic Conflict, State Terror and Suicide Bombing in Sri Lanka. Civil Wars Journal. C. 6. S. 1 (2003): 54-84.
- Chaliand, G, Blin. A. (2016). Terörizmin Tarihi: Antikçağ'dan İŞİD'e. İstanbul: Nora Yayıncılık.
- Chomsky, N. Herman, E.S. ve O'Sullivan, G. (1999). Terörizm Efsanesi. Ayraç Yayınları.
- Cirhinlioğlu, Z. (2004) Terör ve Toplum. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Claridge, David. "State Terrorism? Applying a Definitional Model". Terrorism and Political Violence. C. 8. S. 3 (1996): 47-63.
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi , 5 (1) ,
- Çona, Ö. (2022). Terörizm Araştırmalarında Devlet Merkezliliğin Bir Sonucu Olarak Devlet Terörizmine Yönelik Sessizlikler. Alternatif Politika, 14(1), 106-141.
- Ergil, D. (1992). Uluslararası terörizm. Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 47(03).
- Jackson, R. (2010). Introduction. Contemporary State Terrorism Theory and Practise. ed. Richard Jackson. Eamon Murphy, Scott Poynting. New York: Routledge Press, (1-12).
- Koncağül, İ. (2021). Terörizmin Unutulan Yüzü: Devlet Terörizmi. Savunma Bilimleri Dergisi, (39), 323-353.
- Koncağül, İ. (2020). Terörizme Karşı Koyma Yöntemi Olarak Devlet Terörizmi ve Örnek Vakalar Üzerinden İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Milli Savunma Üniversitesi.

Laqueur, W. (1999). *The New Terrorism: Fanaticism and the Arms of Mass Destruction*. New York: Oxford.

Pillar, P. (2001) *Terrorism And US Foreign Policy*. New York: Columbia University Press.

Samaranayake, G. (2007). Political Terrorism of the Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) in Sri Lanka. *South Asia: Journal of South Asian Studies*, 39(1), 171-183.

Şimşek, M. (2016). Terörizm: Kavramsal Bir Çalışma. *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi* , (54) , 319-335 .

Wilkinson, P. (1974). *Political Terrorism*. New York: Macmillan.

Whittaker, J. (2007). *The Terrorism Reader*. New York: Routledge.

Yalçın, E. (2016). Terör ve Terörizmle Mücadelede Bir İç Savaşın Analizi: Sri Lanka ve Tamil Kaplanları Örneği. *İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 143-183.

Yayla, A. (2015). Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 45 (1).

Zafer, H. (1999) *Sosyolojik Boyutuyla Terörizm*. İstanbul: Beta.

İnternet Kaynakları:

CIA resmi internet sitesi, <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/sri-lanka/> (ET:29.04.2022).

GTD, Global Terrorism Database,

Şekil 1: <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?chart=overtime&search=state%20terrorism> [Erişim Tarihi: 15.03.2023]

Şekil 2: <https://www.start.umd.edu/gtd/search/Results.aspx?charttype=pie&chart=target&search=state%20terrorism> [Erişim Tarihi: 15.03.2023]

T.C. Resmi Gazete, Terörle Mücadele Kanunu. 12.4.1991. Sayı: 20843. Başbakanlık Basımevi.

Türk Dil Kurumu, Büyük Türkçe Sözlük, www.sozluk.gov.tr (ET:25.04.2022).

THOMAS AQUINAS'IN İKTİSAT DÜŞÜNCESİNDE IUSTUM PRETIUM/ADİL FİYAT KAVRAMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Gizem MUSUL¹

Öz

Bu çalışma, öğretisi bugün Katolik Kilisesi'nin resmî felsefesini oluşturan ve Skolastik Felsefenin etkili düşünürlerinden olan Thomas Aquinas'ın iustum pretium kavramına odaklanmakta ve bu kavram üzerinden Aquinas'ın iktisat düşüncesini ele almaktadır. Bu kapsamda Skolastizmin yükseliş döneminde şekillenen adil fiyat düşüncesi ve ticaretle mübadele gibi konular Thomas Aquinas'ın Summa Theologica eseri özelinde incelenmektedir.

Piyasaların düzenlenmesinde önemli rol oynayan "adil fiyat" kavramı, klasik iktisatçılarla başlayan ve günümüze kadar olan süreçte ahlaki bir ölçü olarak değerlendirilmiş ve iktisat biliminin dışında tutulmuştur. Bununla birlikte adil fiyat düşüncesi, ticari faaliyetlerde fiyat politikalarının ve narhın belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla Thomas Aquinas'ın iustum pretium/adil fiyat kavramının ekonomik ve etik temelli bir analizin sonucu olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Thomas Aquinas, Summa Theologica, Adalet, Adil Fiyat, Iustum Pretium, İktisadi Düşünce

Araştırma Makalesi | Geliş Tarihi: 10.10. 2022- Kabul Tarihi: 14.03.2023

Musul, G. (2023), "Thomas Aquinas'ın İktisat Düşüncesinde Iustum Pretium/Adil Fiyat Kavramı Üzerine Bir İnceleme"
Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS), sayı 13, s. 167-179.

A STUDY ON THE CONCEPT OF IUSTUM PRETIUM/FAIR PRICE IN ECONOMIC THOUGHT OF THOMAS AQUINAS

Abstract

This study focuses on the concept of iustum pretium by Thomas Aquinas, one of the influential thinkers of Scholastic Philosophy, whose teaching forms the official philosophy of the Catholic Church today and deals with Aquinas's economic thought through this concept. In this context, issues such as the idea of fair price and trade exchange, which were shaped during the rise of Scholasticism, are examined in the Summa Theologica work of Thomas Aquinas.

The concept of "fair price," which plays a vital role in the regulation of markets, has been evaluated as a moral measure in the process that started with classical economists and has been kept out of economics. However, a fair price is essential in determining the price policies and the fixed price in commercial activities. Therefore, Thomas Aquinas's concept of iustum pretium/fair price results from the economic and ethical analysis.

Keywords: Thomas Aquinas, Summa Theologica, Justice, Fair Price, Iustum Pretium, Economic Thought

GİRİŞ

Orta Çağ'da Roma İmparatorluğu'nun çöküşüyle birlikte Batı, ortaya çıkan merkezi otorite boşluğunun etkisiyle sürekli güç mücadelelerinin ve savaşların yaşandığı bir coğrafya haline almıştır. Orta çağ Avrupa'sında rastlanan, kendi kendine yeterli ilkesiyle örgütlenen ve içe kapalı bir model olan feodal ekonomi ise ulusal monarşilerin ortaya çıkması, ticaretin yeniden canlanması ve son olarak da Sanayi Devrimi ile birlikte tamamen ortadan kalkmıştır. Dolayısıyla Skolastik düşüncenin yükseldiği bu dönemde sanayileşme ve sermaye edinimi sınırlı düzeyde kalmış, tarıma dayalı bir ekonomik süreç yaşanmıştır.

Bugün ise Avrupa, daha geniş anlamıyla ise Batı paradigması baskın bir güç olarak adil gelir dağılımını sarsan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün eşitsizliği tetikleyen ve ülkeleri savaşa sürükleyen Batı toplumlarının fiyat oluşum süreçleri ile Orta Çağ'ın etkili düşünürlerinden olan Thomas Aquinas'ın adil fiyat anlayışı arasında belirgin farklar vardır. Çünkü Orta Çağ'da fiyat ve adalet kavramlarının önemi ve biri ekonomik diğeri etik olmak üzere ikisinin adil fiyata entegrasyonu, modern fiyat teorisinden farklı bir

akıl yürütme biçimini ortaya koymaktadır. Yani Orta çağ adil fiyat nosyonu ne sadece ekonomik bir analizin ne de sadece etik temelli argümanlara dayanan bir çözümlenimin sonucudur. Aslında her ikisinin de farklı yönlerinin sentezidir (Price, 1997, s. 192). Ancak o dönemde piyasaların henüz gelişmediği göz önünde bulundurulduğunda Orta çağ adil fiyat düşüncesinin büyük ölçüde ahlaki argümanlar çerçevesinde şekillendiğini söylemek mümkündür. Söz konusu farkları ortaya koymak ve iktisadi adaleti sağlayabilecek bir düşünce gücünü yansıtmak bakımından Aquinas'ın *iustum pretium* algısı incelemeye değer bir konudur.

Çalışmayı konu kapsamından uzaklaştırmadan ele almak açısından İktisat Tarihi temelli bir değerlendirmeden çok Aquinas'ın iktisadi düşünceleri temelinde değerlendirmeler yapılacaktır.

Iustum Pretium/Adil Fiyat Kavramı

Trampa ekonomisinden paralı ekonomiye geçildiğinde bir malın para cinsinden değerinin ne şekilde belirleneceği ve adil fiyatın uygulanabilirliği konusu gündeme gelmiştir. Özellikle Orta Çağ'da teologlar tarafından ayrıntılı olarak ele alınan adil fiyat kavramı, modern iktisatçılar tarafından da incelenmektedir. Yalnızca fiyat alanında değil; ekonominin diğer tüm bileşenlerinde konuyu etikten bağımsız olarak ele alma düşüncesi son dönemlerde araştırmacılar tarafından hızla terk edilmektedir (O'Brien, 1920, s. 30).

En genel şekliyle adil fiyat, bir metanın gerçek parasal değeridir. Bir şeyin fiyatı onun para cinsinden değerini ifade eder. Değer ise, malların insan isteklerini karşılama kapasitesini ifade eder. Para, bir değişim/mübadale aracıdır ve tüm mallar için genel bir değer standardı olarak hizmet eder. Ticaret, eşitlik fikrine dayanmaktadır. Bu eşitlik fikri kâr fikrine karşı değildir ve kâr amacını dışlamaz. Bir kişi endüstrisinin veya hizmetinin karşılığını alma hakkına sahiptir. Kişi, adaleti ihlâl etmedikçe kâr elde edebilir; ancak adalet kârın meşru olarak elde edilebileceği sınırları belirler (D.Lowery, 2003, s. 64). Dolayısıyla adil fiyat, temelinde bir mübadale işlemindeki adalet olgusuna işaret etmekte ve değişim para ile gerçekleştiğinde fiyat, değişimin parasal ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır (Küçükkalay A. M., 2019, s. 29). Fiyatın hangi paradigmalara göre ve ne şekilde belirlenmesi gerektiği konusunda ise, bir metanın insan ihtiyaçlarını karşılamadaki eşit kapasitesi nasıl hesaplanmalıdır? Sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu bağlamda ileri sürülen görüşlerden ilki, bir metanın herhangi bir zamanda tam olarak belirlenebilen sabit bir parasal değere sahip olduğudur. Bir diğer görüş, değer alıcıların bireysel tercihlerine bağlı

olduğu ve bireylerin ödemeye hazır oldukları herhangi bir fiyatın adil fiyat olarak belirlenmesi gerektiği görüşüdür. Ancak bu görüşler adalet olgusunun doğasına aykırı görüşlerdir. Çünkü insan istek ve ihtiyaçlarının kesin olarak belirlenmesi imkânsızdır. Ayrıca bir değişim aracı olan para, ticaretin bir unsuru olarak değerlendirilmeli ve ahlaki bir erdem çerçevesinde yapılması gereken ticarete para, standart bir değere karşılık gelmelidir.

Tüm bu görüşlerin karşısında ise geleneksel doğal hukuk teorisi çerçevesinde belirlenen fiyatın adil fiyat olarak tanımlanması gerektiğidir ki doğru olan da budur. Hukuk teorisine göre adil fiyat, genel alıcının yargısını temsil etmelidir. Yani bir metanın fiyatının belirleyicisi tek başına bir birey ya da belirli bir grup olmamalıdır. Genel alıcının yargısı satıcıların birbirleriyle serbestçe rekabet ettikleri ve süreç içerisinde farklı metaların insan ihtiyaçlarını karşılama kapasiteleri arasında gerçek bir eşitlik oluşturduğu serbest piyasalarda ifade edilir. Dolayısıyla rekabetçi fiyat diğer tüm fiyatları ortadan kaldıracak doğal fiyattır. Saf rekabetin olduğu her ticari faaliyette bu rekabetçi fiyat adil fiyat olacaktır. Söz konusu rekabetçi fiyat elbette kesin olarak belirlenemez ve statik değildir. Ancak maksimum ve minimum limit arasında değişiklik gösterebilir ki bu aralıkta belirlenen herhangi bir fiyat adil fiyat olarak kabul edilebilir (D.Lowery, 2003, s. 64). İktisadi düşünce tarihinde bir mübadele işleminde, değişilen metanın eşitliğinin uygulanabilir olup olmadığına yönelik ilk tartışma Yunan düşünür Aristoteles (384-322) ile başlamıştır (Küçükkalay A. M., 2019, s. 33). Aristoteles felsefesinde direkt olarak iktisadi analizlere yer verilmez. Ancak Aristoteles'in akıl ve erdem gibi mutluluğun gerçek doğasına ilişkin analizler üzerine inşa ettiği Ethika Nikomakheia (Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, 2011) ve devlet felsefesiyle ilgili olan Politika (Aristoteles, Politika, 2013) adlı eserlerinde iktisadi düşüncelerin örtülü olarak ele alındığını görmekteyiz (Gökberk, 2011, s. 68; Cevizci, Felsefe Tarihi, 2011, s. 133). Bu bakımdan İktisadi düşünce tarihinde Batı düşüncesindeki ilk çıkış noktasının, antikitenin önemli düşünürlerinden Aristoteles olduğu söylenebilir.

Aristoteles'in etik anlayışının özeti ve onun ahlak öğretisine temel oluşturan mesos/altın orta doktrini "fazlalık ve eksiklikler arasında bir orta" yeri ifade etmektedir. Aristoteles'e göre erdemli yaşamın alışkanlıklarını, algı ve becerilerini geliştirmek ortalamanın izinden giderek ve kusurlardan kaçınarak mümkün olur (Kretchmar, 2010, s. 103). Aristoteles orta yola dayalı yeni bir rasyonel düzeni savunmakta ısrarcıydı ve onun ekonomik fikirleri tam da ısrarla savunduğu bu felsefi düşünceden kaynaklanmaktadır (Houmanidis, 1995, s. 8). Aristoteles, talebin fiyatı etkilemesi ile ilgili olarak talebin arz üzerinde etkili

olduğunu ve fiyatın üretim maliyetini karşılama gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca Aristoteles tekeli fiyatı da incelemiştir ancak yaşadığı dönemde egemen olan kölelik rejimi nedeniyle fiyat formülasyonuna derinden müdahalede bulunmamış; yalnızca ahlak öğretisi kapsamında adil fiyat düşüncesini işlemiştir (Houmanidis, 1995, s. 22). Aristoteles adalet düşüncesini tartıştığı eserinde (Nikhomkhos'a Etik) değişim adaletiyle ilgili olarak mübadelelerin gerçekleşebilmesi için mübadeleye konu olan çeşitli mal ve hizmetlerin eşit olması gerektiğini aksi takdirde değişimin adil olamayacağını savunmaktadır. Yani ona göre değişimdeki iki ürünün değeri denk olmalıdır. Aristoteles'in ticari bir mübadelede eşit değere ilişkin hatalı algısı orta çağ adil fiyat doktrini için felsefi bir gerekçe olarak ya da ticari bir mübadele işlemindeki kısır mal stoklarına tereddütlü yaklaşımda kullanılmıştır (Vance, 2008; Rothbard, 2006, s. 16).

Ayrıca Aristoteles, adil fiyat kavramının incelemesinde kullanılabilecek adalet düşüncesinde adaletin türlerini tartışmaktadır. Aristoteles, adaleti makrodan mikroya; yani toplumsal adalet anlayışından bireysel adalet anlayışına indirgemekte ve dağılım ve düzeltim adaleti olarak iki tür adalet² anlayışı ortaya koymaktadır. Dağılım adaletinde bireylerin zenginliklerden oransal bir pay almalarının gerekliliğine vurgu yaparken; düzeltim adaletinde bir mübadele işlemindeki potansiyel adaletsizliğin nasıl engellenebileceğine vurgu yapmaktadır. Düzeltim adaletinde oransallık etkin bir unsur değildir. Bireyler arasındaki eşitlik ilkesi temelinde değişim anlaşmalarının oluşturulmasını hedeflemektedir. Özetle Aristoteles'e göre, oransal temelli dağıtım adaleti kamusal düzeni sağlayan; bireyler arasındaki eşitlik temelli düzeltim adaleti ise bireyler arası dengeyi sağlayan adalet mekanizmasını ifade etmektedir. Dolayısıyla Aristoteles'in ahlak anlayışı ve daha özel anlamda da iktisat anlayışında ticari bir mübadelede karşılığı almanın tek başına adaleti sağlayamayacağı düşüncesi hâkimdir (Küçükkalay A. M., 2019, s. 34).

Aristoteles'in ortaya koyduğu bu iki türlü adalet algısı adil fiyat düşüncesinde bir belirsizliğe yol açmış ve Orta çağ Skolastizminde de adil fiyatın uygulanabilirliği konusu tartışılmaya devam etmiştir.

---

2 Aristoteles bölüştürücü (dağıtıcı) adalet ve denkleştirici (düzeltici) adalet arasında bir ayrım yapmıştır. Bölüştürücü adalet toplumdaki kıt kaynakların bireyler arasında doğru dağıtılmasıyla ilişkilidir. Denkleştirici adalet ise adaletsizliğin birtakım yaptırımlarla düzeltilmesiyle ilişkilidir. Dağıtıcı adalet "eşitlere eşit davranmayı"; düzeltici adalet ise "bir kimseye hak ettiğini vermeyi" ifade etmektedir (Cevizci, Felsefe Sözlüğü, 2010, s. 12).

Thomas Aquinas'ın İktisadi Adalet Felsefesinde "Iustum Pretium" Algısı

Aristoteles'in öğretisini Orta çağ dini doktrinleriyle sentezleyen, Skolastik iktisadın etkili isimlerinden ve sistemi Katolik metafiziğin gelişiminin en yüksek noktasına işaret eden Thomas Aquinas, adil fiyatın değeri karşılayacağını savunmaktadır. Skolastik felsefe Aristoteles'in mübadele işlemlerindeki adil fiyat düşüncesini Thomist Adil Fiyat olarak nitelemektedir (Weber, 1998, s. 171; Alkan, 2018, s. 152). Aquinas da adalet düşüncesinde Aristoteles gibi büyük ölçüde normatif bir bakış açısı benimsemekte ve adil fiyat, tefecilik ve faiz konularına odaklanmaktadır (Kurz, 2018, s. 22). Aquinas'ın da dâhil olduğu 13. yüzyıl teologları, Kanonist geleneğe karşı çıkmakta ve bir satış işleminde adil fiyatın uygulanmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Öyle ki, Aquinas, yazılarında hem serbest rekabet ortamında hem de resmi olarak düzenlenmiş koşullarda satılan malların fiyatına ve bu malların adil fiyatı veya gerçek değerini ifade eden *iustum pretium* kavramına sıklıkla atıfta bulunmaktadır (Baldwin, 1959, s. 69).

Thomas Aquinas adil fiyatın kesin olarak belirlenemeyeceğini ancak belirli bir aralık içerisinde değişeceğini, bu aralıktaki minimal değişimin ise herhangi bir adaletsizlik yaratmayacağını ileri sürmektedir. Bu düşüncesiyle ilgili olarak Aquinas kıtlık yaşanan bir ülkeye buğday getiren bir tüccarın hikâyesini anlatmaktadır. Aquinas bu tüccarın buğdayını mevcut fiyattan mı (*pretium quo dinvenit*) yoksa taze ürün olduğunu ilan ederek düşük fiyattan mı satabileceğini sormaktadır. Yanıt, adalet kuralları ihlal edilmeden buğdayın cari fiyattan satılmasıdır; ancak alıcılara bilgi vererek satılmasının daha etik olacağıdır. Dolayısıyla Aquinas'ın yanıtı piyasa fiyatını onun adil bir fiyat olarak değerlendirdiğini göstermektedir (Roover, 1958, s. 422).

Adil fiyatın ekonomik konulardaki temel fonksiyonu yalnızca Hıristiyan bakış açısına göre adaleti içeren ahlaki bir zorunluluk olarak değil; aynı zamanda hukuki ve sosyal boyutun mantıksal bir gereği olarak karşımıza çıkmaktadır (Monsalve, 2010). Bununla birlikte adil fiyat ekonomik baskılar karşısında da işlevsel bir konuma sahiptir. Skolastik ekonomik bağlam, birebir işlemler, yerel tekeller ve tüccarları güçlü kılan prekapitalist bir sistem olmanın yanında ekonomik ilişkilerde zayıf tarafı koruyan ve güvence altına alan bir mekanizmadır (Monsalve, 2014, s. 8). Yani skolastik iktisat düşüncesinin etik boyutunda, insanın kamusal faydaya ilişkin temel bir sorumluluğunun olduğu ve adil fiyatın tüccara kazanç sağlarken, tüketiciyi de ekonomik bakımdan yıpratmamasının gerekliliği vurgulanmaktadır (Küçükkalay A. M., 2017, s. 178).

Thomas Aquinas *iustum pretium* kavramına ilişkin düşüncelerini *Summa Theologica* eserinde “Bir kişi yasal olarak bir ürünü değerinin daha fazlasına satabilir mi?” sorusunu yanıtlayarak ele almaktadır. Burada Aquinas, bir ürünü adil fiyattan daha fazlasına satmak için sahtekârlığa başvurmanın ve karşı tarafı zarara uğratmanın tamamen günah olduğunu³ ancak işin içinde dolandırıcılık yoksa iki hususa dikkat çekilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Şöyle ki Aquinas’a göre; hukuki yasalar, bir satıcı malını değerinden daha yüksek bir fiyata satarsa ya da alıcı bir ürünü değerinden düşük fiyata satın alırsa bu alışveriş işlemi meşru olarak kabul edilir ve cezaya tabi değildir. Ancak ilahi kanunlar söz konusu olduğunda erdeme aykırı olan hiçbir şey cezasız kalmaz. Dolayısıyla alım satım sürecinde adalet dengesinin göz ardı edilmesi durumunda ilahi yasalar bu işlemi haram kabul etmektedir (Aquinas, *Summa Theologica*, II-II.Q77.A1). Aquinas’ın bu yanıtından da anlaşılmaktadır ki o dönemde adil fiyat kavramı daha çok ahlaki zeminde değerlendirilmiştir.

St. Thomas Aquinas’ın adil fiyat düşüncesine yer verdiği *Summa Theologica*’da tartıştığı bir diğer konu da “Bir satış satılan maldaki bir kusurdan dolayı haksız ve hukuka aykırı hale gelir mi?” sorusudur. Bununla ilgili olarak Aquinas satılan bir üründe dikkate alınacak üç tür kusurdan bahsetmektedir. Aquinas’a göre satıcı satılan malın türü ile ilgili kusurun farkında ise dolandırıcılık yapmış olur. Ölçü ve tartıda bilinçli olarak yanıltıcı davranarak satış işlemi gerçekleştirilmiş ise ve yine defolu bir ürünü satıyor ise alıcıyı aldatmış ve haksız kazanç sağlamış olur. Aquinas bu üç kusur türünü şöyle örneklemektedir. Örneğin şarabın suyla seyreltilerek satılmış olması (çünkü karışım haline getirilen şey/ *quod permixtum est*, malın türüne göre bir kusurdur), doğru ölçü biriminden daha fazla veya eksik hatalı ölçü birimi kullanılması ya da örneğin hastalıklı bir hayvanın sağlıklıymış gibi satılması alıcıyı aldatmak olur ve adil fiyatın uygulanabilirliğine gölge düşürür. Alım satım işlemindeki tüm bu davranışlar bilinçli olarak yapılıyor ise satışta hile yapıldığı anlamına gelir, dolayısıyla satış haram kabul edilir. Aquinas’a göre bir satıcı tüm bu durumlarda haksız satış yapmak ve adil fiyatı uygulamamakla günah işlemiş olur ve alıcının zararını tazmin etmekle yükümlü hale gelir. Ancak satıcının istemsizce kusurlu bir satış yapmış olması adil fiyat kavramı açısından adalet ölçüsüne aykırı olmakla birlikte moral değerler bakımından yanlış kabul edilmez; fakat yine de satıcı kusurun farkına vardığında alıcının kaybını tazmin etmek durumundadır

---

³ Thomas Aquinas burada Marcus Tullius Cicero’nun *De Officiis* eserine gönderme yaparak alım satım sözleşmelerinin yalan ve aldatmacadan tamamen arındırılmış olması gerektiği vurgulamaktadır (Cicero & Miller, 1913, s. 331).

(Aquinas, Summa Theologica, II-II.Q77.A2). Aquinas adil fiyat konusunun uygulanabilirliği konusundaki düşüncelerini derinleştirirken “Bir satıcı sattığı malın kusurlarını ifşa etmekle yükümlü müdür?” sorusunu tartışmaktadır. Bununla ilgili olarak Aquinas, satıcının satışa sunulan bir ürünün kusurlarını bir kamu reklamcısı aracılığıyla önceden duyurmak zorunda olmadığını; ancak kusur nedeniyle malın kullanımı tehlikeli hale gelirse ve bunu alıcıdan gizlerse satışın hileli olacağını savunmaktadır (Aquinas, Summa Theologica, II-II. Q77. A3).

Salamanca Okulu'nun temsilcisi düşünürler de tefecilik sorunları, ticaret olgusu, fiyatlardaki dalgalanmalar ve nedenleri, adil fiyatın sabitlenmesi gibi konuları tartışmışlardır (Grice-Hutchinson, 1952, s. 44). Rönesans Avrupası'nın skolastik yaklaşımlarının devamı niteliğindeki Salamanca Okulu, iktisadi düşünce bakımından Thomas Aquinas'ın işaret ettiği yolu takip etmiştir. Salamanca iktisat geleneğinde değerın kaynağının belirleyicisi, bir malın erişilebilirliği, kullanılabilirliği ve yaygın değerlendirmesidir (Küçükkalay A. M., 2017, s. 189). Molina ve Marina, ekonomik koşulları ve piyasa dengesini bozan fiyat kontrollerine eleştirel yaklaşmışlardır. Azpilcueta, fiyatlar üzerindeki her türlü siyasi kontrol ve regülasyonun işlevsiz olduğunu savunarak rekabetçi, serbest piyasalarda belirlenen fiyatın adil fiyat olduğunu ileri sürmektedir. Esasında Salamanca Okulu'nun adil fiyat düşüncesinin özeti sahtekârlık, dolandırıcılık ve dayatmanın olmadığı cari fiyatın adil olduğudur (M. Moreira & Alves-Jose, 2010, s. 73).

Skolastik dönem düşünürleri adil fiyat ile özel mülkiyet ve mülkün değişimi arasında da bir korelasyon olduğunu savunmuşlardır (Küçükkalay A. M., 2017, s. 184). Aquinas, özel mülkiyeti herkesin ihtiyaçlarının eşit şekilde karşılanması koşuluyla meşru görmektedir. Antik dönem kilise babaları ticareti kesin bir şekilde reddederken ve etik bulmazken; Orta çağ teologları ticaret mefhumunu desteklemektedir. Özellikle Thomas Aquinas ile birlikte Orta Çağ'da ticari faaliyetlere yaklaşım büyük ölçüde değişim göstermektedir. Aquinas insan ihtiyaçlarını doğru yönlendirmesi durumunda ticaretin ahlâk alanıyla çelişmediğini ve adil bir ticaretten edinilen kârın meşru olarak değerlendirilebileceğini savunmaktadır (Kabaş, 2020, s. 218). Aquinas'a göre bir toplumda herkesin toplumsal statüsüne uygun olarak gelir elde etmesi, o toplumda adil fiyatın mevcudiyetine ilişkin bir göstergedir. Bir şeyi gerçek kıymetin üstünde ve altında satmak ya da almak Aquinas'a göre adil değildir ve Orta çağ Skolastizmi ile çelişmektedir. Diğer taraftan Aquinas, bir tüccarın mevcut durumunu karşılamak için ölçülü davranmasında olduğu kadar ileriye

dönük gereksinimlerinin tasarlanması ve ticari faaliyetler sürecinde alıcının ihtiyaçlarının karşılanmasında da karşı bir bakış açısı ortaya koymamıştır. Dürüstlük ve adalet temelli alışverişi ve bu çerçevede doğal olarak gelişen servet edinimini ahlaka aykırı bulmamıştır (Akalın, 2009, s. 43). Aquinas ticari ilişkilerdeki eşitliğin adalet için gerekliliğine vurgu yapmakta ve adil fiyat doktrinini satış sözleşmesine atıfta bulunarak şöyle açıklamaktadır:

“...ortak yarar için kurulan herhangi bir ilişki bir taraf için diğerinden daha fazla yük olmamalıdır ve taraflar arasındaki tüm sözleşmeler eşitliği gözetmelidir. Bu nedenle eğer bir fiyat o ürünün değerinden fazla ise ya da tam aksine ürün, fiyatı aşarsa adalet ortadan kalkar. Dolayısıyla bir emtianın değerinden fazlasına satılması kendi içinde haksız ve hukuka aykırıdır.” (Aquinas, Summa Theologica, 1947, s. II.II.q.77).

Bununla birlikte Aquinas adil fiyat doktrininin esnek bir biçimde uygulanmasında sakınca görmez. “...matematiksel olarak ürünlerin adil fiyatı kesin olarak sabit değildir, tahmine dayalıdır. Fiyatlandırmadaki küçük değişkenlikler adalet eşitliğini bozmaz.” (Aquinas, Summa Theologica, 1947, s. II.II.q.77).

Dolayısıyla Orta çağ Skolastik düşüncesi ve Aquinas için adil fiyat, sabit ve değiştirilemez bir değer olarak ele alınmamıştır. Ayrıca adil fiyat piyasaların işleyişini düzenlemek bakımından da yararlı olmuştur. Sömürü, istismar ve haksız kâr edinimini engelleyici bir unsur olmuştur (Savaş, 2000, s. 117). XVI. yüzyıla geldiğinde Luther ve Calvin gibi Hristiyan düşünürlerin fitilini ateşlediği reform hareketleriyle birlikte kilise otoritesi sarsılmıştır. Luther ve Calvin'e göre de serbest piyasalarda belirlenen fiyat, adil fiyattır. Orta çağ Skolastik düşüncesinde olduğu gibi reformizm döneminde Luther ve Calvin'e göre de ticaret serbest olmalı, iktisadi faaliyetlerin düzenlenmesinde siyasi otoriteler aktif rol almamalıdır. Luther ve Calvin Hıristiyanlık inançlarına bağlı olmakla birlikte kilisenin iktisadi ve felsefi alandaki sınırlayıcı ve manipülatif tutumuna karşı çıkmışlardır. Her ikisi de iktisadi faaliyetleri desteklemiş, ticari eğilimleri onaylamışlardır. Luther de Calvin de kilisenin iktisadi yaklaşımlarının tutarsızlığını vurgulamış ve her türlü iktisadi faaliyeti ahlaki çerçevede olması koşuluyla olumlu bulmuşlardır (Kılıç & Demirçelik, 2011, s. 187).

SONUÇ

Orta çağ Skolastizminin öne çıkan konularından olan adil fiyat⁴ düşüncesi, Batı dünyasında temelini Aristoteles'in etik felsefesinden almış olup ilerleyen dönemlerde Orta çağ doktrinine mâl edilmiştir.

Orta çağ skolastizminin önemli düşünürlerinden Thomas Aquinas stokçuluk ve tekelliliğin sebep olduğu aşırı kâr ediniminin halkı sömüren bir araç olduğunu ve ahlâki olmadığını savunmuştur (Yalçın, 1976, s. 98). Aquinas otorite müdahalesine maruz kalmaksızın oluşan doğal piyasa fiyatını adil fiyat olarak nitelemiş ve bu kavramı iktisadi olmanın ötesinde ahlaki ve hukuki bir değer olarak değerlendirmiştir. Thomas Aquinas'ın adil fiyat düşüncesinin özeti ise tüccarın aşırı kâr ediniminin adalete aykırı olduğudur. Ayrıca Aquinas adil fiyatın belirlenmesinde sübjektif ölçüler belirlenmesi gerektiğine vurgu yaparak bir alışverişte adaletin sağlanması için malların değerinin eşit olması gerekliliğini savunmuştur (Ersoy, 2012, s. 83).

Adil fiyat düşüncesi klasik iktisatçılardan bu zamana kadar ahlaki bir ölçü olarak iktisat biliminin dışında tutulmuş olsa da ticari faaliyetlerde narh ve fiyat politikalarının belirlenmesi sürecinde gün yüzüne çıkan bir kavram olmuştur. Orta Çağ'da, henüz piyasaların gelişmediği bir ortamda, tüccarların stokçuluğu ani fiyat artışlarına sebep olmuş ve tam da bu dönemde gündeme gelen adil fiyat kavramı piyasaların düzenlenmesi açısından önemli bir rol üstlenmiştir. Bununla birlikte Orta çağ adil fiyat düşüncesi ahlaki açıdan da toplumsal bir dönüşümü sağlamıştır. Çalışmanın ana sorusunu oluşturan "Orta Çağ'da adil fiyat düşüncesi ile modern fiyat teorisinin benzerliği" konusunda ise Orta çağ Skolastizminin etkili isimlerinden Thomas Aquinas'ın, üzerine uzun tartışmalar yaptığı adil fiyat kavramının modern fiyat teorisindeki denge fiyatına karşılık geldiğini söylemek mümkündür. Ancak adil fiyat düşüncesi Orta Çağ'da ekonomik ve etik temelli iki yönlü bir analizin sonucu olması bakımından modern fiyat teorisindeki denge fiyatından ayrılmaktadır.

---

4 Alm: grechterprice

Fr: justeprix

Lat: iustumpretium

Kaynakça

- Akalın, K. H. (2009). Avrupa'da Ussal Ekonomik Etkinliğin Yükselişi Sürecinde Katolik İktisat Ahlakı. *Journal of the Institute of Social Sciences*(3), 27-46.
- Alkan, Y. (2018). Aquinas ve Abelard'ta Adalet ve İktisadi Adalet. *The Journal of Social Sciences Academy*, 1(2), 151-160.
- Aquinas, T. (1947). *Summa Theologica*. (F. O. Province, Çev.) Benzinger Bros. Edition.
- Aquinas, T. (II-II. Q77.A3). *Summa Theologica*. Latin Edition.
- Aquinas, T. (II-II.Q77.A1). *Summa Theologica*. Latin Edition.
- Aquinas, T. (II-II.Q77.A2). *Summa Theologica*. Latin Edition.
- Aristoteles. (2011). *Nikomakhos'a Etik*. (S. Babür, Çev.) Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Aristoteles. (2013). *Politika*. (M. Temelli, Çev.) İstanbul: Ark Kitapları.
- Baldwin, J. W. (1959). The Medieval Theories of the Just Price: Romanists, Canonists, and Theologians in the Twelfth and Thirteenth Centuries. *Transactions of the American Philosophical Society*, 49, 1-92.
- Cevizci, A. (2010). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Cevizci, A. (2011). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2012). *Ortaçağ Felsefesi Tarihi*. Bursa: Asa Kitabevi.
- Cicero, M. T., & Miller, W. (1913). *De Officiis*. Loen Classical Library: Harward University Press.
- D.Lowery. (2003). Just Price. *New Catholic Encyclopedia*, 8, 64.
- Ersoy, A. (2012). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Ankara : Nobel Yayıncılık.
- Gökberk, M. (2011). *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Grice-Hutchinson, M. (1952). *The School of Salamanca*. Oxford: Clarendon Press.
- Houmanidis, L. (1995). Aristotle on Value and Price. *Archives of Economic History*, VI(2), 7-22.

- Kabaş, T. (2020). Batı Kültüründe Ekonomi Düşüncesinin, Paranın Ve Ticaretin Etikle Olan İlişkisi. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(101), 215-229.
- Kılıç, R., & Demirçelik, M. (2011). Mülkiyet Kavramının Tarihsel Gelişimi Sürecinde Ortaçağ Ve Reform Hareketi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*(30), 181-190.
- Kretchmar, J. H. (2010). Aristotle's Golden Mean:Its Implications for the Doping Debate. *Journal of the Philosophy of Sport*, 37(1), 102-121.
- Kurz, H. D. (2018). *İktisadi Düşünce Tarihi*. (H. B.-E. Değirmenci, Çev.) Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Küçükkalay, A. M. (2017). *Adil Fiyat*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Küçükkalay, A. M. (2019). Adil Fiyat Kavramının Düşünsel Kökenleri ve Ortaçağ Adil Fiyat Düşüncesinin Dönüşümü Üzerine. *International Journal of Bussiness,Economics and Management Perspectives*, 3(2), 27-60.
- M.Moreira, & Alves-Jose, A. A. (2010). *The Salamanca School, Major Conservative and Libertarian Thinkers*. London: The Continuum International Publishing Group.
- Monsalve, F. (2010). Economics and Ethics: Juan de Lugo's Theory of the Just Price, or the Responsibility of Living in Society. *History of Political Economy*, 42(3), 495-519.
- Monsalve, F. (2014). Scholastic just price versus current market price: is it merely a matter of labelling? *The European Journal of the History of Economic Thought*, 4-20.
- O'Brien, G. (1920). *An Essay on Medieval Economic Teaching*. London: Longmans,Green and Co.
- Price, O. F. (1997). The justice of the just price. *Journal of the History of Economic Thought*, 191-216.
- Roover, R. d. (1958). The Concept of the Just Price: Theory and Economic Policy. *The Journal of Economic History*, 418-434.
- Rothbard, M. N. (2006). *An Austrian Perspective on the History of Economic Thought Before Adam Smith* (Cilt I). Auburn, Alabama: Ludwig von Mises Institute.

Savaş, V. (2000). *İktisatın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Vance, L. M. (2008). The Myth of the Just Price. *Austrian Scholars Conference*. The Lou Church Memorial Lecture in Religion and Economics. <https://mises.org/library/myth-just-price> adresinden alındı

Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. (H. Eralp, Çev.) İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Wulf, M. d. (2003). *An Introduction to Scholastic Philosophy: Medieval and Modern: Scholasticism Old and New*. ABD,Oregon: Wipf and Stock Publishers.

Yalçın, A. (1976). *İktisadi Doktrinler ve Sistemler Tarihi*. Ankara: Bilim Yayınları.

Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AKSOS)

Adres: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Akdeniz Üniversitesi Enstitüleri Binası B Blok 2. Kat Dumlupınar Bulvarı
07058 Kampus / ANTALYA

Tel: 0242 227 44 00 – 1479

E-Mail: aksosdergi@gmail.com

Web: aksos.akdeniz.edu.tr

sosyalbilim.akdeniz.edu.tr
ISSN: 2630 – 5623 (Elektronik)